A NAGY-SZALONTAI GYMNASIUM TÖRTÉNETE

200 ÉVES MULTJÁRÓL.

IRTA:

GERE FERENC ÉS KATONA MIHÁLY.

SZÉKELY-UDVARHELYI ev. ref. Kollegium KÖZ-KÖNYVTÁRA

NYOMATOTT
NAGY-SZALONTÁN, REICH JAKAB NYOMDÁJÁBAN.
1896.

23712

Előszó.

A nagyméltóságu Vallás- és közoktatás-ügyi Ministeriumtól 1893. évben 31.850. sz. a. kelt s a Tanker. kir. Főigazgatóságtól 1256. sz. kisérő utasitással érkezett magas leirat értelmében minden középiskola, igy gymnasiumunk és fentartó testületünk is kötelezve van intézete történetét az 1896-dik évi országos kiállitásra megirni, vagy megiratni. Ezen idézett magas leirat utasitást ad arra nézve is, hogy az intézetnek esetleg részben, vagy egészben már korábban megirott története felhasználható, feldolgozandó.

E magas leirat s legmagasztosabb intézkedés alapján gymnasiumunk történetének megirása — más vállalkozó hiányában — akarva — nem akarva — roskatag vállamra maradt.

Katona Mihály, — a hetvenes években n.-szalontai tanár s igazgató, most a kecskeméti ev. ref. Főgymnasium Igazgatója, — megirta volt már intézetünk régibb története vázlatát az 1876/7-dik s két következő évi Értesitőnkben. Én a K. M. müvét az intézet létrejövetelétől az 1847/8-dik évig alapul véve s ujból rendezve átdolgoztam; az 1847/8 évtől az 1876/7-dik évig az ő művét szóról szóra s az ő neve alatt hagytam. 1877/8—1895/6-ig terjedő ujabb történetünket pedig e korban megjelent értesitőink alapján ismét én állitottam össze. Ekképpen a K. M. müve történetünknek közepét, mintegy testtörzsét képezi, a többi rész szerény alkotásom eredménye.

Katona Mihálynak, egykori kedves tanitványom — s most tisztársamnak, — arra nézve, hogy az ő régibb művét tetszésem szerint felhasználhassam, — szives beleegyezését megnyertem.

Más részről szükségesnek vélem megjegyezni, hogy kevés adataink erősbitésére a debreczeni ev. ref. Főgymnasium 1894/5. évi Értesitőjéből, ennek kiválólag a Géresi Kálmán és Sinka Sándor által irott „Főgymnasium Története"-ből több idézetet veszek igénybe, azon reményben, hogy az igen tisztelt szerzők ezen eljárásomat annál kevésbé veszik rossz néven, mert ezzel becses műveik hitele és megbizhatósága iránt szerény elismerésemet tanusitom.

GERE FERENCZ.

Gymnasiumunk története.

I. Korszak. Kezdettől 1848-ig.

Mikor, minő szervezettel jött létre gymnasiumi intézetünk, azt teljes határozottsággal megmondani — adatok hiányában — nem tudjuk. Az 1847/8 előtti időből 3 darab reliquiánk van, melyek intézetünk eme régibb korát csak nagyon halvány világítással tükrözik vissza.

E három régiségünk közöl az első egy avult, korhadt állapotban levő jegyzőkönyv, melynek jelen korunk igényeitől messze elmaradt kevés adatai 1711-től 1829. évig; továbbá egy másik jegyzőkönyv, melynek adatai 1834/5-től 1844/5-ig terjednek; végre egy rektori fizetéslevél 1714-dik évről.

A mennyiben intézetünk régibb korát a kezdettől 1847/8-ig eltelt időre helyezzük: a történeti hűség- s folytonosság tekintetéből eme reliquiáinkra, különösen pedig eme legrégibb jegyzőkönyvünkre leginkább szükségünk van, mert intézetünk mult századbeli életét főképen ezzel vagyunk képesek igazolni. Ha voltak, vagy lehettek intézetünk fennállását talán a XVII-dik századba is visszavezethető adataink, azokat az 1847-dik évi borzasztó tüzvész, mely az egész várost, templomával, iskoláival együtt elhamvasztotta, gymnasiumunknak is okmányait, taneszközeit, minden kincsét, a mi volt, vagy lehetett, megemésztette.

Ily körülmények közt tanintézetünk története vázolására vállalkozó első sorban a régi időből fennmaradt, összesen mintegy 118 évről beszélő eme legrégibb jegyzőkönyvünkre van utalva, kényszerülve; ebben sejti, ebben kell keresnie intézetünk hajnalát, gyermeki-, serdülő- és ifjui életkorát. Épen azért tehát, mert eme régi reliquiánkra, mint tükörforrásra

gyakran vissza-vissza kell pillantanunk: ám foglalja el ez első s méltó helyét; adassék át enyészetre hajlott állapotában itt az utókornak, a megujulásnak egész terjedelmében.

A midőn e reliquiánkat a rektorok-preceptorok lánczsorával igy az enyészettől megmentve, történetünk keretébe befoglalásra érdemesitjük, tesszük ezt azon kegyeletes czélból is, mert hiszszük, hogy számos utódok örömmel olvassák eme névsorban derék ősök nevét s az utókornak legalább névleg átadott emlékezetét.

Legrégibb jegyzőkönyvünk

(1711—1829-ig.)

I. Series rectorum scholae n. Szalontaiensis ab anno Christi 1711.*)

1. 1711—12. Stephanus Szathmári
2. 1713. Stephanus Győri
3. 1714—15—16. Johannes Győri.
4. 1717. Stephanus Tatai.
5. 1718—19. Georgius Liszkai.
6. 1720. Stephanus Debreczeny
7. 1721—22—23 Paulus Újfalusi v. Végh.
8. 1724 Michael Püspöki.
9. 1725—26. Stephanus Haraszti
10. 1727—28—29. Stephanus Berki-Szőnyi.
11. 1730—31. Stephanus Dömsödi.
12. 1732—33—33¼ Georgius Mártonfalvi Magnus bibo.
13. 1734½—35—36—37. Petrus Szovati.
14. 1738—39. Iklodi. Hic vacantia in Peste.
15. 1740. Johannes Győri. Post annum dimidium rediit Debrecinum studiorum promovendorum causa.
16. 1741—42—43. Georgius Őri
17. 1744—45—46. Nikolaus Szombathi.
18. 1747—48—49. Johannes Nagy.
19. 1750—51—52. Stephanus Végh.
20. 1753—54 Franciscus Sz.-Mihályi. Hic est mortuus.
21. 1755—56—57. Josephus Lovassy.
22. 1758—59 Paulus Kiss-Szentimrei Pastor M.-Tur.
23. 1760—61—62½. Nikolaus Kovács. Pastor Harsányiensis; obiit Szalonta 1777.
24. 1763—64—65. Johannes Polgári. Pastor Kötegyániensis; obiit 1780.
25. 1766—67. Petrus Pircsi. Huc duxit sed paulo post obiit.
26. 1768—69—70. Johannes Domjány Pastor dein. sed brevi mortuus.
27. 1771. Michael Dávid, Ingens bibo, quare dimissus

---

*) A n.-szalontai iskola rektorainak névsora az 1711-ik évtől.
E rektori névsor 1711-ben megkezdve a koronkénti rektorok által, — utóbbi időkben, mint látszi neveiknek sajátkezü beirásával, — egész 1851-ig levezettetett.

28. 1771—72—73—74½. Franciscus Horváth; obiit Gestini pastor adhuc novitius.
29. 1774—75—76. Michael Vekerdi. Pastor Csekeinensis, post Tarpaiensis et electus Senior tractus Beregiensis et tandem Senioratus depositus
30. 1777—78—79. Ladislaus Balassa. Pastor Fenes post Harsányiensis.
31. 1780—81—82 Franciscus Altal papensis excomitatu Veprém. Pastor alsó és felső Gorsoniensis eodem comitatu.
32. 1783—84—85. Michael Jenei. Pastor Sárádiensis, post Nánásiensis.
33. 1785—87—88. Georgius Jenei frater consanguinens antecessoris. Procurator causarum. Senator in civitate Szathmár.
34. 1789—90 Samuel Borsothi. Juratus causarum advocatus.
35. 1791—92—93. Paulus Balogh Pastor n. Szalontaiensis.
36. 1794—95—96. Michael Szakács, Pastor Sarkadiensis, post Szalontaiensis.
37. 1797—98. Gabriel Szélessi Maramoriensis. Pastor Albisiensis, dein Ér-Mihalyfalvaiensis. post Micskeiensis.
38. 1799—1800—1801. Emericus Kiss, Inspector officii reg. sali Debrecini.
39. 1802—3—4—5½. Georgius Kiss frater cousaguinens antecossoris, Pastor Szalontaiensis.
40. 1806—807. Gabriel Héczei, Juratus causarum advocatus et fiscalis honorarius comitatus Kraszna.
41 1808—9½. Stephanus Czapfalvi Professor H.-M.-Vásárhelyiensis, dein Pastor Darvasiensis, serius F.-Váriensis.
42. 1810—11—12. Johannes Pap, Juratus causarum advocatus in comitatu Bihar.
43. 1813—14—15 Josefus Sóltész, Pastor Derecskeiensis, succedens patri.
44. 1816—17—18 Josephus Kevi Szatmarino oriundus, verbi Dei miniszter Geszt. Mortuus est 1829.
45. 1819—20—21. Michael Csepi Komaromio Lakszakállasiensis.
46. 1822. Michael Katona, Strigonio Buuchensis, anno exacto dimissus est, et se medicinae dedit Pestini.
47. 1823—24—25. Carolus Szabó, Fülöpszállásiensis, in Cumania minore Verbi Dei Minister F.-Sz.-Miklósiensis. Post Czeglédiensis.
48. 1826—27—28. Josephus Szabó Szalontaiensis. Verbi Dei Minister Gestiensis.
49. 1829—30—31 Antonius Szabó Verbi Dei Minister Ottományiensiis, obiit ibidem.
50. 1832—33. Paulus Lente, advocatus in oppido Szoboszló.
51. 1834—35—36. Paulus Kovács, Professor Halasiensis. (Később debreceni tanár.)
52. 1837—38—39. Georgius Madas, N.-Szalontaiensis. (Később ugyanott ügyvéd, itt halt meg 26 évvel ezelőtt.)
53. 1840—41—42. Balogh István Szatmármegyéből. (Később lelkész F.-Gyarmathon, ott halt meg 1858.)
54. 1842—43—44. Stephanus Szilágyi Kállaiensis, Professor Szigetiensis in comitatu Marmaros. (Ott él és működik jelenleg is, mint a lyceum igazgatója.)

55. 1844—45—46. Sigismundus Karika Acsiensis, causarum advocatus.
56. 1846—47—51. Ladányi Gedeon Szatmármegye Szatmárnémetiből. (1872-ig debreceni, később kolozsvári egyetemi tanár) hol meghalt.

E rektori névsor után következik: Renovatio horum punctorum legalium characterisata p. r. ministro . . . Francisc. Zemplényi et scholae rectore Georgio Mártonfalvi.

E megjegyzés kétségkivül jegyzőkönyvünk tullapján olvasható, s mindjárt közlendő iskolai törvényekre vonatkozik. A renovatió szó azonban egy már elébb létezett iskolai törvényre enged következtetni, melynek azonban semmi nyomára nem akadunk. Valószinü, hogy e régibb, akkor még bizonyára létezett törvény utólagos leirása végett hagyatott üresen jegyzőkönyvünk elején 4 lap.

2. Epitome legum scholae Szalontaiensis. Anno Domini 1732. et 1733.

a) De studiis scholarum.

Lex. 1. Studiosus justae aetatis in scholam nostram missus vel sponte veniens: a) Statim recipi curato. b) Designato loco contentus esto. c) Leges scholae diligenter perlegito, et porrecta dextra scholae Praelatis obedientiam promittito. Secus facturus gravem magistratus politici censuram incurrito.

Lex. 2. Receptus, primo: logicam cum annexis, lingvam graecam et hebraeam diligenter discito; Secundo: vitam inculpatam vivito. Secus facturus schola ejicitor.

Lex. 3. Nemo in loco latinitatis exercendae designato hungarice loqui audeat. Secus factures toties denarios 3. Solvito.

Lex. 4 Diebus Dominicis et festis in templo compariunto. Secus facturus den. 3. exsolvito, (későbbi javitás) punitor.

---

2. A szalontai iskola törvényeinek rövid foglalata az urnak 1732 és 1733. évében.

a) Az iskolai tudományokról.

1. törv. Törvényes életkoru tanuló, iskolánba küldetvén, vagy önként jövén a) tüstént vétesse be magát, b) a kijelölt helylyel elégedjék meg. c) az iskolai törvényeket szorgalmasan olvassa át, és jobbja adásával az iskolai elöljáróknak igérjen engedelmességet. Máskép cselekvő a polgári hatóság sulyos itéletét vonja magára
2. törv. Aki bevétetett, 1-ször a gondolkodástant a hozzátartozókkal, a görög és héber nyelvet szorgalmasan tanulja, 2-szor feddhetlen életet éljen. Ellenkezőleg cselekvő az iskolából kivettessék.
3. törv. Senki a latinság gyakorlására kijelölt helyen magyarul beszélni ne merészeljen. Ellenkezőleg cselekvő annyiszor amennyiszer 3 dénárt fizessen.
4. törv. Vasárnapokon és innepnapokon a temlpomban megjelenjenek. Ellenkezőleg cselekvő 3 dénárt fizessen; (későbbi toldás szerint) büntettessék.

Lex 5. In templo et ad funera generalia deducenda ordine decenti prodeunto; in templo forisque in funeratione singuli canunto; nemo rideto, minimeque decumbito. Finito cantu conciones sacras cum reverentia audiunto, inde singuli honeste redeunto. Secus facturus 1-mo admonetor, 2-do denar solvito 2.

Lex. 6. Nemo scholae civium, in campum, hortos, silvam exito. Secus facturus poena . . . punitor.

Adjectio.

Preces, si non matutinas, saltem vespertinas, nunquam alias negligunto. Secus facturi den. 10 solvunto, vel notam gravissimam Ecclesiae incurrunto.

b) De moribus scholarum.

Lex. 1. Studiosi magistratui, patronis, seniori dioeceseos, ministris hujus ecclesiae, rectori omni honore subjiciuntur. — Secus facturus verbis acerrimis castigator Si vero parere noluerint, schola ejiciuntor.

Lex. 2. Singuli vestitu usitato et decoro utuntor, crines calamistratos et nimis oblongos ne alunto. Secus facturus den. 2. privator

Lex. 3. Nemo sine toga exito schola, ac templum intrato, sed chlamide implicata. Secus facturus den 2. privator.

---

5. törv. A templomba és nagy temetésekre illő renddel menjenek; temetés alkalmával a templomban s kivül mindnyájan énekeljenek; senki ne nevessen, egyátalában le ne üljön; az éneklés végeztével a szent beszédeket áhitatosan hallgassák; onnan mindnyájan illedelmesen térjenek vissza.

6. törv. Senki az iskolai polgárok közöl a mezőre, kertekbe, erdőbe ki ne menjen. Ellenkezőleg cselekvő . . . büntettessék.

Függelék.

Egyébként a reggeli — legalább az esteli imádkozást soha el ne mulaszszák Ellenkezőleg cselekvők 10 dénárt fizessenek, vagy az egyház legsulyosabb megrovását vonják magukra.

b) Az iskolai erkölcsi viseletről.

1. törv. A tanulók az előljáróságnak, pártfogóknak, az egyházmegyei esperesnek, ezen egyház lelkészeinek, az isk. igazgatónak teljes tisztelettel hódoljanak. Ellenkezőleg cselekvő legkeményebben dorgáltassék. Ha pedig engedelmeskedni nem akarnak, az iskolából tiltassanak ki

2. törv. Mindnyájan szokásos és tisztességes öltözetben járjanak. Göndöritett és felette hosszu hajat ne viseljenek. Ellenkezőleg cselekvő 2 den.-tól fosztassék meg.

3. törv. Senki tóga nélkül az iskolából ki ne menjen, és a templomba be ne lépjen, hanem begombolt öltönyben. Ellenkezőleg cselekvő 2 denártól fosztassék meg.

Lex. 4. Ad prandium et coenam convenientes cibis benedicunto; pro acceptis gratiam agunto, cibum modeste sumentes honestis termonibus etquidem latinis sese ablectanto. Secus facturus den. 1½ solvito

Lex. 5 Nemo armatus incedito, nemo sangvinem alterius fundito, ossa alterius frangito, honorem alterius destruito Secus facturus den. 10 solvito.

Lex. 6. Nemo domos privatas vel publicas invadito, tabernas invadito, ad arma proclamato. Secus facturus den 15 solvito.

Lex. 7. Occasionibus quibuslibet ebrietatem screanam vitanto, ... Secus facturus den. 5. solvito.

Lex. 8. Nemo conventicula, conspirationes, confluxas, extra vel intra scholam sine venia rectoris institutio vel constituito Secus facturus 1-mo 10½ den. punitor, 2-do den. 20 solvito, tandem schola ejicitor

Lex. 9. Nemo vindictam privatam verbis, scriptis per se vel per alium usurpato. Nemo privatus vitam, mores, doctrinam proximi sui censeto. Nemo alios calumnia or. traducito vel . . . . Nemo alterius bona clam auferto. Secus facturus confestim schola ejicitor.

Lex. 10. Olvashatlanná van téve szándékosan.

Lex. 11. Studiosi rectori ne praescribunto Secus facturus verbis acerrimis castigator, dein den. 5 privator, tandem schola ejicitor; virgis caesus

---

4. törv. Az ebédre és vacsorára összejön, étel felett imádkozzanak, amit kaptak köszönjék meg, illedelmesen étkezvén, tisztességes és pedig latin beszélgetéssel társalogjanak. Ellenkezőleg cselekvő 1½ denárt fizessen.

5. törv Senki fegyveresen be ne lépjen, senki másnak vérét ne ontsa, más csontját ne törje, más becsületét ne kisebbitse. Ellenkezőleg cselekvő 10 denárt fizessen

6. törv. Senki magán- vagy közházakba be ne törjön, korcsmába ne menjen, „ad arma“ ne kiáltson Ellenkezőleg cselekvő 15. den. fizessen.

7. törv. Az ocsmány részegséget minden alkalommal kerüljék . . . . . Ellenkezőleg cselekvő 5 dénárt fizessen.

8. törv. Senki, a rector engedelme nélkül, az iskolán kivül vagy belől, csődületeket, összeesküvéseket, csoportosulásokat ne rendezzen, ne szervezzen. Ellenkezőleg cselekvő 1 ör 10½ denárt, 2-or 20 denárt fizessen, végre az iskolából kiutasittassék.

9. törv. Senki, szóval vagy irásban, maga vagy más által magán bosszut ne bitoroljon Senki felebarátja életét, erkölcsét, tudományát ne birálja. Senki másokat ne rágalmazzon, el ne csábitson vagy, . . . Senki más javait el ne lopja. Ellenkezőleg cselekvő az iskolából rögtön kitiltassék.

10. törv. Olvashatlan.

11. törv. A tanulók a rectornak utasitást ne adjanak (ne feleseljenek vissza). Ellenkezőleg cselekvő a legkeményebben megdorgáltassék, aztán 5 dénártól megfosztassék, végre az iskolából — megveszszőzve — kitiltassék.

Lex. 12. Studiosi ad coenam vel prandium invitati mature revertuntor; emanentes vel post coenam nisi lampade instructi redeuntes custodibus civitatis comprehendi permittuntor, vel. den 10 solvunto.

Lex. 13. Non contentus institutione rectoris alio abito, omni laesione tamen famae rectoris in schola et oppido abstineto. Secus facturus virgis caesus schola ejicitor.

Lex. 14. Munda scholae loca nemo excrementis conspurcare pertentato, screatu et vomitu nemo praesentibus aliis nariseam cieto. Secus facturus den. 6 privator.

Lex. 15. Nemo scholae sepes transscendito; nemo aedificiis vim ullam inferto, imo diligenter curato. Secus facturus alias damnum refundito, insuper den. 25 solvito.

Lex. 16 Nemo tabacco fumante abutitor, reprehensus den. 3 multator.

Lex. 17. Nemo hortos, vineas, fructus, pepones aliorum depopulator Secus facturus den. 10 solvito, 2-do 25.

Lex. 18. Nemo chartis pictis et aleis ludito, imprimis diebus festis, musica abutitor; nemo choreas ducito. Secus facturus den 9 multator, 2-do degreditor, 3-io schola ejicitor.

Lex. 19. Latrones in scholam se recipientes magistratui puniendo exhibetor. Secus facturus virgis caesus schola ejicitor.

---

12 törv. A tanulók vacsorára vagy ebédre hivatván, korán térjenek vissza, a kimaradók vagy vacsora után lámpás nélkül visszatérők elfogatás végett a városi őröknek adassanak át vagy 10 dénárt fizessenek

13. törv. Aki a rektor tanításával elégedetlen, menjen máshová; mindazáltal a rektor hírnevének minden megsértésétől az iskolában és városban tartózkodjék. Ellenkezőleg cselekvő megvesszőzve az iskolából kiutasittassék.

14. törv. Az iskolának tiszta helyeit senki ürülékkel bemocskolni ne merészelje, hákogással s hányással senki mások jelenlétében taknyát ne hányja. Ellenkezőleg cselekvő 6 dénártól fosztassék meg.

15. törv. Az iskola keritésén senki át ne mászszék, az épületek ellen senki semmi erőszakot ne tegyen, sőt azt szorgalmasan gondozza. Másként cselekvő egyébiránt a kárt térítse meg, ezenfelül 25 dénárt fizessen.

16. törv. A dohányzással senki vissza ne éljen. Rajta kapatván, 3 dénárra büntettessék.

17. törv. A mások kertjeit, szőllőit, gyümölcseit, dinnyéit senki ne pusztitsa. Ellenkezőleg cselekvő 1-ör 10, 2-or 25 dénárt fizessen.

18. törv. Senki ne kártyázzék, ne koczkázzák, különösen innepnapokon, a zenével vissza ne éljen, senki ne tánczoljon. Ellenkezőleg cselekvő 1-ör 9 dénárra büntettessék, másodszor lejebb üllettessék, 3-or az iskolából kiutasittassék.

19. törv. Az iskolába menekülő tolvajokat büntetés végett a tisztviselőségnek adja ki. Ellenkezőleg cselekvő megvesszőzve, az iskolából kiutasittassék.

Lex. 20. Nemo otiose jurato; nemo convitia ullius generis obscenosque sermones usurpato. Secus facturus denar 20 solvito, 2-do 50 den., 3-o ejicitor.

Lex. 21 Nemo extra vel intra portam fabulus nugatorias naratto. Secus facturus den. 11 solvito.

Lex. 22. Nemo extra portam sine venia rectoris exito, nisi diebus mercurii et sabbathi post cultum meridianum hymene aut ante, aestate prandium. Sec. fact. den 3 solvito Sero reditus contigerit den. 25 solvito. 3-o schola ejicitor. Neque absque venia peregre proficiscitor Secus facturus eandem incurrito poenam.

Lex. 23. Universi scholae cives seniori debitum honorem, obedientiam, subjectionem praestanto. Secus facturus partem laesam publica declamatione complacator.

Lex. 24. Unusquisque in numerum studiosorum recipiendus juramento, vel dextra se obligato Secus fact. nulla tenus recipitor.

Lex. 25. Omnes studiosi portas templi et campanas fideliter procuranto. Secus fact den. 3 mult.

Lex. 26. Pecuniae nunc hinc, nunc aliunde congestae in cassa coetus apud seniorem scholae deponunto, et tempore divisionis unicuique secundum meritum exhibentor. Secus fact. toties poenem 10 nummorum incurrito et damnum restituito.

---

20. törv. Könnyelműleg senki se esküdjék, semminemü czivakodást, trágár beszédeket senki ne gyakoroljon. Ellenkezőleg cselekvő 1-ör 20, 2-or 50 dénárt fizessen, 3-or kiutasittassék.

21. törv. A kapun kivül vagy belől haszontalan meséket senki ne beszélgessen. Ellenkezőleg cselekvő 11 dénárt fizessen

22. törv. A kapun kivül a rector engedelme nélkül senki ne menjen, csak vásár- és innepnapokon, télen a déli (talán délutáni) isteni tisztelet előtt vagy után, nyáron ebéd előtt vagy után, (helytelen szószerkezettel ugyan, vonatkozván a latin szövegben a post és ante szavak a prandiumra is.) Ellenkezőleg cselekvő 3 dénárt fizessen. Ki esetleg később érkezett, 25 dénárt fizessen, 3-or az iskolából kitiltassék. Sem engedelem nélkül messze ne távozzék. Ellenkezőleg cselekvő ugyanazon büntetést vonja magára.

23. törv. Az iskolának minden polgárai a senior iránt kellő tiszteletet, engedelmességet és alázatosságot tanusitsanak. Ellenkezőleg cselekvő a megsértett felet nyilvános megkéréssel engesztelje meg.

24. törv. Ki a tanulók közé felvétetni akar, esküvel vagy kézadással kötelezze magát. Ellenkezőleg cselekvő addig be ne vétessék.

25. törv. Minden tanuló a templom ajtóit és a harangokat hiven őrizni tartozik Ellenkezőleg cselekvő 3 den bünt.

26. törv. A most innen, majd amonnan begyült pénzek a coetus cassájában az iskola senioránál helyeztessenek el és az elosztás idején kinek-kinek érdem szerint adassanak ki. Ellenkezőleg cselekvő mindannyiszor 10 pénz büntetést vonjon magára és a kárt téritse meg.

—

Ezek azon iskolai törvények, melyeknek a jelentkező tanulók egész 1797-ig aláírni tartoztak. Sőt, a mi feltünő, nemcsak a törvények tényleges megalkotásától fogva jelentkezett, de az iskolai előljáróságnak a törvények után s az alább közlendő tanulók jegyzéke elé iktatott következő határozata alapján: »His legibus tenebantur sese subscibere personae specificandae ad expostulatum amplissimi magistratus« — a törvény keltét megelőzőleg 1727-től 173 -ig jelentkezett tanulók is — kik valószinüleg a törvény keltekor még vagy a nagyszalontai vagy a debreceni iskola növendékei voltak — utólagosan alávettettek a fentebbi törvényeknek.

Azonban hadd álljon itt a beiratkozott tanulók jegyzéke.

3. Jegyzéke azon Praeceptor vagy Particulista tanulóknak, kik a fentebbi isk. törvényeknek 1727-től 1796-ig bezárólag aláírtak. [1]

1727.
1. Stephanus Fazokas subscripsit 1727—28. Dec.
2. Ladislaus Szalontai 1727—28. Dec Sal. coll. Debr.
3. Johannes Ladányi 1727—28. Decembr.
4. Stephanus Sáros-Pataki 1727—14. Decemb Diószeg.

1728.
5. Georgius Gyulai 1728—12. Decembr. Salutavit collegium Debrecenense.

1729.
6. Johannes Ónodi 1729—27. Martii.
7. Mihael Kádár 1729. die 3. Junii. Sal. coll. Debr.
8. Step. Sz.—Jób. 1729—8. Maji. Diószeg.

1730.
9. Petrus Salya 1730—5. Aprilis.

1731.
10. Franciscus Verédi 1731—8. Aprilis. [2]

1732.
11. Ego Ttephanus Madas subscribo legibus scholae Szalontaiensis 1732. die 27. Martii.
12. Ego Michael Szilágyi subsc. leg. sch. Szal. 1732. die 27. Martii.

1733.
13. Ego Stephanus Biró Subsc. leg. sch. Szal. 1733—16. Január.
14. Michael Ungvári subscr. stb. 1733. die 27. Martii.

1734.
15. Ego Georgius Losonci subscr. stb. 1734. die 3. Februar.
16. Ego Ladislaus Váradi subscr. stb. 1734.
17. Ego Petrus Dobai subscr. stb. 1734. die 25. Julii.
18. Ego Lukács T. M. Tóthfalusi subscr. 1734—13. Dec.

1735.
19. Ego Stephanus Burai subscr. stb. 1735—12. Julii.
20. Ego Georgius Kőszegi subscr. stb. 1735.

1736.
21. Ego Stephanus Mezei subscr. stb. 1736. die 12. Junii.
22. Ego Michael Bagameri subscr. stb. anno 1736.

---

[1]) A tartalom-hüség szempontjából a tanulók jegyzékét is az eredeti nyelven és megjegyzésekkel iktatom ide.

[2]) E tanulók azok, kik utólag irattak alá a törvényeknek. Az aláírások azonban, — mint látszik — nem sajátkezüek, hanem valószinüleg a rektor által vezettettek be. A 11-ik számtól kezdve a tanulók sajátkezüleg irtak alá a törvényeknek, a melyre kötelezte őket a 10. és 11-ik szám közé iktatott következő határozat is: „Ex eodem consensu amplissimi magistratus tenentur moderni quoque et sequentes legibus subscribere pro annis 1732. et 1733. adjectis diebus mensium.

1737. 23. Ego Michael Almási subscr. stb. anno Domini 1737. die 16. Martii.
1737. 24. Ego Johanne Fóris subscr. stb. a. D. 1737. die 12. Apr.
1737. 25. Ego Franciscus Zemplényi subscr. stb. 1737.
1737. 26. Ego Nicolaus Tunyogi subscr. stb. a. D. 1737. mense. Dec.
1738. 27. Ego Sámuel Hajós subscr. stb. a. D. 1738. dec. 24. Mart.
1740. 28. Ego Johannes Szabó subscr. stb. a. D. 1740.[1])
1741. 29. Ego Stephanus Sáphi subscr. stb. 1741. die 16. April.
1743. 30. Ego Gabriel Zemplényi subscr. stb. anno 1743. die 12. Maj.
1747. 31. Ego Georgius Tóth subscr. stb. anno 1747.
1747. 32. Ego Josephus Böszörményi subscr. stb. 1747. die 6. Aug.
1748. 33. Ego Stephanus Csapó subscr. stb. 1748—5. Maji. Coll. sal.
1750. 34. Ego Emericus Hetei subscr. stb. 1750. die 14. April.
1750. 35. Ego Georgius Tóth subscr. stb. 1750. die 14. April.
1751. 36. Ego Andrias Keszi subscr. stb. 1751. die 26. April.
1752. 37. Ego Stephanus Vecsei subscr. stb. 1752. die 10. Febr.
1752. 38. Ego Michael Szabó subscr. stb. 1752. die 5. Junii.
1754. 39. Ego Michael Bányai subscr. stb. 1754. die 14. Martii. Virgis caesus schola ejectus est, atque sic. inhoneste discessit anno eodem mense August.
1754. 40. Ego Michael Vasvári subscr. stb. 1754. die 14. Martii.
1755. 41. Ego Stephanus Köpesdi subscr. stb. a. D. 1755. die 25. Martii
1755. 42. Ego Stephanus P. Aszalós subscr. stb. a. D. 1755. die 13. April.
1756 43. Ego Stephanus Megyeri subscr. stb. a. D. 1756. die 1. Maji.[2])
1757. 44. Ego Ladislaus Berei subscr. 1757. die 2. Maji
1759. 45. Ego Michael Csengeri subscr. stb. a. 1759. die 22. Martii.
1760. 46. Ego Johannes Szentandrási[3]) patria Sz.-András comitatu Doboka subscr. stb. die 2. Martii.
1760. 47. Ego Stephanus Gietzi patria Ér-Keserü subscr. stb. anno 1760. die 2. Martii.
1761. 48. Ego Michael Váradi Kalloviensis ex comitatu Szabolcs subscr. anno 1761. die 7. Martii.
1761. 49. Ego Stephanus Monori. T. Sasiensis ex comitatu Hevesiensi subscr. stb. anno 1761. die 7. Martii.
1762. 50. Ego Franciscus Papp ex comitatu Crasnaensi Ratoniensis subscr. stb. 1762. die 8. Maji.
1763. 51. Ego Johannes Györfi ex comitatu Bihariensi Szakál subscribo stb. anno 1763. die 28. April.
1763. 52. Ego Johannes Nagy B. Böszörményiensis ex comitatu Bihar subscribo stb. 1763—28. April.

[1]) 1739., 1742. és 1744—46. évekről nem találunk tanulókat bejegyezve. — E jelenséggel később is találkozni fogunk; miért is e jegyzet későbbi esetekre is szolgáljon tudomásul.

[2]) E név után következő megjegyzést találjuk: „Paulus Kiss rector scholae reformatorum szalontaiensis introductus est anno 1757. 27. April e Collegio Debreceniensi reformatorum.

[3]) Ez azon Szentandrásy János, kire vonatkozó kiutasitási határozatot mult évi értesitőnk 9-ik lapján hivatalosan közöltük. A végzés igen terjedelmes lévén, annak közlését mellőzzük.

1764. 53. Ego petrus Debreczenyi Szalontaiensis ex cottu Bihar subscr. stb. 1764. die 13. Julii. Sal. coll. Debreceniense.

1766. 54. Ego Michael Balasko Szalacsiensis ex cottu Bihar subscr. stb. a. 1766—10. Martii. Rector scholae Antiensis factus cum lauda discesit anno 1768—2. Martii.

1767. 55. Ego Stephanus Csengeri [1] ex cottu Mediocri Szolnok patria M. Csaholiensis subscr. stb. 1767—11. Martii.

56. Ego Nicolaus Szabó ex cottu Bihar patria Szalontaiensis subscr. stb. anno 1767—24. Martii. schola esectus, rector Kakucs.

1768. 57. Ego Franciscus Szente ex cottu Albensi patria polgariensis subscr. stb. anno 1768—29. Martii. Sal. coll. Debreczeniense.

58. Ego Stephanus Tunyogi ex cottu Bihar patria Geszt subscr. stb. a. 1768. die 13. Junii

1769 59. Ego Daniel Ujfalusi ex cottu Bihar, patria Szalonta subscr stb. a. 1769. die 22. Martii sal. coll. Debr.

60. Ego Stephanus Ács ex cottu Bihar, patria Szalonta subscr. stb. a. 1769—22. Martii sal. coll. Debr.

61. Ego Franciscus Barabás subscr. stb. a. 1769—27. April, idejegyezve áll: »Postriduum mortuus; fuit patria Zsadányiensis ex cottu Bihar.

1770. 62. Ego Johannes Ujvári subscr. stb. a. 1770. patria Kecskemet ex cottu Pest.

63. Ego Stephanus Magyar subscr. stb. a. 1770. die 9. April. patria Szokola ex cottu Hont. sal. coll. Debr.

1771. 64. Ego Andreas Olasz subscr. stb. 12. Februarii. Anno 1771. ex cottu Bihar patria Mezőgyán.

1772. 65. Ego Johannes Földi subscr. stb. a. 1772. die 15. Dec. patria N.-Szalonta ex cottu Bihar a. 1773. sal. coll. Debr. Utána jegyezve áll: »Ordinarius physicus oppidorum Hajdonicarum obiit Hadházini 1802.

66. Ego Johannes Budai patria Szalkaiensis ex cottu Szathmár subscr. stb. a. 1772—24. Martii. Venit Comaromium.

1773. 67. Ego Michael Körösi, patria Szalontaiensis subscr. stb. anno 1773. die 28 Martii.

68. Ego David Gyene, patria Gentsiensis subscr. stb. die 8. Apr. 1773. Ivit, in patriam 1775.

1774. 69. Ego Franciscus Nánási, patria Debreceniensis subscr. stb. die 25. Martii 1774 Sal. coll. Debreceniense.

1775. 70. Ego Michael Barta, patria Gáborjanosiensis ex cottu Bihar subscr. stb. a. 1775. 12. Martii Sal. coll. Debreceniense die 15. Martii 1776. Duxit V.-Pirosini.

71. Ego Alexander Körösi, patria Szalontaiensis a. 1775. die 12. Martii ex cottu Bihar.

---

[1]) Cseugerire vonatkozólag a jegyzőkönyvben következő megjegyzést találjuk: „Anno 1767. Stephanus Csengeri male sibi conscius furtim sese schola nodu subduxit die 25. Augusti.

1776.
72. Ego Michael Erdei Szalontaiensis ex cottu Bihar subscr. stb, a, 1776, die 20, Martii,
73. Ego Michael Nagy, patria H,-Böszörményiensis ex cottu Szabolcs, subscr. stb. 1776. die 26. Martii Valetudinarius simulatque negligens remissus est in Collegium Debreceniense.

1777.
74. Ego Franciscus Vizes patria Csengeriensis ex cottu Szatmár, subscribo stb. Anno 1777. die 13. Martii. Sal. coll. Debrec.
75. Ego Michael Munkácsi Csengeriensis ex cottu Szatmár, subscr. stb. Anno 1777. 13. Martii. Sal. coll. Debrc.
76. Ego Georgius Mester Óváriensis ex cottu Szatmár subscr. stb. Anno 1777. 13. Mart. Sal. coll. Debr.

1779.
77. Ego Johannes Domokos Sz.-Csehiensis ex cottu Szolnok subscr. stb. Anno 1779—18 Mart. Sal. coll. Debr,
78. Ego Stephanus Füzesi Ottományiensis ex comit. Bihar, subscr. stb. Anno 1779. 18. Mart. Sal. coll. Debr,
79. Ego Johannes Szalkai Vadásziensis ex com. Arad. subscr. stb. Anno 1779. die 18. Mart. Sal. coll. Debr. sed post annum miles pedestris factus, in schola nostra tempore nocturno furatus est.

1780.
80. Ego Michael Kis Csengeriensis ex com. Szatmár. subscr. stb. Anno 1780. die 12 Mart. Sal. coll. Debr.

1781.
81. Ego Stephanus Füredi Variensis ex com. Bereg. subscr. stb. 1781. die 22. Mart. Sal. coll. Debr.
82. Ego Josephus Vetési Sásiensis ex com. Bihar. subs. stb. Annó 1781. d. 22. Mart. Sal. coll. Debr.
83. Ego Johannes Molnár P.-Ujfalusiensis ex com. Szathm. subscr. stb. Annó 1781. d. 22. Mart.

1782.
84. Ego Nicolaus Kovács patria Kasonkiensis ex com. Simegh (?) subscr. stb. Anno 1782. die 14. Mart. Sal. coll. Debr.
85. Ego Sigismund Karancsi patria Hodász ex com. Szatmár, subscr. stb. Anno 1782. d. 30. Apr. dimissius est; nebulo et contumax.
86. Ego Gábriel Fényes ex. com. Szatm. patria Endrediensis subscr. stb. a. 1782. d. 5. Octobr. mortuus est a. 1786.

1783.
87. Johannes Bóta ex Kunhegyes districtui Cumaniae majoris ingraemiata, subscr. stb. anno 1783. d. 28. Mart. Sal. coll.
88. Ego Johannes Pál ex com. Bihar. patria A.-Vásárhinsis subscr. stb. Anno 1783. die 28. Mart. Sal. coll. laudabile; obiit in patria.
89. Johannes Varga ex com. Bihar. patria Kaba subscr. stb. Anno 1783. die 28. Mart. Sal. coll. 1785.

1785.
90. Josephus Sukorói ex Diószeg oppido. com. Bihar. subscr. stb. 1781. die 1. Apr. ingens bibo. Praeceptor primum K.-Ladányiensis dein Gyomaiensis.
91. Eodem die Michael Alvinci Ugraiensis ex com. Bihar. subscr. stb. Sal. coll. Debr.

1785. 92. Eodem die Michael Pál Szalontaiensis subscr. stb. Sal. coll.
93. Ego Johannes Birizdo Békésiensis subscr. stb. Anno 1785. d. 8. Apr.

1786. 94. Ego Gabriel Zemplényi Szalontaiensis subscr stb. Anno 1786. d. 4. Apr.

1787. 95. Ego Josephus Tecsi Telegdiensis subscr. stb. Anno 1787. d. 20 Mart.
96. Ego Stephanus Futó subscr. Anno 1787. d. 3. Mai. remissus est in collegium.

1788. 97. Ego Josephus Fodor subscr stb Anno 1788. d. 15. Mart. Sal. coll

1789. 98. Ego Johannes Molnár S A. Ujhelyiensis subscr. leg Anno 1789. d. 23. Mart. Sal. coll sed inde paulo eliminatus. Profanus.
99. Ego Johannes Harsányi Mérkiensis subscr. Anno 1789 d. 23. Mart. Rector Belényes, post Doceta Szalontaiensis.
100. Ego Johannes Somogyi Bihariensis subscr. Anno 1789 d. 23. Mart Sal coll.

1790. 101. Ego Johannes Somogyi Bihariensis subscribo legibus et virgis scholae. N. Szalontaiensis Anno 1790. d 27. Apr.
102. Ego Andreas Szabó Poroszlóiensis subscr legibus et virgis Anno 1790 d. 27. Apr.
103. Ego Johannes Papp subscr. legibus et virgis Anno 1790. d. 27. Apr.
104. Ego Franciscus Tokai subscr. legibus et virgis schol. Szalont. V. Dei Minister Palkonya, post Ekklesiae Tök. nunc V. dei Minister ekklesiae Velenceiensis 1820.

1791. 105. Ego Valentin Sipos subscr. stb. Anno 1791 d. 5. April.
106. Ego Stephanus Gazda subscr. stb. Anno 1791. d. 5. Apr.
107. Ego Stephanus Lakóczi Doboziensis subscr. stb. Anno 1791. d. 5. Apr.

1792. 108. Ego Johannes Polgári subscr. leg. stb. Anno 1792. d. 19. Mart.
109. Ego Michael Szendrei subscr. stb. Anno 1792. d. 19. Martii.

1793. 110. Ego Beniamin Molnár subscr. stb. Anno 1793. d 12. April.

1794. 111. Ego Stephanus Balog Debreceniensis subscr. stb. Anno 1794. d. 1. Apr.

1794. 112. Ego Andreas Medgyaszai subscr. stb Anno 1794. d. 1. April.
113. Ego Michael Ujvárosi Sarkadiensis subscr. stb. Anno 1794. d. 1. Apr.

1795. 114. Ego Samuel Czékus subscr. stb Anno 1795. d. 20. Martii.
115 Ego Michael Madas subscr. stb. Anno 1795. d. 20. Martii.
116. Ego Johannes Kallai subscr stb Anno 1795 d. 20. Martii.
117. Ego Johannes Bartha subscr. stb Anno 1795. d. 30. Martii.

1796. { 118. Ego Franciscus Tóth, Cs.-Ujfalusiensis subscr. stb. Anno 1796. d. 11. Apr.
119. Ego Franciscus Molnár Aranyosiensis subscr. stb. Anno 1796. d. 11. April.

* * *

E tanulók névsora alatt megjegyezve találjuk: „Leges praecedentes anno 1732. subscribentibus praescriptas tamquam non amplius applicabiles et ulteriori scholae directioni inceptas, — Ecclesia N.-Szalontaiensis antiquandas duxit, et sequentibus reformandas vel inmutandas censuit. Anno 1797. die 25. Julii.[1])

I. A N.-Szalontai Ecclesianak 1797-ben Junius 27-kén tett Oskolai Rendelései, mellyek szerint kiványa, a Fiu-gyermekek tanitattását.[2])

a) A Tanitás Idejére nézve.

Az eddig szokásban volt Tanitásnak rendes órái meghagyatnak e következendő módon:

Hétfön, Keddenn, Tsötörtökönn, Péntekenn, Szorgalmatosság idején: a Poëták tanitatnak Reggel 6-tól fogva 7-ig.

NB. Mikor ezek nintsenek ez az óra üress lehet; vagy az Órátorok tanitására forditathatik.

7-től fogva 8-ig, vagy 8-tól fogva 9-ig az orátorok.

9-től fogva 10-ig a Syntaxisták.

10-től fogva 11-ig a Gramatisták.

Az alsóbb classisok pedig 9-től fogva 11-ig.

Dél után ugyan ezen napokon

1-től fogva 2-ig { a Poëták / Orátorok } ujra

tanulják magok közt a mire reggel tanitattak.

Tavasztól fogva Őszig 4-től 5-ig a Syntaxisták.
5-től 6-ig a Gramatisták.
6-tól 7-ig a Poëták.
7-től 8 ig az Orátorok;
vagy 2 től 3-ig.

NB. Ősztől fogva Tavaszig egy órával elébb tétethetnek ezek az órák.

Szeredánn Szombatonn Reggel ugyan ezekenn az órákonn a megnevezett classisok ujra tanitatnak, a közelébb mult két napokon tanultakra.

Dél utánn 2-től 3-ig őszszel és Télbenn 1-től 2-ig minden classisok.

---

[1]) A fentebbi 1732-ről kelt törvényeket, melyek a beiratkozó tanulóknak elébök szabattak, melyek többé nem alkalmazhatók, és a későbbi isk. igazgatóságra nézve nem alkalmasak, a n.-szalontai egyház elavultaknak itélte és a jövőre nézve megujitandóknak vagy megváltoztatandóknak határozta. 1797. jul. 25.

[2]) E czikk az 1876/7-ik évi Értesitőben közölve volt ugyan, mindazáltal nem vélek felesleges munkát teljesiteni, ha azt az összefüggés kedveért e helyen ujból közlöm.

Vasárnap Reggel Isteni tisztelet előtt edgy vagy fél óráig a Poéták, Orátorok tanitatnak a vallásra, a Catechesisből, mellyből kihagyott leczkét tanulnak edgyütt; a Catechesis mellett az Ujj Testamentomból a' Krisztus Tsudáit, és példabeszédit.

Tavasztól fogva Őszig 7-től 8-ig a Syntaxisták és Grammatiszták a' Catechesisből ki hagyott leczke szerint tanitatnak a Vallásra, és minden más Classisok.

Templom után edgy óráig ugyan ezek.

Dél utánn Isteni tisztelet előtt edgy óráig minden Classisok, utánna hasonlóképpen.

—

Hogy a' megnevezett órák egyedül a tanitásra forditassanak megkivánja a Ekklésia:

1. Hogy tanitás óráinn semmi vendégeknek, sem ide valóknak, sem idegeneknek hely ne adassék, a kik miatt a' tanitás óráin el fonódhatnának, azért

2. Minden szégyenlés nélkül a' tanitás óráit fogyató vendégeket megkövetvén, (ide értvén a Halottas embereket) vagy a' magokban való várakozásra kel birni, vagy az elmenetelre való tanácsot kell nekiek adni.

3. Azokat a kik magok mulatságokért, kedvekért, esmeretségért kivánnak az oskolában lenni, a tanitástól való üres órákra kell szoktatni.

4. Az oskolás gyermekektől, a' tanulás, annyival inkább a' tanitás óráira való jelen létel szorosan megkivántassék.

5. A' jelen létel óráira az oskola csengetyüjével jel adassék.

6 Reggel: 7-től fogva 11-ig Dél után 2-től fogva 6-ig, Ősztől fogva Tavaszig 1-től 5-ig az oskolából való szabad kijárkálástól az ajtónn álló által a' gyermekek megtartóztassanak.

b) A' gyakorlás módjára nézve:

1. A tanitás órái előtt minden oskolás gyermek Meghalgatójának leczkéjét elmondja.

2. A' ki az illyen elmondásnak idejére meg nem jelenik, és elégséges mentsége nintsen, edgyel alább ültettessék; és elébbi helye szorgalmatosságáért adassék vissza

3. Az iskolai vetélkedésnek, helyért (gradusért) minden nap helly adassék.

4. A' ki magyarul beszél a' Nagy Classisban tanulók közzül, edgy órával a többinél később botsátassék haza; ha a büntetésül hagyott leczkét meg nem tanulta

5. Tartozik ez a Poëtákra, és Orátorokra is, az ő oskolai állapottyokhoz képest. Mivel pedig ezek közt Proeceptorok is vagynak, a' kik igy nem büntetődhetnek: azok 2, 3 szori intés után az Ekklesia Elöljáróinak feladattassanak, mint engedetlenek.

6 Az irni elöszször tanulók az oskolában irjanak; a többek otthon vagy szállásokon.

7. A Quarták minden nap t. i. Hétfőn, Keddenn, Tsötörtökönn, Péntekenn irjanak Declinatiokat vagy Conjugatiokat otthonn; Hétfőn

Kedden egy Declinatiot, Tsötörtökön Pénteken más Declinatiot; vagy Hétfőn Kedden egy Conjugatiot az Activa formában, Tsötörtökön Péntekenn az Passiva formában, akár mind a négy napokonn ugyanazon formákban.

8. A Gramatisták, és Syntaxisták a megnevezett napokonn dél előtt egy-egy beszédet forditsanak; estve odahaza meg igazitva irjanak le: ugy hogy egy Hétenn négy beszédet (Stylust) forditsanak, és ugyan annyit irjanak bé tisztán Diariumaikba és azok (visaltassanak) Szerdán és Szombatonn Reggel.

9. Minden, exemplárrul irók Szerdára Szombatra edgy edgy exemplart irjanak és azok Visaltassanak. Ide értetnek a Poëták és Orátorok is.

10. A Poëták, minden nap valamelly materiáról vagy Deák vagy Magyar verseket irjanak. Orátorok vagy Periodust, vagy Labort Ha a materia munkásabb két nap alatt, és minek utánna megigazittatnak tisztánn leirják, Szerdánn Szombaton bémutassák

11. A miket az olvasott Auctorokból kiszednek, — Exerptának vagy Adversánk neveznek — Szerdánn, Szombatonn bémutassák a megjegyzésre; hogy magános szorgalmatosságok nyilvánvaló lehessen, és a kiknek illik számolhassanak.

2. Oskolai Törvények, mellyek szerént a Praeceptorokra való vigyázást kivánnya az Ekklésia az Oskola Rectorától.

Előre valók:

1. Mind ide valók, mind külföldiek kötelesek az oskola következendő Törvényeinek magok kezek aláirásával alá adni magokat.

2. Az Ekklésia Elöl-járóinak, mint a Praedicatoroknak, Oskola Rectorának, Curatornak, Oskola vizsgálóinak, tartoznak kézadással függést tiszteletet engedelmességet igérni.

3. Az Oskolai Törvényeket magoknak leirják, megtanulják, szemek előtt tartsák, hogy beszédjeket, halgatásokat, tselekedeteket el-mulatásokat azok szerént alkalmaztathassák.

4. A külföldiek, idejövetelkor, az Ekklésia Elöl-járóinak, a Praedikátoroknak, Curátornak, bé-jelentsék magokat, és Tudományokról erköltseikről illendő Bizonyság-levelet mutassanak.

a) Tanulásokról valók:

1. A' tanulásban szorgalmatosak legyenek.

2. Az Oskola Rector Tanitásával megelégdjenek.

3. A Praedikátoroktól, Oskola Elöl-járóitól, Rectortól adatott Oskolai ranggal és hellyel megelégedjenek

4. Tanulásokra való szükséges könyveik meglegyenek.

5. A' Tanittatásokra hagyott órákonn jelen legyenek.

6. A Tanulásra, vagy irásra ki hagyott részt elvégezzék.

7. A Tanitástól, vagy tanulástól üres órákonn, irásbann olvasásban töltsék idejöket.

8. Magok közt s az arra való Tanulók közt Deákul beszéljenek.

9. A magok magános, vagy közönséges meg visgáltatásokra szorgalmatosan készüljenek

10. Nyárban 10, Télben 9 órakor és nem elébb feküdjenek le. Nyárban 5, Télben 6 órakor felkeljenek.[1])

b) Erköltseikről valók.

1. Isteni félelmeket, kegyességeket, beszéddel, halgatással, tselekedettel, elmulatással meg mutassák; mellyre nézve, reggel magánosan, estve közönségesen imádkozzanak. Nyárbann 9 óra után, Télben 8 óra után, minek utánna az ugynevezett Takarodó vonás véghez megyen; két három vers éneket a könyörgés elébe énekelvén, egy versnek énekléssével bé-rekesztvén.

2 Ebédjeket, vatsorájokat könyörgésen kezdjék, hálaadáson végezzék.

3. Ebéd, vagy vatsora felett, s más egyéb időben, tisztességes, emberséges, kegyes beszélgetésekkel éljenek; a rágalmazástól, emberszóllástól, átkozódástól, tzivódástól, tsufolódástól, vagdalózástól, esküvéstől, káromkodástól magokat megtartóztassák.

4 Egymás közt edgyesek legyenek, egymásnak az illendő betsületet megadják.

5 Az Ekklésia Elöl-járóihoz, mint a Praedikátorokhoz, Curátorhoz Tanátsbéli emberekhez, illendő tisztelettel engedelmességgel emberséggel viseltessenek.

6. A rágalmazó, s tsufolódó irásoktól magokat megtartóztassák.

7. A gyanus házakat, személyeket csapszékeket kerüljék.

8. A tántztól, lakodalmakban, vagy más mulatságokban magokat megolják.

9. Fegyvert, mint Puskát vagy Kardot ne tartsanak s azzal ne éljenek a vadászatra.

10. Emberséges emberekhez, az ebédre vagy vatsorára való menetel megengedtetik; de az oskola Rector hirével, és a tőlle hagyott időre való vissza menetel parantsoltatik.

11. Az egymás közt való tzivódás, veszekedés, tsufolódás tiltatik.

12. Az éjjeli szellyel járás, az oskola keritésen való kimenetel, vagy bémenetel meg nem engedtetik: azért az oskola ajtójának takarodó vonás után való bezárása parantsoltatik, annyira, hogy senkinek, sem a kimenetelre, sem a bémenetelre az oskola Rector hire nélkül meg ne nyitassék.

13. A magok közt, vagy másokkal való bor s pálinka ital által való időtöltés meg nem engedtetik.

14 Sem ide való, sem másunan való, sem esmeretes, sem esmeretlen vendéget hálásra, az Oskola Rector tudása nélkül bé nem fogadhatnak.

15. Semmi leányokat, asszonyokat, magokhoz nem botsáthatnak az Oskola Rector engedelme nélkül, kivált estve vagy éjtzaka; hanem ha tisztességes ok kiványa.

---

[1]) Lásd az e pontból továbbá a következő czikk 22-ik és a h) alatti czikk 9-ik pontjából levont következtetéseket 1876/7-ik évi Ért. 9—10. lapjain.

16. Az Oskola épületeiben, mint a Falban, Ablakokban, kementzékben, ajtókban, keritésben, asztalokban székekben kárt ne tegyenek, különbben a kárt, a kárt tevő tartozik helyre állitani. (Ez idő szerént ide kell érteni az oskolában levő élő fákat is.)

17. A nagyobb idejüeknek a mérséklett dohányzás idejében megengedtetik, de a visszaélés tiltatik. Az oskola udvarán, vagy a Classisokban, letzke idején s tanitás közben, a pipázás egy általjában tiltatik.

18. A házbann, kunyhóban, classisokban való időtöltés, hijában való beszéd, fekvés, déli s időközben való alvás, heverés korhelkedés tiltatik.

19. Az ártatlan, és tisztességes magok mulatása (recreatio) illendő hellyenn, az arra való napokonn s órákon megengedtetik.

20 Kártyázás, Kotzkázás, és minden ollyan játék a mellyből kára, vagy veszedelem következhetnék valamellyiknek, meg nem engedtetik, sem az oskolában, sem a mezőn.

21. Hamis, hazug, vagy hirtelen való hirt költeni vagy hirdetni nem szabad.

22. Az Oskola Rector hire s engedelme nélkül, az oskolából, a Praedikatorok hire nélkül a városból kimenni nem szabad. Szeredann, Szombatonn s más tanitástól üres napok orainn is egy Praeceptor, és egy oskolai szolga, köteles az oskolába mindég jelen lenni.

c) Az öltözetekről valók.

1. A test s öltözetbeli tsinosságra szorgalmatosan vigyázzanak.

2. Fekete, vagy fejér nyakra valót, nem különbb különbb féle szinü sejmet viseljenek, a melly illetlen az alamisnából élőkhöz.

3. Nadrágok, mentéjek, dolmányok fekete vagy kék legyen, köpenyegek kék. Ingek fodor (mantset) nélkül valók Csizmájok nem sarkantyusok.

4. A mennyire lehet tisztességesen járjanak, mentében vagy dolmányban, fel öltött ruhában, kivált Templomban, halottakra, más közönséges helyre, és examenekenn is ugy jelenjenek meg.

d) Praeceptori hivatalokról valók.

1 Tanitás óráin classisaikban mindjárt jelen legyenek.

2. A tanitás óráit hüséges tanitással töltsék el

3. A letzke rendes órái előtt, gyakran megjelenyenek classisaikbann, mikor a magok tanitások ideje engedi, a gyermekek lármainak tsendesitésére, halgatásban való tartásokra, és a tanulásra való serkentésekre.

4. Az elikbe adott tanitás módjához alkalmaztassék magokat.

5 A tanitványaik tanitására szükséges könyveik meglegyenek.

6. A gyermekeken való kegyetlenkedéstől, magokat megtartóztassák: mint a pofon vágásoktól, hajtipésektől, szurdalásoktól, tsipésektől, veszővel való kézbetsapásoktól, szidalmazásoktól, és minden rettentő szóktól. A hibás gyermekeket jelentsék bé az Oskola Rectorának, és az attól mondott büntetéssel büntessék, nem a magok tetszések szerint.

7. Tanitványaikat szorgalmatosan irassák, azoknak, a kik magok nem tudnak, pennát tsinálni, lineázni, pennát tsináljanak, s lineázzanak.

8. A kezek alatt valókat szorgalmatosan készítsék, mind a különös, mind a közönséges megvizsgálásra, a halkal érthetősen való feleletekre.

9. A tanitás rendes órai előtt Tanitványaik nevit el-olvassák, a jelen nem levőket feljegyezzék, és azoknak szüleit az oskolai szolgák által keressék meg, a jelen nem lételnek okát meg tudakozzák, tanitványaikat hivassák fel.

10. A tanitás órái alatt semmi vendéget bé ne fogadjanak, ne tartóztassanak, elégséges és illendő ok nélkül.

e) A Harangozásról valók.[1])

1. A' Harangozás ideje előtt a Soros harangozó, a' Toronyban jelen legyen, oskolai szolgával, nem Tanitványal, és egy fertályig harangozzon innephez, vagy hétköznaphoz képest, de ugy, hogy se magát se a harangot ne erőltesse, ne hármaztassa.

2. A keritès és Templom ajtaját egy fertályal Isteni tisztelet előtt ki nyissa, vagy kinyittassa; és vége levén az Isteni tiszteletnek, bezárja vagy bezárassa; de ugy, hogy jól megnézze ha a Templomban vagy keritésben nem zár e valakit vagy valamit? a' kit vagy a mit nem kellene.

3. Vasárnap és más Innep napokonn kettő, vagy három közzüllök Templomba mennyen.

4. A Takarodó huzás Tavasztól fogva Őszig 9 órakor; Ősztől fogva Tavaszig fél fertályig tartson 8 órakor.

f) A Halottakról valók.

1. Mikor a Soros harangozó a halottas házhoz való gyülésre jelt ad, a halott felett praedikálló Praedikátortól adatott órára, harangozzon fél fertályig; vége levén a halotti tanitásnak, harangozzon, mig a test a Temetőbe vitetik.

2. Mind énekszós, mind praedikatios halottnál, egy jelen légyen; ha pedig a Halotti pompa többet kiván, kettenn, hármann is meg jelennyenek.

3. A halottas háznál figyelmetesek, emberségesek legyenek, és a halotthoz ment gyermekek is figyelmetességben illendőségben tartsák.

g) Az oskolai szolgákról valók.

1. Az oskolai Rector hirével az Ekklésia Előljárói engedelmével vegyék bé a szolgálatra az oskolai szolgákat.

2 A Tanitványokkal edgyütt tanitsák, és letzke idején ide s tova szükségtelenül ne küldözgessék.

---

[1]) Mint látszik, a harangozás is a praeceptorok tiszte volt. E kötelezettségök azonban később megszünt; legalább erre enged következtetni az, hogy e czikk, mint szintén az f) és h) alattiak későbbi kézirás által berekesztvék.

3. Velek keményen bánni, átkozni, szidni, ütni, verni meg nem engedtetik; ha hibáz az oskola Rectortól mondott büntetéssel kell büntetni.

h) A Lakadalmakról, Névnapokról, Innepekről valók.

1. A Lakadalmakban, s névnapi köszöntésekben szemérmetes tisztességes s illendő verseket s nótákat mondjanak.

2. Annyit igyanak, hogy senki előtt józanságukat kétségbe ne hozzák.

3. Az adományokkal, s alamisnálkodásokkal megelégedjenek, jó néven vegyék s megköszönyék.

4. A Lakadalmi, név napi s innepi gyüjtenényt, az Oskola Rectorának egészen beadják és esztendő végén kérjék ki.

NB.

A kik ezek ellen a Törvények ellen vétenek; az oskola Rectornak egyszeri s kétszeri intései után sem engedelmeskednek: bejelentessenek az Eklésia Előljáróknak és azok ítéletek szerint büntettessenek meg.

3. Azoknak neveik, kik ezen Oskolai Törvényeknek aláadták magokat 1796-tól fogva.

Ao. 1798. die 22-a Martii.

1. Ego Emericus Nagy, Csatariensis subscribó legibus Scholae N.-Szalontaiensis. m. pr.

2. Ego Josephus Szijártó Zsadányiensis subscribó legibus Scholae Nagy-Szalontaeinsis. m. pr. Notarius Furtaensis.

3. Ego Johannes Szathmári Belényesiensis subcribé leg. Schlae N.-Szalontaensis m. pr. Salutávit Collegum Debrez.

4. Ego Franciscus Takó Szalontaiensis subsci. leg. Shol. N.-Szalontaiensis. m. pr. Notarius Komadiensis.

5. Ego Joannes Pógyor, T. Orosziensis subscr. leg. Schol. N.-Szalontaensis m. pr.

1799. die 26-a Aprilis.

6. Ego Beniámin Tókos S. Olosiensis ex comitatu Bihariensi subscr. legibus Schol. N.-Szalont. m. pr.

7. Ego Dániel Szijártó Sadániensis cubscr. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr. Notarius Zsakaiensis.

8. Ego Petrus Borbély N.-Szalontaensis subsc.. leg. Scholae N.-Szalont. m. pr.

die 17-a Novembris.

9. Ego Petrus Kovács N.-Szalont. subrc. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

Ao. 1800. die 10-a Aprilis.

10. Ego Franciscus Mados N.-Szalont. subscr. leg. Scholae N.-Szalontaiensis m. pr.

11. Ego Stephanus Motsi Tenkeiensis Subscr. leg. Scholae N.-Szalont. m. pr.

12. Ego Joannes Sz. Balog N.-Szalont. subscr. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

13. Ego Stephanus Bika Debrezeniensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont. 1800 die 27-a April. m. pr.

Anno 1801. die 24. Martii.

14. Ego Joannes Borbély Szalontaiensis subscr. leg. Schol. N.-Szalontaiensis. 1801. mortuus est.

Anno 1802. die 15-a Aprilis.

15. Ego Josephus Varga Gyantaiensis subscribo nomen legibus Scholae N.-Szalontaiensis m. pr.

16. Ego Josephus Bányai Erdőhegyiensis subscr. nomen legibus Schol. N.-Szalont. m. pr.

17. Ego Josephus Szövérdi K. Szántóiensis subscr. nom. leg. N.-Szalont. Mortuus est.

18. Ego Joannes Balog Szalontaiensis subscr. nom. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

19. Ego Joannes Szakáts Mező Gyaniensis subscr. nomen leg. Schol. N.-Szalont.

die 25-a Martii 1804.

20. Ego Josephus Elek Sarkadiensis subscr. nom. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

21. Ego Ludovicus Sárossy Telegdiensis subscr. nom. leg. Schol. N.-Szal. m. pr.

die 10-a September 1804.

22. Ego Josephus Verebéllyi Sarkadiensis subscr. nom. leg. Schol. N.-Szalontaiensis m. pr.

23 Ego Joannes Pataki F.-Gyarmatiniensis subscr. nom. leg. Scholae N.-Szalont. m. pr.

24. Ego Joannes Lengyel F.-Gyarmatiensis subscr. nom legibus Schol. N.-Szalont. m. pr.

die 2-a Novembris 1805.

25. Ego Ludovicus Illyés Sarkadiensis subscr. nomen leg. Schol. N.-Szalont.

26. Ego Paulus Szabo Szalardiensis subscribo leg. Schol. N.-Szalontaiensis.

die 18-a Septembris 1806.

27. Ego Michael Borbély Félegyháziensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont.

28. Ego Joannas Daku Kis-Uj-Szállásiensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont.

29. Ego Michael Hevessi Ittabeensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont.

Die 12-a Octobris 1807.

Rectore Scholae Steph. Czapfalvi.

30. Ego Josephus Kallai Gy.-Variensis subscr. Leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

31. Ego Josephus Kis Belényesiensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

32. Ego Alexander Ujjfalusy N.-Szalontaiensis Leg. Schol N.-Szalont. subscribo. m. pr.

1808. die 21-a May.

33. Ego Franciscus Szabo Nabradiensis subscr. legibus Schol. N.-Szalont. m. pr.

d. 11-a Octobris.

34. Ego Michael Pap Ugornyaiensis subscr. Leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

35. Ego Joannes Szabo Agyaiensis subscr. Leg. N.-Szalont.

d. 24-a Nov.

36. Ego Michael Debretzeni Köte-Gyaniensis subscr. Legibus Scholae N.-Szalont. m. pr.

d. 24-a Sept. 1809.

37. Ego Georgius Kenézi M.-Csengeriensis Subscribo Legibus Scholae N.-Szalont. m. pr.

38. Ego Josephus Gulatsi Almosdiensis subscr. Leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

39. Ego Dániel Kéry Fejér-Gyarmatiensis subscr. Leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

1810. d. 14-a Januar.

40. Ego Michael Balog M.-Gyániensis subsrc. Leg. Schol. M.-Szalont. m. pr.

Rectore Scholae Joanne Pap.

41. Ego Alexander Ujfalusy M.-Szalontaiensis subscr. Leg. Schol. Magno Szalontaiensis mpr.

42. Ego Paulus Borbély N.-Szalontaiensis subscr. leg. Schol. Magno Szalontaiensis.

43. Ego Michael Szabó B.-Böszörményiensis subscr. Leg. Schol. M.-Szalont.

44. Ego Josephus Motsi N.-Szalontaiensis Subscr. Leg. Schol. M.-Szalont.

45. Ego Stephanus Déltzeg Peeriensis Subscribo Legibus Pro Legibus Scholae M.-Szalont.

Anno 1811. die 18-a Septembris.

46. Ego Alexander Gál Kávásdiensis subscr. leg. Schol. magno Szalont.

47. Ego Josephus Zsoldos Ugraiensis subscr. leg. Schol. magno Szalont. mpr.

48. Ego Franciscus Kuti Vésztőiensis subscr. leg. Schol. magno Szalont. mpr.

49. Ego Stephanus Tarkányi M.-Szalkaiensis subscr. leg. Schol. m. Szalont. mpr.

Anno 1812. die 30-a Septembris.

50. Ego Antonius Áts M.-Szalontaiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont.

51. Ego Ladislaus Balog Ugraiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont.

Rectore Scholae Josepho Soltész.

1813. die 5-a Aprilis.

52. Ego Sámuel Szilágyi Vadásiensis subscr. Leg. Schol. M.-Szalontaiensis.

53. Ego Franciscus Somjai Szalontaiensis subscr. Leg. Schol. M.-Szalont.

die 1-a Novembris.

54. Ego Michael Kovats Ugraiensis subscr. Leg. Schol. M.-Szalont.

Anno 1814. Jie 4-a Aprilis.

55. Ego Michael Bődi Szalontaiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont.

die 1-a Novembris.

56. Ego Dániel Kállai Gy.-Variensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont.

Anno 1815. die 1-a Octobris.

57. Ego Ludovicus Polgári Agyaiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalontaiensis antequam munus de functus fuisset, mortuus est.

58. Ego Josephus Vintze Tenkeiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont.

die 2-a Julii 1816.

Rectore Scholae Josepho Kevi. 1816.

59. Ego Josephus Szabó Szalontaiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont.

die 22-a Septembris.

60. Ego Stephanus Tury Arpadiensis subscr leg. Schol. M.-Szalont.
61. Ego Michael Gal Kávásdiensis subscr. leg. Scholae M.-Szalont.

1817. die 1-a Januarii.

62. Ego Stephanus Fenesi Szalontaiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont.

die 26-a Septembris 1817.

63. Ego Paulus Balog Szalontaiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont.

1818. die 9-a Aprilis.

64. Ego Stephanus Turi, paucis ante hac his diebus, propterea, quod debitam Ornatissimo Domino Rectore obedi entiam, denegata eiusdem venia, domum dissedens, non praestitissem, eliminatus, spe meliori receptus, munusque meum nunc statim auspicaturus, subscribo legibus Scholae N.-Szalontaiensis.

die 12-a Augusti.

65. Ego Franciscus Szathmári Szalontaiensis subscr. leg. Schol. M.-Szalont
66. Ego Gabriel Vari Szakálliensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont.
67. Ego Michael Türkösi Bajiensis subscr. leg. Schol N.-Szalont. dimissus ob violatas recti ac honesti leges ao. 1819. d. 1 a Junii.
68. Ego Michael Győri Sarkadiensis subscr. leg Schol. N.-Szalont.

1819. die 10-a Junii.

Rectore Scholae Michaele Csepy.

69. Ego Antonius Haragos Szalontaiensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont.

Die 22. Augusti. 1819.

70. Ego Sámuel Kállai Váriensis subscr. leg. Schol. Nagy-Szalont.
71. Ego Michael Fekete Szalontaiensis subscr. Leg. Schol. Nagy-Szalontaiensis.

1820. die 8-a Octobris.

72. Ego Stephanus Török Belényesiensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr.

1821. die 25-a Octobris.

73. Ego Sigismundus Csepy Lakszakalosiensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont. m. pr

74. Ego Ludovicus Kállai Szalontaiensis subscr. leg. Schol m. pr.

75 Ego Stephanus Fazekas Szalontaiensis subscr. leg. Schol. N.-Szalont. m pr

76. Ego Mathias Elek Sarkadiensis subscr. leg Schol. M-Szalont.

1822. Die 30-a Martii.

Rectore Scholae Michaele Katona

77. Ego Áron Cséke Zarolyaniensis subscr. Leg. Schol. Ekklesiae Szalontaiensis m. pr

78. Ego Stephanus Juhász Kereszturiensis subscr leg Schol. Ecclesiae N.-Szalont. M pr.

79. Ego Beniamin Deretskei Belényesiensis subscribo leg. Schol. Eccl. N.-Szalont. M. pr.

80. Ego Valentinus Dévai Gaborjányiensis subscr. leg. Scol. Eccl. N.-Szalont m. pr.

81. Ego Ludov. Cséke. Botiziensis subscr. leg. Schol. Eccl. N.-Szalont. mpr.

Rectore Scholae Carolo Szabó.

1823. d. 5-a Martii

82 Ego Stephanus Bann Földvariensis subscr. legibus et virgis Scholae N.-Szalontaiensis m. pr.

1824. d. 5-a Maii.

83 Ego Stephanus Szilágyi O Kécskeiensis subscr. legibus et virgis Scholae Reformatorum Nagy-Szalontaiensis manu pr.

84. Ego Stephanus Bogdány T-Sz-Miklosiensis subscr. leg et virg. Schol. Reform. N.-Szalont mpr

Die 8-a Novembris.

85 Ego Stephanus Kántor Kunhegyesiensis subscr. leg. et. virg. Scholae Reformatae N.-Szalont. mpr.

86. Ego Mathias Elek Sarkadiensis subscr. leg. et virg. Schol. Reform. N.-Szalont. mpr.

87. Ego Ludovicus Juhász Gebeiensis subscr. leg et virg. Schol. Reform. N Szalont. mpr.

1825. d. 24-a Octobris.

88. Ego Josephus Birizdó Sz. Jánosiensis subscr. leg. Schol. Reform. N.-Szalont. mpr.

Rectore Scholae Josepho Szabó.

1826. d. 19-a Maii.

89. Ego Alexander Bura N.-Szalontaiensis subscr. leg. scol. Reform. N.-Szalont.

Die 20-a Octobris.

90. Ego Georgius Madas M.-Szalontaiensis subscr. leg. (et virgis törölve) Schol. N.-Szalontaiensis.

91. Ego Carolus Szaniszlo Bojtiensis subscr. leg. (et virg. törölve) Scholae reformatae M.-Szalontaiensis.

92. Ego Sigismondus Madas Gyorokiensis subscr. leg. (et virg. törölve) Schol. Reform. M.-Szalont.

Ego Georgius Madas M.-Szalontaiensis paucis ante diebus cum valedicendi annum O. D. Rectori notum, nunc iterum subscribo legibus Scholae hujus M.-Szalontaiensis.

Die 1-a Octobris 1828.

93. Ego Michael Papp Szalontaiensis subscr. leg. ac virgis Schol. N.-Szalont.

94. Ego Ladislaus Hollósi Püspökiensis subscr. leg. ac virg. Schol. N.-Szalont.

95. Ego Michael Nagy Szalontaiensis subscr. leg. et virg. Schol. N.-Szalont.

Rectore Scholae Antonio Szabó.

Ao. 1829. die 1-a Novembris.

96. Ego Johannes Kékedi Aradino Gyorokiensis subscr. leg. et virg. Schol. Reform. Szalont.

97. Ego Franciscus Madas Biharino Szalontaiensis subscr. leg. et virg. Schol. Ref. Szalont.

* * *

Ezen egész terjedelemben közölt régi jegyzőkönyvünkben láthatólag elől az iskola rektorai vannak bejegyezve 1711-től 1847/8-ig szám szerint 56; azután az 1732/3 évben kelt isk. törvények; továbbá a preceptorok v. partikulisták 1727-től 1797-ig 110; majd a megujitott törvények 1797-ről; végre ismét preceptorok, kik ezen ujabb törvényeknek aláirtak 1829 ig, összesen mintegy 140.

Az 1830/1—1833/4 adataink nincsenek; valószinü, hogy eme régi jegyzőkönyvünk végéről leszakadtak s elpusztultak.

Másik jegyzőkönyvünk 1834/5-től 1844/5-ig terjed. Ez sem beszél sokkal többet, mint ama régibb. Ebben átalában a gymnasiumi és az elemi osztályu összes tanulók névsora van évről évre bevezetve, de legtöbb évről a gymnasiumiak az elemiekkel utczák szerint összevegyitve, az osztályszám csak ritkán kitüntetve, — hihetően a tandij beszedése

és a házsorjában intézett főzés-coquia elrendezése tekintetéből. Az utolsó 4 évről már a tanulók érdemjegyei s ezek rovata felett a tantárgyak szokásos czimei is kitüntetve, — mint később látni fogjuk.

Ugyanezen régi korból van egy harmadik adatunk, ez egyszerüen egy rektori fizetéslevél 1714-ik évről, melynek eredetije a városházánál egy régi jegyzőkönyv — lapjáról van kiirva. Ezt is később, a rektori fizetés cziménél látni fogjuk.

Alapitó, fentartó, kormányzó és Czim.

Gymnasiumi intézetünk alapitója s eme régibb korszakban fenntartója minden kétséget kizárólag a nagy-szalontai reformált egyházközség volt. Ezt hirdetik amaz 1732. és 1797-ik években alkotott isk. törvények, erre vallanak az ugyan e törvényeknek aláirt összesen 216 partikulista-preceptorok.

Hiszen 1848. előtt reformált községekben nem is lehetett más tanintézet, sem elemi iskola, sem gymnasium, mint olyan, melyet a reformált egyközség alapitott, szervezett és fenntartott. Épen ezért tehát, mert intézetünknek alapitója, fenntartója a ref. egyház volt, ugyanezen ref. egyház Elöljárósága gyakorolta teljes joggal minden kül- és belügyeiben a főfelügyeletet, a fökormányzást is, a mint ez az idézett két rendü iskolai törvényekből világosan kiolvasható.

Intézetünk czime is mindenkor és minden ügyekben, mint „Schola N.-Szalontaiensis“ nagy-szalontai iskola szerepel. A XVII-ik sőt a XVIII-ik században ugyanis a „gymnasium“ szó még nincs közhasználatban, maga a debreceni Főiskola is egész intézetét leginkább scholának czimezi, az intézet direktora „Scholae rector“ volt (l. Debr. Főgymn. tört. 12. 13. lap) nálunk is az 1714. évi fizetés levél cziménél „Direktor Scholae“ vagy csak Rektor.

Tanintézetünk kezdete, fejlődése.

Tanintézetünk kezdetét okmányok hiányában a valószinüség világánál lelkiismeret furdalása nélkül visszavezethetnők akár a XVII-ik század második felére, azon korba, melyről a debr Főgymnasium történetében Géresi Kálmán ezt irja: „Kisebb vidéki iskolák, partikulák, v. akademiai promotiók majdnem minden tekintélyesebb ref. egyházban voltak és ezekben a tanulók nemcsak az elemi tanitásban részesülnek, hanem a deáki tudomány elemeit, körülbelül a mostani algymnasiumot is megtanulhatták, ugy hogy a partikulákból kevés előkészülettel togatusoknak (VII. oszt.) mehettek.“

Ezen idézetben összevontan kifejezett tekintélyesebb egyházak s akadémiai promotiók közt nagy valószinüséggel benn foglaltatik a n-szalontai ref. egyház is, mint szintén akademiai promotiv. Valószinünek tartható ez okmányok hiányában is azért, mert, — mint láttuk, — régi jegyzőkönyvünkben a XVIII-ik század elejétől 1711-től 1848-ig megszakadás nél-

kül a debreceni Főiskolából hozott akadémiai promotiós rektorok szerepelnek s nincs ok a feltevésre, hogy az előző században másképt történt volna.

Ugyanis ez a tősgyökeres magyar, — tisztán református város és egyház; ez a vagyonos, — nagyobb részben nemes, — a közmivelődés iránt fogékony nép; ez a lakosság, mely a nagy Bihar vármegyében második nagy községet képez; ez a község, ez a tiszta református lakosság, mely a XVII-ik kemény századnak, — ugy a külellenségtől támadó viharaival szemben, mint a lelki világosság s meggyőződés kioltására törő sötétség rémeivel vivott tusáiban, helyét megállva, tisztes séges babérleveleket szerzett s tüzött szülő városa és egyháza nevéhez, — ez a nép, ez a város, s ez a református egyház eme nem fénytelen multjában elég valószinüséget nyujt s valószinüségben elég kezességet vállal azon feltevésre, hogy a vele egyenrangu községeknél semmi időben és semmi téren hátrább nem maradt.

Minden feltevések s valószinüségektől eltekintve, azonban, csupán a birtokunkban levő kevés adatokra támaszkodva is állitható, hogy gymnasiumi intézetünk, — ha nem épen teljesen hat osztálylyal, de IV—V. osztálylyal már 1700 körül, tehát a XVIII-dik század első éveiben is fennállt; ezt igazolja az 1714-ről mindjárt közlendő rektori fizetéslevél, melyben, — mint látható, — négy öt osztályu tanulóktól szedi a rektor évenként salariumát. E szerint tehát akkori intézetünkbe csak a poetica osztályt kellett még az orátorokkal bevonni, hogy teljes hat osztályu gymnasiumnak legyen nevezhető. Ez az emelkedés, vagy kiegészités pedig 1727-ben, — mint régi jegyzőkönyvünkben láttuk, — megtörtént. Ezen évtől kezdve ugyanis preceptor vagy párticulista tanulókat látunk régi jegyzőkönyvünk szerint beiratkozva, a kik, hogy V. VI. osztálybeli gymnasiumi tanulók voltak, arról a fennközlött mindkét évi iskolai törvények elég világosan beszélnek s tanuskodnak. A mennyiben pedig ily V. VI. oszt. tanulóink 1727-től 1829 ig, sőt folytatólag, — mint a legrégibbet követő jegyzőkönyvünkben látható, — 1844/5-ig a particulisták mindig szerepelnek: e körülmény azt is igazolja, hogy ezen idő alatt hat osztályos gymnasiumunk megszakitás nélkül fennállott, legfelebb olykor egy évig valamelyik osztály megüresedett a a két felső osztály közöl.

Elvégre is azonban bármily ragaszkodással óhajtanók intézetünk ősi dicsőségének gyökérszálait a hihetőség s valószinüség létráján a XVII-dik századba is vissza vezetni: meg kell nyugodnunk sorsunkban; — ily törekvésünk — adatok hiányában — sikertelen; — a kérlelhetetlen történelem a talán jogosan megérdemelt diplomát, — hiteles adatok nélkül — számunkra ki nem állitja. A történelemtől csak annyi elismerést követelhetünk s ezt jogosan is megköveteljük, hogy intézetünk 1714-ben már — mint IV—V. osztályu, 1727 től 1848-ig pedig mint VI. osztályu gymnasium élt és azon kor igényeinek megfelelő eredménynyel müködött. Ugy hogy a nagyszalontai gymnasium az egész XVIII-dik században és a XIX-dik század első felében, — mig a fenntartó ref. egyháznak méltó büszkesége, a Bihar-, Arad- és Békésmegyéből ráutalt református és görögkeleti vall. lakosoknak világitó tornya, — a tudomány egyetlen közvetlen forrása volt: ugyanakkor magyar hazánk-

nak az ezen korban már nagyon is körömreégett közművelődési törekvéseiben elismerést érdemlő, culturmissiót teljesitő intézetül szolgált.

Rektor és fizetése.

Intézetünk eme régibb korában egyedüli tanerő volt a rektor. Ő tanitotta egyedül és egy tanteremben az összes gymn. osztályokat mindaddig, mig ezek együtt, egy tanteremben megtértek. Mikor pedig a gymn. tanulók nagyon felszaporodtak, mint ez a jelen századunk 3-ik évtizedétől fogva megtörtént, akkor az 1—2. alsó osztály vezetésére Korrektort alkalmazott az egyház. Ilyen Korrektor volt Arany János koszorus költőnk is 1838—39—40-ik években Az elemi osztályokat a Rektor ellenőrzése s felügyelete alatt kisebb igényü s kevesebb képzettségü Preceptorok tanitották. Régi jegyzőkönyvünkben 1711-től 1848-ig ezen Rektorok nevei vannak bejegyezve, számszerint 56, kiket az egyház a rektorságra, mint akadémiai promotióra, a debreczeni Főiskolában theologiát végzett jelesebb ifjak közül hozott és alkalmazott rendesen 2—3, esetleg 4 évre. Ugyanis a nagyszalontai ref. egyház a Tiszántuli ref. egyházkerület debreczeni főiskolájával mindig oly viszonyban élt, hogy lelkészeit kivétel nélkül ezen főiskolában végzett s képesitett férfiak közül választotta. Nagyon természetes dolog tehát, hogy ezen lelkészek, mint az egyház és iskola fejei, főfő igazgatói, mindenben a debreczeni Főiskolához szitottak, ragaszkodtak; onnan hozták tehát mindenkor rektoraikat, preceptoraikat, később a korrektorokat is; onnan jöttek és jönnek máig az ünnepi legatusok is; valamint viszont a nagy-szalontai iskolát elvégzett azon tanulók, kik magasabb kiképeztetésre szándékoztak, kivétel nélkül a debreczeni Főiskolát keresték fel, más intézetre nem is gondoltak, a minthogy más ref. intézet a Tiszai két ref. egyház kerületben nem is volt, csak a debreczeni és sárospataki; emez előbbi közel, az utóbbi távol volt. A nagy-szalontai rektorságot végzett ifjak nagyobb része lelkészségre jutott, csak kevesek után látjuk bejegyezve neveiknél, hogy ügyvédek lettek.

Régibb korból a rektori fizetésre nézve csak két adatunk van, egyik fizetéslevél 1714-ről, másik 1846-ból ered. Mindkét fizetés-levél egész terjedelmében következő:

Salariuim Directoris scholae 1714.

Summa Floreni hungrici 40. idest negyven

Debreczeni vika buza — 40. facit cub 10.

Pro sabbathale minden gyermektől buza fél vika (későbbi javitás a pozsonyi edgy); allgabona penig, ha buzát nem adhat, edgy vika.

Didactorum: a mer. syntaxistától, Grammaticae Budimentatol Flor. hung. 1.

Donatistától et Lectortól dénár 68.

Collectortól dénár 48 Abecistától 24 dénár.

Porcus unus, v. Floreni hungrici 4.

Dimidia pars salis lapidei, si defecerit coquia.

Háromszori kerülés coquia. Ligna abunde.
A funeratione generali 48 denár, a partiali 24. dr.
Ezen fizetéslevél későbbről alájegyezve igy javittatik:
Coquiája mellé minden esztendőben 8 pozsoni véka buza a sunma buzáján kivül adatik; többet pedig instantiájával sem nyerhet.
die 15 januar 1741. determinatus per Jur. Not. P. V. mk.

Másik fizetés levél 1843 ról:

Készpénz 160 frt Buza 26 köb. Fa 8 öl. Só 50 font.
Halott-beirás: praedicatiós 12 kr énekszós 6 kr.
Egy nyilas szőlő, melyet maga munkáltat.
E két fizetéslevél közt eltelt hosszu idő alatt a rektori fizetés változhatott, de erre nézve adatunk nincs. Oly egyénektől azonban, kik századunk első évtizedeiben itt éltek s hivataloskodtak, ugy tudjuk, hogy a gymn és elemi osztályu összes tanulóktól beszedett tandij is a rektor jövedelmét képezte, ez pedig a törzsfizetéssel együtt szép összeget tehetett, főképen mig a rektor kosztozást is élvezett, circa 1830-ig. (E tárgyat lásd okmánytár II. sz. a.)

A Preceptorok v. partikulisták.

A preceptorok v. partikulisták gymnasiumunk történetében csak mint V. VI osztályu tanulók szerepelnek ugyan; de, mert más adatok hiányában főképen ezek névsorával s nagyobb részben ezekre szóló régi iskolai törvények segitségével lehetünk képesek hat osztályu gymn. intézetünknek az egész 18-dik században s a 19-dik század első felében folyton fennállását kimutatni: illő dolog, hogy ezen partikulista-preceptori intézményt legalább rövid vázlatban az utókorral megismertessük. Ezen intézmény nemcsak 1727-től 1829-ig, de 1834/5-től 1844/5-ig terjedő jegyzőkönyvünk tanubizonysága szerint ezen koron át és tart s valószinüleg csak 1848-ban szünik meg, mely időn tul az elemi osztályokban már állandó preceptorok vannak alkalmazva rendes évi fizetéssel, noha a rektori felügyelet alól ezek sincsenek kivéve egészen 1861-ig, a mikor az elemi osztályokra való felügyeletet közvetlen az egyik lelkész veszi át.

Ezen preceptor v. partikulista tanulók s tanitók kevés kivétellel átalában a debr. főgymnasiumból, az ottan IV osztályt végzett V VI. osztályu szegény szolgatanulók közöl hozattak időnként 1—2 évre s az összesen mintegy 250-re számitható partikulisták között alig negyvenet találunk szalontai intézetünkben növekedett tanulót. Ezek, a mellett, hogy V. VI. osztályu tanulók voltak, egyuttal, mint preceptorok, az alsóbb elemi osztályok tanitásával foglalkoztak a rektor felelőssége mellett. Ezért van az iskolai törvényekben s órarendben az V. VI. osztályu tanulóknak üres idő fentartva délelőtt 9—11 óráig, délután 2—5-ig, hogy ezen időben a preceptorok az elemi osztályok tanitásával foglalkozhassanak.

A partikulisták jövedelme a tanitványok szüleitől nyert házsorjában való élelmezésen kivül — coquia, — bejött a temetésekből, ünnepi s névnapi köszöntésekből, szüreten összekéregetett bor árából, templomi perselypénz s több effélléből, mint erről ama régi jegyzőkönyvünk fedéllapján nyugtatvány-félék láthatók.

A házsorjában való főzés — coquia — jótékonyságát élvezte a partikulisták mellett még 3—4 szolga-tanuló is a gymnasiumi alsóbb osztályokból. Ezek is, mint a partikulisták, az iskolai épületben, tehát benn laktak. Az ételeket felhordták s a partikulisták helyett és mellett kisebb szolgálatokra főkép tisztogatásra s fütésre alkalmaztattak.

Azon szigoru törvények, melyeknek megtartására a partikulisták magokat aláirással kötelezték, ő előttök már nem uj dolgok voltak. Ők már Debrecenben, mint a Főiskola épületében bennlakó szolgatanulók ugyan ily szigoru törvények alatt éltek, még pedig ott éhezve és szomjuhozva, a magok kenyerén. Kétségkivül ezen szigoru törvények is onnan vétettek át az itteni körülményekhez idomitva.

Ezen partikulistákról tudnunk kell, hogy ezek, mint különböző messze vidékekről Debreczenbe összekerült szegény tanulók átalában csak fejlettebb, 12—13 éves korukban szánták rá magukat arra, hogy a debreczeni főgymnasiumba menjenek. Korábban már csak azért sem mehettek, mert falukon lassabban történt az elemi osztályokban való haladás odáig, hogy a gymnasiumba felvehetők legyenek. Mikor igy aztán a Főiskola gymnasiumában a négy alsó osztályt, mai nyelven az algymnasiumot elvégezték, valamivel idősebbek s fejlettebbek levén a bennszületett osztálytársaiknál, az elemi osztályok tanitására megbizhatók voltak.

Végtére ezen preceptor-tanulók a hatodik osztály végeztével többnyire a debreczeni Főiskolába tértek vissza tanulmányaik folytatása végett, amit a névsorban több helyen igy fejeznek ki „salutavit collegium Debreceniense“ vagy „remissus est in coll. Debr.“ Ugyan oda mentek azok is, kik helybeli születésüek voltak. Olykor közülök egykettő vagy helyben, vagy a vidékben állandó tanitóságot nyerve, felsőbb tanulói pályára nem ment.

Átalában ezen partikulista-preceptori intézmény ama kevés igényü korban a lakosságra nézve igen célszerü és gazdaságos, magukra ezen szegény tanulókra nézve pedig igen nyereséges volt. A lakosoknak csak a kosztozásba került, ezen tanulókra nézve pedig épen e volt a fődolog, mert a ruházatjokra valót temetési s a többi keresetökből nemcsak tisztességesen beszerezhették, de a takarékosabbak s ügyesebbek egy kis összeget is megtakaritathattak további pályájok folytatására.

Tantárgy. Tanterv.

Eme régi korból a birtokunkban megmaradt kevés adatok nyomán nemhogy valódi rendes tantervet felmutatni, de még a tantárgyakat megnevezni sem vagyunk mindig képesek. Az 1732-ről feltárt iskolai törvények I. szakasz 2 §-ban csak annyit találunk bejegyezve: »logicam cum annexis, lingvam praecam et hebraeicam diligenter discito.« Ez is

azonban csak tulozva követeltetik az V. VI. oszt. tanulóktól, mert ezen tárgyak akkortájban a debreceni Főgymnasiumban csak a VII. osztályban lehettek beosztva, ott is pedig ezen VII. v. logicai osztály 20—27 év mulva a gymnasiumtól vissza-soroztatott a felsőbb tanintézethez, mint ezt a debr. Főiskola története 61—62. l pjain olvashatni; az alsóbb osztályok tantárgyai pedig eme régi jegyzőkönyvünkben épen nem emlittetnek, még a latin nyelv sem, melynek pedig lehető szigorral tanulása, sőt a III—VI. osztályban beszélése is erősen követeltetik. Az 1797-ben alkotott isk. törvények szintén kevés felvilágositást nyujtanak a tantárgyakról s azok beosztásáról. A vallás és latin nyelv tanitása itt ugyan már erősen feltünik, de a tanmódszert itt sem találjuk meg. Fel kell azonban tennünk, hogy ezen korban is mindazon tárgyak s oly terjedelemben adattak elő, melyek tanitására intézetünket a debreceni Főiskolához füződött viszonya kötelezte. Láttuk ugyanis fentebb, hogy a gymnasiumi VI. osztály végzett tanuló mindnyájan a debreceni főiskolába mentek felsőbb tanulmányok folytatására. Ha már intézetünk osztályai a debreczenivel egy szinvonalon nem állnak: az itt végzett tanulók ott be nem vétetnének.

Ezen korszak vége felé még az 1834—5-től 1844—5-ig terjedő jegyzőkönyvünkben sem találunk tanrendszert. Itt azonban már a tanulók érdemjegyeit feltüntető rovatok felett következő tantárgy-czimeket találunk:

1841—2. évről Vallás, classicalis tantárgyak és segédtanok, magyar történet, jogtan, földrajz és számtan.

1842—3-ról: Vallás-történet, latin ny. törvény, német nyelv, természettan, számtan, fogalmazás. Ugyanezen év 2-ik feléről: Vallás, latin ny. német ny. magyar tört. magánjog, számtan, chria. Ugyanezen tárgyakat találjuk a következő években is, de itt már görög ny. is van bejegyezve. A magánjog kétség kivül a gymnasiumi osztályok közt látható polg. oszt. tanulókért van bevonva, de azért a gymnasisták is tanulják. Agyanezen gyakorlat lesz megujitva intézetünkben majd 1874—5-től kezdve is a polg. osztállyal kapcsolt korszakban, mint azt látni fogjuk.

A mennyiben intézetünk mindenkor a debreceni Főiskola particulája akademiai promotiója volt, célszerünek mutatkozik itt idézni a debreceni Főgymnasium történetéből Géresi Kálmántól a 14. lapról következő részt: „Az akademiai promotióknak, vagyis az olyan jövedelmezőbb iskola tanitóságoknak, melyeken a Coetusból (Főiskolából) kiment jelesebb ifjak 2—4 esztendeig tartózkodhattak, kettős feladata volt. Egyik az, hogy ezen az uton tudtak behozni messze vidékeknek középiskolai tanitásügyébe bizonyos egyformaságot: mert az ilyen rektorok kötelezve voltak a vidéki iskolákban szorosan debreczeni tanitási módszerhez alkalmazkodni. Átalában az a viszony, melyben Debreczen, nemcsak a maga vidékének, hanem a Dunamellék és Dunántulnak is középiskoláival állott, Debreczennek lassanként bizonyos egyetemes anyaiskolai jellegett adott, a melynek nyomai egész századunk közepéig fennmaradtak. Másik feladata volt a vidéki rektorságnak az, hogy a theologiai tudományok hallgatását elvégzett ifjaknak

alkalmat adjon a külföldi akademiák meglátogatására, szükséges anyagi eszközök legalább részben való beszerzésére."

Ezen idézetből, mint kétségtelen hiteles forrásból érthető, hogy szalontai intézetünk kötelezve volt mindenkor és mindenben a debr. főgymn. tantervéhez alkalmazkodni; arra nézve pedig, hogy valóban alkalmazkodott is, elég kezességet nyujt azon tényleges körülmény, miszerint a n-szalontai ref. egyháznak eme régi korban kivétel nélkül minden lelkészei és rektorai a debreceni Főiskolából kerültek ki s igy más rendszert, mint a debrecenit, melyben ők is növekedtek, nem követhettek, (a mint már fentebb mondva volt) tehát ugy a tanitás főfő őre, a lelkész, mint a tanitás közvetlen vezetője, a rektor, a Főiskolából kötelezően hozott tanrendszernek kötelezett őrei, követői és végrehajtói voltak s ily functiójuk eredményéről évenként az esperesség utján a Főiskolának számot is adtak, — a mint erről később még szólni fogunk.

Tanitásidő, órarend.

Történetünk elején egész terjedelmében felmutatott régi jegyzőkönyvünkben láttuk már az 1797-ik évi isk. törvényeket s ezek elején a gyakorlati tanitás és órarendet. Láttuk, hogy a rektor — délelőtt 6 órától 11-ig, délután 3 órától 7-ig vagy esetleg 4 től 8 ig, tehát naponként 9-órán tanitni kötelezve van, sőt még vasárnapokon is ugy délelőtt, mint délután vallástanitás van előirva. A szerda és szombat napokra nincs ugyan tanóra e törvényben előirva, kétségkivül azért, mert az előbbi törvény tanórai ezen napokra nézve meghagyatnak, nem változnak, de ezen napok a többiektől csak abban különböznek gyakorlat szerint, hogy délután egy vagy két órával kevesbedik a tanóra. Amennyiben pedig ezen szerda szombat délutáni kevesebb órát a vasárnapi vallástanitási órák bőven utánpótolják, mondhatni, hogy az egyetlen tanerőnek, a rektornak a hétköznapokon naponként 9 órával, hetenkint 54 órát kellett tanitnia, tehát épen annyit, a mennyi jelen korunkban három tanárnak van törvényesen s rendtartásilag beosztva. Hetenként 54 órai tanitast minden esetre csak olyan szivós és edzett testi lelki erő és tanitási szenvedély birhatott meg, a minőt azon korbeli rektorok tanusitnak. Jelen korunkban heti 54 órai tanitásra bárminő nagy fizetésért aligha találkoznék vállalkozó, vagy ha valaki vállalkoznék, nem hihető, hogy ily munkát 2—3 évig becsülettel teljesitni képes lenne. Ez a tanrendszer pedig, hogy fennállt, nemcsak a n.-szalontai iskolában, de az ezzel egyenrangu vidéki gymnasiumokban is általában mindenütt, azt e sorok irója még jelen századunk negyvenes-ötvenes éveiből saját tapasztalatából s gyakorlatából állithatja, sőt még élő akkori tanitványaival is bizonyithatná.

Osztályok, osztályczimek, létszám.

A mult századból gymnasiumi osztályaink számára és czimére nézve a legrégibb jegyzőkönyvünkben előadott iskolai törvényekből csak

annyit tudhatunk bizonyosan, hogy Poeták, Oratorok, syntaxisták és gramatisták szerepeltek.

Ezen 4 czim alatt azonban hat osztály van befoglalva. Ugyanis a veteránus rhetorok és novitius rhetorok együtt oratoroknak; a veteránus és novitius syntaxisták szintugy együtt, csak syntaxisták czimén emlittetnek. Intézetünk, ugy egyebekben, mint a czimekben is a debreczeni főgymnasium szövetségében állván, annak rendszerét követte. A Debr. Főgymn. Tört. 190—203. lapjain évről-évre levezetett osztályok s azok czimei intézetünkre is érvényesek.

Ezek szerint intézetünk ezen I. korszakban czimek szerint is mint VI. osztályu gymnasium élt és szerepelt. A poeták és veteránus rhetorok v. oratorok osztályánál a Debr. Főgymn. Tört. fentebb jelezett lapján s igy valószinü, intézetünkben is olykor, különösen 1792-től 1815-ig legfelső osztályt képez a poetáké s utána áll a veteranus rhetoroké, de legtöbbször elől áll az oratorok s utána a poeták osztálya. Ugyanezen két felső osztály jelen századunkban már II. I. humanitási osztályoknak czimeztetnek.

Ezen VI. osztályu gymnasiumunkban különösen a 3 alsó osztály többször következő czimekkel fordul elő: etymologisták, conjugisták, declinisták, Donatisták, Rudimentisták, comparatisták, quinták, quárták Ezen czimek ámbár nem egyszerre, hanem váltogatva kerülnek elő, annyit azonban bizonyitnak, hogy a gymnasiumi osztályokat előzőleg is, hol egy, hol két osztályban már a latin nyelv is tanittatik: ugyhogy olykor az egész gymnasiumban nem hat, hanem nyolcz osztályt is találunk latin nyelvvel küzdőt.

Jelen századunk első felében ugy intézetünkben, mint a debreczeni főgymnasiumban következő hivatalos czimét látjuk a gymnasiumi osztályoknak:

II. I. humánitási osztály.

IV. III. II. I. grammaticai osztály.

Ezen czimekhez azonban nem alkalmazkodtak szigoruan, nemcsak a közéletben, de a hivatalos statisztikai kimutatásokban sem. Tapasztalatom szerint a harminczas és negyvenes években ugy a vidéken, mint Debreczenben általában a régibb elnevezések használtattak; u. m. veteranus rhetorok, poeták, novitius rhetorok, veteranus syntaxisták, novitius syntaxisták, grammatisták.

A tanulók létszámát történetünk ezen I. korszakában csakis 1834-től kezdve tudjuk kimutatni. Hogy azelőtt is mindenkor kellett lenni hiteles névsornak, azt azon körülményből is következtetjük, mert az 1714-ről fenn előmutatott rektori fizetéslevél azt mutatja, hogy a rektorok főfő jövedelmét az összes tanulóktól beszedett tandij képezte. Már, hogy a rektor ezen őtet nagyon érzékenyen érdeklő salariumának evidentiában tartásánál hivatalos és hiteles névsort ne használt volna, még csak fel sem tehető. De az ily jegyzeteink, jegyzőkönyveink az 1847. tüzvész alkalmával elpusztultak.

A tanulók létszámáról 1834-től kezdve már többet tudhatunk. Az 1834—5 1844—5-ig s ezt követőleg 1848-ig terjedő jegyzőkönyveinkben már nehány évről, — mint fentebb is érintve volt, — legalább czimleg a tantárgyak is fel vannak jegyezve; az osztályok czim szerint,

a tanulók létszám szerint ki vannak tüntetve, (mint azt táblás kimutatásban alább látjuk.) Ugyanezen jegyzőkönyvünkben figyelmet érdemel, hogy a gymnasiumi osztályok köze hol polgári, — hol nationalis czimmel, latin nyelvet nem tanuló, de egyebekben a megfelelő latin osztályokkal együtt haladó osztályok is vannak beékelve. Ebből kitünik, hogy közelebb a hetvenes és nyolczvanas években intézetünknek polgári osztályokkal kapcsolt állapota már épen nem uj dolog, de felujitása, visszaállitása volt ez a már századunk elején is praktikusnak, czélszerünek tapasztalt intézménynek.

E gyakorlattal kapcsolatban tünik ki a ref. egyháznak századunk három első évtizedében alkalmazott azon intézkedése, hogy midőn a gymnasium létszáma a közbeékelt polgári elemmel annyira növekedett, hogy már a gymn. egyetlen tanteremben, egy rektor által vezethető, tanitható nem volt: felallitotta a korrektori hivatalt, erre bizta a gymnasium alsó egy osztályát egy polgári osztálylyal kapcsolva, külön tanteremben tanitva. Az itt következő statisztikai táblázatnál részben már a korrektornak is van szerepe.

Osztályok és tanulók létszáma 1834/5-től 1844/5-ig.

Évszám	Osztályok	Létszám
1834/5.	Poeták. — Veter. synt. — grammat. — quarták. — quinták.	Összesen 50.
1835/6.	Poeták. — Veter. synt. — nov. synt — nationálisták. — grammat. — quarták —	52.
1841/2.	II. humanitási. — IV. gram — III. gram. — II. gram. — I latin. — Deak elemi oszt.	49.
1842/3. első félév.	IV. gymn. — IV. polg. — III. gymn. — II gymn. — I. gymn. oszt.	53.
második félév.	IV. gymn. — II. gymn. — IV. polg. — (korrectornál) III. polg. (vagy I gymn. —)	51.
1843/4.	II. humanitási — III. gram. — II gram — I. grammat. oszt.	54.
1844/5.	II. human. — III. grammat. — II. gram. — I. grammat. oszt.	47.

Az 1842/3 évnél fenntebb mind az 1-ső, mind a 2-dik félévről fel vannak véve az osztályok. Ott feltünhetik, hogy az első félévben I. II. III. IV osztály szerepel, a második félévben pedig már a III. osztály hiányzik, sőt ha az eredeti jegyzőkönyvet nézzük, hiányzik az I. osztály is, mert ennek növendékeit második félévben már a II. osztályban látjuk s helyette a korrektor alakit uj I. gymn osztályt az ugynevezett III. polgári osztálylyal. Az ügyet nem ismerő előtt ezen jelenség feltünően különösnek tetszhetik, azért felvilágositást igényel.

Ugyanis századunk első felében, valamint a mult században is a vidéki intézetekben gyakorlatban volt, hogy az egyetlen rektor rendesen a tanév elején, de kivételesen év közepén is, kevesebb létszámu egy vagy két osztályt feloszlatott oly módon, hogy a jobb tanulókat egy osztállyal előbb léptette, a gyengébbeket hátrább vetette.*) Ezen eljárással a tanitó jelentékeny időt gazdálkodott meg s azt a megkevesbedett osztályok tanitására célszerüen felhasználhatta. A tanulók ezáltal nem vallottak kárt, mert az erősebbek egy évet nyertek, — mint mondani szokták, — egyet ugrottak, még pedig könnyeden, láb- és nyaktörés nélkül; a gyengébbek pedig különben is predestinálva voltak az osztályismétléssel az erősbödésre. Az ily osztályokban való gazdálkodást így gyakorolta századunk közepe táján e sorok irója is. Czimleg ugyanis hat osztályt tanitott, tényleg azonban osztályainak száma legtöbbször négyre volt összevonva. Ezen eljárásban rejlik egyik titka annak, hogyan vezethetett hajdan egy tanerő hat osztályt; másik titka pedig azon körülményben van, hogy az összes osztályok egy tanteremben tanittatván az erősebb tehetségü tanulónak önként kinálkozott az alkalom, hogy a felettes osztály tárgyait is hallgathassa s esetleg át vehesse s ekképen az osztály-ugrásra kepessé legyen. Legfőbb titka pedig eme régibb rendszernek az, hogy némely kevésbé fokozatos tárgyak ugy voltak beosztva, hogy a nagyobb rész, esetleg minden osztály együtt tanulhassa, pl. a vallást és földrajzot több évre beosztással.

Visszavonatkozás a tantervre.

A kezdettől 1848-ig ekkép levezetett történetünkben sokszor emlegetett azon viszonyra vonatkozva, melylyel tanintézetünk a debreczeni ev. ref. Főgymnasiumhoz mindenkor füzve volt, ezen régibb korszakunk végére s anticipando a következő II. korszak elejére is számitva legyen, megengedve e sorok irójának elmondani a tanteri gyakorlat érdekében jelen századunk közepe tájáról tapasztalati visszaemlékezetét:

A tiszántuli ev. ref. Egyházkerület debreczeni Főiskolájához s illetve annak Főgymnasiumához alkalmazkodásra kötelezett vidéki partikulákban a tanterv végrehajtását ellenőrző gyakorlatra nézve én, mint aki 1847-től 1854-ig Békésen, ez idő óta pedig N.-Szalontán tanári minőségben müködtem s folyvást müködöm, — ezen időből legjobb tudomásom s emlékezetem szerint következőleg adom elő tapasztalatomat:

Tanári müködésem folyamán, mindaddig, mig szalontai intézetünk községivé nem alakult, tehát 1874—5-ig, a debreczeni Főgymnasiumtól időről-időre átvett tanterv végrehajtása felett a felügyelői ellenőrzés következőleg gyakoroltatott:

Ugyanis, a fenntartó egyházközség feje, a lelkész, évközben több izben egy pár presbyterrel együtt meglátogatta az intézetet. Mindannyiszor számon kérte, megfigyelte a már elvégzett tananyagot, kérdezgetéssel megvizsgálta a tanitás módját, módszerét. A tanév vége felé

---

*) Ily practicus eljárásra a vidéki tanitókat a debr. Főiskola is feljogositja. l. Debr. Főgymn. tört. 44. 138. lap.

megjelent az Egyházmegye főnöke, az Esperes, többnyire egy tanácsbiró kiséretében, a helybeli lelkészt és nehány presbytert magához véve, meglátogatta s megvizsgálta az intézetet, előkérte a tanártól az egész terjedelemben kimutatott részletesen összeirt tantárgyakat s ezzel a névsort, mint ezek kimutatását s készentartását körlevélben előre megrendelte volt; — az igy előterjesztett tantárgyakat a tanulóktól lehetőleg egész terjedelemben kikérdezte s igy szerzett tapasztalatát részint saját naplójába, részint a lelkészi hivatal évkönyvébe bejegyezte: ugyan e tapasztalatát a közelebbi egyh. ker. gyülésen referálta, beszámolta, mely beszámolás minden Esperesnek szigoru kötelessége volt. Ezen esperesi visitatio olykor késedelmezett, az évvégi közvizsgálatot pedig e nélkül megtartani nem lehetett; azért ily késedelem esetén megtörtént, hogy a nagy szünidő 2 hétre szorult, mert a törvényes ibőben — novemberben, majd 1848. után októberben — ujra meg kellett kezdeni a tanulást.

Az esperesi ezen eljárás helyett már a hatvanas és hetvenes években az intézet tantervét és statisztikai kimutatását évenként az intézet közvetlen igazgatója, a lelkész terjeszti fel a Püspökhöz, a honnan az igy felterjesztett tantervek a főgymnasiuméval történt összehasonlitás után, vagy helyeslő, vagy kifogásoló észrevételekkel kisérve, érkeznek vissza. Ezen időben a rektor vagy tanár kezelése alatt levél- vagy okmánytár nem állt:

Még az évenként előállitott tanterv és statisztikai kimutatás is a lelkészi levéltárban állt. E gyakorlat lehet oka, hogy még oly jeles tanár is, mint Ladányi Gedeon, — ki századunk kellő közepén Nagy-Szalontán 5 évig müködött, innen debreczeni, később Kolozsváron egyetemi tanár lett, — intézetünkben öt évi müködéséről egyszerü névsornál egyebet nem hagyott utódának. Intézetünknek rendes irattára csak az utóbbi 4 évtizedben van.

Ezen vázolt tantervi processus bizonyságául s a debreczeni Főgymnasiumhoz alkalmazkodásunk igazolásául az ily felterjesztett s észrevételekkel vissza érkezett tantervekből különösen a hetvenes évekből már nehány példány található intézetünk irattárában, ezek között mutatványul egy példány jelen történet utolján az okmánytárban III. sz. a. látható.

Gere Ferencz.

II. korszak 1847|8–1874|5. évig.

Tanintézetünk élete ezen korszakban az eddiginél szembetünően változatosabb. E korszak első évtizedéből nem birunk ugyan elég adattal arra nézve, hogy iskolánk ez időbeli állapotáról hü képet nyujthassunk, de az utóbbi évtizednél már e tekintetben is kevés panaszunk lehet. Iskolai jegyzőkönyvünk van ugyan ezen egész időszakról, de 1847—8-tól 1862—3-ig annyira hiányos, hogy abból leginkább csak a tanulók osztályairól s az egyes osztályok létszámáról nyerünk tudomást. Csak az 1863—4-től 1874—5-ig isk. évig van rendszeresen — osztályjegyzékkel, — tantárgy kimutatással s több efféle szükséges jegyzetekkel ellátva vezetett jegyzőkönyvünk. Amaz elébbi jegyzőkönyvvek hiányán azonban némileg segitnek egyrészt a ref. egyház presbyteriumának jegyzőkönyvei, melyek ha szintén sok tekintetben (pl. az előadott tantárgyak s azok terjedelme) nem képesek is bennünket teljes mértékben utbaigazitani, mindazáltal az iskola beléletében történt nevezetesebb mozzanatokról nyujtanak némi értesitést, más oldalról segitségünkre szolgál azon körülmény, hogy azon férfiak, kik amaz években az iskolaügy élén áltak, ma is körünkben élnek és részben az iskolaügy érdekében munkálkodnak. E tekintetben nem épen érdektelen felvilágositást láttunk közelebb, történetünk I. korszaka végén a tantervre vonatkozó jegyzékében (Gere Fer.-től.)

Kisértsük meg ezek alapján röviden körvonalozni gymnasiumunk ez időszakbeli történetét.

I. A tanintézet czime. Osztályok száma. A gymnasium felvirágzása.

Ugy látszik, hogy a forradalmat közvetlen megelőzött mozgalmas év, a 48 és 49-iki évek dicső, de szomorú véget ért küzdelmei s az ezekre következő gyászos évek iskolánk életére is nagymérvü befolyást gyakoroltak, melyet oly kitünő tanférfiu sem volt képes ellensulyozni, mint Ladányi Gedeon később kolozsvári egyetemi tanár, ki ép ez időszak elején, — 1846—51-ig — volt iskolánknak ma is kegyelettel emlegetett rektora. E körülmények, ha szintén — egy isk. év kivételével, melyre egyébiránt egy mindjárt emlitendő körülmény is közremüködött — nem szüntették is meg teljesen, de mint látni fogjuk meglehetős tengéletre kényszeritették gymnasiumunkat egész 1859—60-ik isk. év kezdetéig, mely évvel iskolánknak ugyszólva virágzókora nyilik meg.

Gymnasiumunk czime 1862—3-ik isk. évig algymnasium, ettől kezdve ez időszak végeig egyszerüen csak gymnasium volt.

Az „osztályok és a tanulók létszáma“ czim alatt, — mely 1834—5 évtől 1851—2-ig van kevés hiánynyal levezetve, — láttuk, hogy az osztályok száma ez időben is hat lett volna, de többnyire egy-két osztály hiányzik. Igy 1850—1-ben négy, 1851—2-ben már csak három oszály van, 1852—3-ban pedig a gymnasium megszünik, a mikor a rektor csak polgári osztályokat tanit. E sajnos eseményben jelentékeny része lehetett stb. azon körülménynek, hogy a gymnasiumi épület [1]) emeleti, épen a gymnasium helyiségeit magában foglaló része az akkori szomoru emlékü kormány által, — bérfizetés mellett ugyan — erőhatalommal elfoglaltatott és elfoglalva tartatott 1861-ig

Az 1853—4-ik isk. évben ujból megkiséreltetett ugyan a gymnasium visszaállittatása s felállittatott az első osztály, de csak II. félévben, mint jegyzőkönyvünkből kitünik, a kisérlet oly eredménytelenül ütött ki, hogy a következő 1854—5-ik isk. évben az előbbi évi első osztályosokat ugyanazon osztályban találjuk.

1854. őszön választatott gymnasiumunk *tanárává*, azóta folyton itt müködő, érdemekben gazdag Gere Ferencz. Nála kicsinyben ismétlődött a Márlonfalviak s Pósaháziak esete. Mint egykor Mártonfalvit N.-Váradról Debreczenbe, ugy követték Gerét tanitványai Békésről N.-Szalontára s magvát képezték gymnasiumunk élőfájának, — mely a talaj eleintén kedvezőtlen volta miatt, — lassan növekedett ugyan s szerény terebélyü maradt: mindazáltal nehány éven keresztül sokaknak nyujtott üditő szellemi tápot. És épen a talajnak mivelés által időről-időre jobbá változtatásában is, az érdem oroszlánrésze Gere Ferenczet illeti.

Ő a Békésről magával hozott tanitványokból az itt talált első osztályos s az ujonnan jelentkező növendékekkel az 1854—5-ik év őszén megnyitotta az I-ső és III-ik gymnasiumi osztályok összesen 30 növendékkel, kiknek száma az isk. év végén 27-re szállt le. Az 1855—6-ik isk. évtől 1859—60-ik évig bezárólag két osztálylyal, 1860—1-ik 61—2-ik isk. év 3—4 osztálylyal egymaga tartotta fenn a gymnasiumot, ugy azonban, hogy az 59—60-ig isk. évig a gymnasiális osztályok mellett s azokkal kapcsolatban polgári osztály is állott fenn.

1859-ben a reformált egyház kebelében nagy érdeklődés támadt a gymnasium ügye iránt; a presbyterium ápr. 3-án tartott üléséből egy választmányt küld ki, hogy terjeszszen be javaslatot, mikép volna lehető a gymnasium osztályainak emelése s a növendékek szaporitása. A választmány jelentését azon évi május 1-én tartott ülésre terjesztette be s e jelentés alapján az egyh. gyülés kimondotta, hogy a következő 1859/60-ik évtől kezdve az osztályok számát négyre emeli. Ez azonban csak 1861/2-ik isk. évben történt meg tényleg. Ugyanazon gyülésben kimondotta a presbiterium, hogy ezentul évenként 100 frtnyi összeget fog kiosztani helybeli illetőségü szorgalmas és jó magaviseletü tanulók

[1]) A gymnasium jelenlegi egyemeletes szilárd kőépülete épittetett 1847-ben. Földszinti termeit az elemi fiosztályok foglalják el. Emeleti reszében pedig a gymnasiumi osztályok tantermei, könyvtárral és phisikai szertárak helyiségei vannak.

között ösztöndíjul oly módon, hogy egy-egy 20 frtnál többet nem kaphat.

Egyidejüleg, sőt még ezt megelőzőleg tett egy 200 frtos alapitványt iskolánk nemeskeblü barátja Rozvány György ügyvéd, hogy annak 5%-os kamatjai hasonczélból kiosztassanak. Ez utóbbi »Arany alapitvány« czim alatt ma is meg van, mig az előbbi nehány évi fennállás után megszünt.

A gymnasium ügye iránt felébredt általános érdeklődés jeléül tekinthető az is, hogy az isk. ügy szabatosabb vezetése végett 1861. junius 9-én egy »állandó iskolaügyi bizottmány« küldetett ki a presbyterium kebeléből. E bizottmány inditványozója s éltető szelleme volt Széll Kálmán ref. lelkész, ma isk. széki elnök, kinek személyével isk. ügyünk összes fejlődése több mint másfél évtized óta a legszorosabban össze van forrva.

Ez állandó isk. ügyi bizottmány alakitása alkalmával azonnal megbizatott, hogy — tekintettel azon sajnos körülményre, hogy Gere Ferencz tanári áliásáról lemondott — adjon véleményt »miként gondolná eszközölhetőnek, hogy a most hozandó egy tanitó vezetése mellett gymnasiumunk most meglevő 3 osztálya évenként fokozatosan előhaladjon, tudva azt, hogy a most megszaporodott tantárgyakat a gymnasium 5—6 osztályaiban kellő sikerrel egy egyén nem képes előadni.«

A bizottmány beterjesztett javaslatában ugyanakkor, midőn kimondja, hogy a gymn. osztályai fokozatosan 6-ra emeltessenek föl oly módon, hogy az alkalmazandó egy tanár vezesse a jövő 1861/2-ik isk. évben a 4. azután pedig a felállitandó 5-ik osztályt is ugy, hogy az 1-ső és 2-ik osztályban a latin nyelv kivételével a többi tantárgyakat, egy segéd tanár, a korrektor tanitsa; a miért rendes korrektori fizetésén kivül 100 frt tiszteletdijban fog részesülni: ugyanakkor azon szerencsésnek nem mondható eszmét véli valósitandónak, hogy a rendes tanáriszék ne állandó egyénnel, hanem a debreceni főiskolából hozandó 2 éves rektorral töltessék be az 1848 előtti (fent ismertetett) rektori fizetés mellett ugy azonban, hogy abból a halottbeirás után járó dij a s. tanárnak adassék. Nem véljük szerencsésnek ez eszmét azért, mert nézetünk szerint épen az átalakitás sok nehézségekkel járó körülményei s az, mit a bizottság is hangsulyoz, hogy t. i. »ismertethessék meg hirben gymnasiumunk« épen azt követelte volna, hogy egy szakavatott s gyakorlott, nem pedig kezdő s folyton változó egyén állittassék a tanintézett élére.

Azonban, hála a gondviselésnek, nemcsak e lépéstől lett megkiméive iskolánk azáltal, hogy Gere Ferencz lemondását visszavonta, de sőt a fentebbi módozatok mellett alkalmazni véleményezett segéd tanár helyett is már az 1862/3-ik isk. évre egy második rendes tanár lett választva, Nagy Sándor jelenleg ágyai ref. lelkész személyében, 600 frt évi fizetés és az isk. épületben adott lakással. Ugyanekkor föllett állitva az 5-ik osztály is.

E mindenesetre örvendetes haladást lehetővé tette az, hogy Szalonta városa, a város tulajdonát képező »orosi pusztán« 146? katast. hold földet szakitott ki s adományozott nagylelküleg *a gymn. alapjául.*)

*) Lásd Okmánytár: II. sz. alatt.

Elősegitőleg hatott az is, hogy a gymn. épület emeleti része, mely részben már 1861-ben vissza adatott, — 1863-ban a cs. kir. adóhivatal által végleg elhagyatott; minek következtében a gymn. részére, — mely előbb a földszinten, az elemi osztályok mellett volt kénytelen szorongani, — az emelet rendeztetett be.

E kedvező körülmények behatása alatt állíttatott föl az 1863/4-ik isk. év elején a 6-ik osztály és pedig 3 tanerővel; a mennyiben a fentebb körvonalozott módorban — azon különbséggel, hogy 100 frt tiszteletdija nem a rektori fizetésből vonatott el, hanem a gymn. pénztárából fedeztetett — Csepel István korrektor lett az 1-ső és 2-ik osztályban segéd, az 1864/6-ik isk. évtől kezdve pedig 600 frt fizetés és 100 frt lakbérrel rendes tanárul alkalmazva. Ugyanekkor az ugynevezett combinált páros oszt. rendszer lett megállapitva oly módon, hogy Csepel az 1. és 2-dik; Gere Ferencz a 3—4-ik, Nagy Sándor az 5—6-ik oszt. vezetésével lett megbizva; kik aztán illő osztályaikban minden tantárgyat tanitottak, kivéve az állat, növeny és ásványtant az 5. és 6-ik osztályban, mely tárgyak tanitását az 1864/5-ik isk. évtől az 1874/5-ik isk. évig bezárólag, tehát 10 éven keresztül, iskolánk nemeskeblü s minden szép és jóért lelkesülő barátja Kis Ferencz orvostudor, jelenleg bihar-megyei rendes al- és t. főorvos ur volt szives rendkivüli tanári minőségben dijtalanul elvállalni, s nagy szakértelemmel, ernyedetlen buzgalom és fényes sikerrel előadni. E páratlan nemes tettét fokozta még azzal is, hogy nem csak alapját vetette meg, de sőt — néhány nagyobb osztályu tanuló közremüködésével — ugy szólva egyedül létesitette iskolánk csinos lenyomott növény és kitömött állatokból álló természetrajzi szertárát, mely azóta adományokkal jelentékenyen gyarapodott.

És itt, — addig is, mig ezt részletesen ismertetnők — szabadjon egy futó pillantást vetnünk gymnasiumunk ekkori tanrendszerére. Miután az egyes tudományágak s általában az egész iskolai rendszer az ujabb időben sokkal inkább kivannak fejlődve, hogysem — tekintve a tanerők csekély számát — minden egyes tantárgy egész terjedelmében s minden osztályban külön-külön előadathatott volna: a combinált páros oszt. rendszer elkerülhetlen szükségessé tette, hogy egyes tantárgyak a páros osztályban összefogassanak, vagy pedig két évenként felváltva adassanak elő. Ily összefogások történtek a páros osztályokban: a történelem, földrajz, számtan, mértan és természetrajzra, sőt az 5—6-ik osztályban a latin és német nyelvekre nézve is. Igy magyarázható meg az, hogy az 5-ik és 6-ik osztálynak tervbe vett (alább részletesen előadandó) beszüntetése alkalmával az 1874/5-ik iskolai évben az 5-ik oszt. belett szüntetve, mig a 6-ik fentartatott; mert az 1873/4-ik évi 5-ik osztály, melynek 6-ik osztályba kellett lépnie, a nevezett tárgyakból voltaképen a 6-ik osztálybelieket végezte. Hogy tehát más tanintézetbe hiányos ismerettel ne lépjen, a 6-ik osztályt is az itteni rendszerben kellett végeznie.

A tanrend mai álláspontjáról tekintve, sok megjegyzés fér ugyan e combinált páros oszt. rendszerhez; azonban az akkori s időkénti tanárikarnak sikerült azt oly szerencsésen megalkotni, hogy tanintézetünknek más iskolába átlépő növendékei a rendszer hiányát, habár kissé érezték is, de könnyen utánpótolhatták. Valóban gymnasiumunk

e tizenegy év elforgása alatt nemcsak azon nagyobb iskoláknál örvendett jó hirnévnek, melyekbe növendékeink átmenni szoktak, hanem ugy a közel, mint a távolvidéken is. Igy történt az, hogy számos növendéket kaptunk nemcsak helyből s a közvetlen vidékből, hanem egész Bihar, Békés és Aradmegye területéről, dacára a nagyobb nevü békési, aradi, váradi, s részben — a román nemzetiségüekre nézve — a belényesi gör. kel. gymnasiumok közelségének.

De nemcsak a népesség emelkedésében (l. 27—30 lapokon közlött statist. tábl.) látszik meg a jó hirnévnek eredménye, hanem a közelben és távolban számos barátokat s jóltevőket szerzett tanintézetünknek. Igy már 1863-ban a n.-szalontai dalárda a gimnasiumnak adja becses zongoráját; 1864/5-ik isk. év elején Tisza Kálmán ő nagyméltósága gymnasiumunknak adományozza 444 drbból álló nagybecsü ásvány gyüjteményét; 1866-ban helybeli Sternthal Adolf ur atyja kegyeletes emlékül 200 frt. értékü földtehermentesitési papirt adományozott a gymn. alapjára: 1867-ben Rajla Péter aradmegyei birtokos s Aradmegye zarándi járás önnként visszalépett számvevője, mint átiratában mondja: »a protestáns vallás iránti határtalan tisztelete zálogául,« különösen a class. phil. terén nevezetes 63 kötet müvel gazdagitotta gymn. könyvtárat; 1868. január 5-én városunk akkori főbirája, iskolánknak már fentebb kiemelt meleg keblü barátja, különböző forrásból a város pénztárába bejött 317 frtot tesz le az egyházi gyülés kezébe a gymn. alaptőkéhez csatolás végett; 1869-ben a n.-szalontai ref. egyházmegye tesz le ugyanazon czélból 200 frtot; ugyanez évben dicső emlékü Balog Péter t. t. superintendens fia Imre, jelenleg debreczeni törvényszéki ülnök, atyja emlékeül s a nagy-szalontai egyház és iskola iránti kegyelete jeléül gymnasiumunknak adta boldogult atyja könyvtárának egy részét, mintegy 150 kötet, nagyrészt theologiai müvet; 1871-ben a nagy-szalontai takarékpénztár egy, 40 frtról szóló takarékpénztári könyvecskét; majd a n. m. m. kir. közoktatásügyi ministerium adott a phisicai szertár alapjául 23 darab phisicai eszközt; ugyanezen évben gymnasiumunk lett örökösévé az időközben feloszlott nagy-szalontai polg. kaszinó-egyesület összes ingóságainak, melyek közül több használt butordarabok és képek mellett, a mintegy 1500 kötetet tevő könyvtár érdemei főként megemlitést; végül 1872-ben az urbéri kiegyezés alkalmával a hg. Eszterházy-féle birtokot megvásárolt Tisza Kálmán, Lovassy Ferencz és Móricz Pál ált..l az egyház és iskola számára adott 200 hold földből a gymn. orosi földjéhez csatoltatott 50 katast. hold, ugy hogy e földbirtok a város és egyház által adottal együtt ma 226 katast. holdat tesz ki. Ezeken kivül több egyesek is adományoztak egyes, több-kevesebb értékü tárgyakat. (Az érintett 226 hold föld, s a részint ennek megtakaritott jövedelméből, részint a kegyes adományokból alakult „*gymn. alapkassza*“ képezte a gymn alapját; egész 1875/6-ik isk. évig. A gymnasiumnak polg. iskolával kapcsolatosan négy osztályra történt leszállitása alkalmával, az orosi föld ugy a polg. iskolával kapcsolatos gym. alapjául adatott át, de a gymn. »alapkassza« mint tartaléktőke, a gymn. visszaállitása esetére, az egyház kezelése alatt maradt, s az 1876-ik év végén kitett 7211 frt 67 kr.)

A tanintézet ügye iránti lelkesültség és áldozatkészség nemcsak

az iskolától távolabb álló, fent emlitett egyeseket s testületeket hatotta át, de magát a gymn. fentartó hatóságát a ref. egyház presbyteriumát is. Ez — élén a buzgó tanügybarát, Szél Kálmán lelkész s egyuttal iskolafelügyelővel — mindent elkövetett, hogy gymnasiumunkat, a menynyire a szerény anyagi erő engedte, a kor szinvonalára emelje. Ily szempontból már az 1861-ik évben kötelezte a ref. egyház kántorát, hogy a gymnasium növendékeinek, a zene elemeivel összekötve, összhangzatos éneklést tanitson; az 1864/5 és 1865/6-ik években megnyerte a helybeli zenekar karnagyát, Kolozsi Jánost, hogy a gymn. növendékei közül az önként vállalkozóknak zenét (hegedü, zongora, fuvola) tanitson, a növendékek által külön fizetendő mérsékelt dij mellett; egyszersmind maga az egyház segitette őt 10 köből buzával. Valóban ma is kedvesen emlékezik vissza e sorok irója, — mint a tanintézet akkori növendéke — vele együtt a jelen volt városi lakosok azon iskolai hangversenyre, melylyel a gymn. növendékei, zene-, ének- és szavallatból álló programmal a fent nevezett két iskolai évet bezárták. Fájdalom, a zenetanitás, emlitett karnagynak 1866-ban a városból távoztával, tanintézetünkben a legközelebb mult iskolai évig szünetelt.

1870. julius 31-én tartott presb. gyülés Csepel István tanárt, a ministerium által szervezett póttanfolyamra küldi fel a gyorsirás meg tanulása végett, hogy az a gymnasiumba behozathassék; az 1873—4-ik isk. évben pedig ugyanazon tanár 1 frt külön dij mellett a rajztanitást is megkezdé; elhaltával pedig annak tanitása az utódául választott tanárra nézve kötelezővé tétetett, kötelezőleg előadatott az 1863—4-ik évtől 1875—6-ik isk. évig a franczia nyelv a 6-ik osztályban; a torna 1868—9-ik isk. évtől az összes növendékeknek.

2. Tanárok s azok fizetés viszonya.

A fentebbieket az alább — a statistikai táblázatokban közlendőkkel összevetve — elmondhatjuk, hogy gymnasiumunknak az 1863—4-ik isk. évtől az 1874—5-ig terjedő tizenkét éves élete, mig az 6 osztálylyal állt fenn, képezi annak ugyszólva *aranykorát*, melynek előidézésében a már érintett egyeseken és testületeken kivül mindenesetre jelentékeny része van a tanintézet koronkénti tanárainak, kik, hogy mily buzgalommal szentelték magukat feladatuk teljesitésének, kitünik abból, hogy daczára kevés számuknak, mindazon tárgyakat bevonták munkálkodásuk körébe, melyek más tanerőkkel s taneszközökkel jobban felszerelt gymnasiumban fel voltak véve; mely óriási feladatott csak oly erőfeszités mellett oldhattak meg, a minőt követelt a hetenkint adott 24—30 kötelezett, s ezenkivül a szükséghez képest több-kevesebb rendkivüli tanóra.

A történelmi hűség szempontjából legyen szabad itt névszerint felemlitenünk iskolánk ez időszakbeli rektorainak s illetőleg tanárainak neveit szolgálati éveikkel együtt.

Az előbbi időszakból átjövőleg 1846—51-ig Ladányi Gedeon; 1851—54-ig Tóth Sándor, később orvos volt rektor 1854—62-ig Gere Ferencz egyedüli tanár; 1862. szeptemberben választatott mellé második tanárul Nagy Sándor; 1863. szeptember 13-án Csepel István segéd,

majd 1864—5-ik isk. év elejétől rendes tanárrá (l. 15. lap.) Nagy Sándornak 1867. augusztusban távoztával az 5-ik és 6-ik tanárává lett Kis Sándor, később m.-turi tanár, őt követte 1868—9-ik isk. évben Sántha Béla jelenleg n.-kőrösi tanár, ennek két évi működése után utóda lett 1870—1. 1872—3-ik isk. években Böszörményi Lajos, jelenleg ref. n.-szalontai lelkész, kit az 1873—4-ik isk. évben szintén itt működő Katona Mihály követett az 5- és 6-ik osztály tanszékén. Az 1. és 2-ik osztály tanszékét változatlanul Csepel István töltötte be haláláig 1873. április 22-ig, a mikor is helyét az 1872—3. isk. hátralevő részében ideiglenes, az 1873—4-ik isk. évtől kezdve pedig ez időszak végeig, sőt azontul is valamivel, rendes tanári minőségben Balogh Ambrus foglalta el.

Különösen az 5 és 6-ik oszt. tanszékén 1867-től fogva, gyakran ismétlődő változás a gymnasiumot fentartó hatóság figyelmét csakhamar felköltötte, s miután annak okát — méltán abban vélte rejleni, hogy a tanárok fizetése nincs arányban azon roppant munkával, melyet teljesiteniök kell: ennek koronkénti javitására törekedett, a mennyiben azt az intézet s egyház szerény anyagi viszonyai megengedték.

De hogy az e téren történteket kellőleg méltányolhassuk, vissza kell tekintenünk ez időszak elejére.

Fentebb már ismertettük az 1714 és 1846-ból származott rektori fizetéslevelet. E szerint dijaztattak a rektorok egész 1853-ig, a mikor az a következő módositást szenvedte: 1. Készpénz 250 frt; 2. 56 köböl buza: 3. 40 frt fára. 4. 4 frt sóra: 5. 8 frt gyertyára, 6. Bor helyett 10 frt, 7. Hus helyett 5 frt. 8. Halott beirás: praedicatios 12 kr, énekszós 6 kr. 9. Egy nyilas szőllő. E fizetés 1854-ben következőleg alakittatott át tanárivá: 1. Készpénz 300 frt, 2. 60 köböl kétszeres buza, 3. 20 köböl aljgabona (zab vagy árpa), 4. halottbeirás: praed. 24 kr., énekszóstól 12 kr. 5. Tisztességes lakás természetben. E szerint fizettetett Gere tanár 1874—5-ik év bezártáig.

Szintén emlitve volt már, hogy Nagy Sándor 1862-ben 600 frt készpénz és az iskolai épületben adott egy szobából álló lakás mellett lett megválasztva: később e lakás helyett 150 frt lakpénzt, majd természetben kapott tisztességes családi lakást, mely utóbbit Nagy Sándor távoztával Csepel István vett át, ki eddig 600 frt fizetést és 100 frt lakbért élvezett: ez utóbbi fizetésre aztán az 5. és 6-ik osztály tanárai lettek meghiva az 1869—70-ik isk. évig, a mikor a mellett az isk. épületben egy szoba is bocsáttatott dijtalanul rendelkezésökre; majd — tekintettel a gyakori változásra — 1870. szeptember havában az 5-ik és 6-ik oszt. tanára 600 frt fizetés és 200 frt lakbért nyert, az 1-ső és 2-ik osztály tanára pedig 600 frt mellett természetben birt családi lakást, a Gere-féle fizetés változatlan maradt. Végre 1870. október hó 9-én tartott egyh. gyülés egy, már korábban kiküldött bizottság véleménye alapján azon kegyeletes határozatot hozta: miszerint iskolaügyünk végleges rendezéséig is, a gymn. tanárok rendes évi fizetését minden szolgálati öt év után 50 frttal emeli. »A mennyiben pedig ezen fizetésjavitási végzés hozatala idejével lép hatályba: gymnasiumunk két régibb tanárának rendes évi fizetése szolgálati idejökre való tekintet nélkül, ezen isk. év kezdetétől fogva 50 frttal jobbittatik:«

3. Tananyag, felügyelet, népesség.

Vessünk egy futó pillantást a gymnasium beléletére, a tananyagra, annak beosztására, felügyelet stb.-re.

Az 1847—8-ik isk. évtől az 1853—4-ig oly jegyzéket találunk, mely utba igazitana bennünket az előadott tananyag misége, terjedelme és beosztása felől. Tekintve azonban azon szoros viszonyt, melyben tanintézetünk a debreczeni anyaiskolával kezdettől fogva állott, melyből rektorait, tanárait koronként nyerte, s a melybe léptek, többnyire növendékei: azt hisszük, nem csalatakozunk, ha kimondjuk, hogy a debreczeni tanterv volt irányadó az épen emlitett években, részletes fejtegetés helyett tehát egyszerüen utalunk az ezen időbeli debreczeni tantervre:

Az 1853—4-ik évben az ekkor egyedül létező 7 tanulóval és csak tavaszon alakult 1-ső osztályban végezték:

1. Vallástant a debreczeni utmutatás első darabjának folytán. 2. Latin nyelvet Szepesi szerint. 3. Magyar nyelvet Ihász szerint. 4. Földrajzot Bellinger szerint. 5. Természetrajzot Hanák után a madarakig. 6 Számtant dr. Szabóky szerint. 7. Magyar olvasmányt Trautweintól. Hogy azonban e tantárgyakból mennyit tanultak, följegyezve nem találjuk; de találkozunk oly dologgal, minek gymnasiumunk életében egészen az 1862—3-ik isk évig nyomát nem látjuk, t. i. hogy a tanulók osztályjegyzékei, habár hiányosan, az egyes tantárgyakból feljegyezve vannak.

Az 1854—5-ik isk. évben tanittattak:

A III. osztályban:

1. Keresztyén vallás. 2. Történelem. 3. Természetrajz. 4. Természettan. 5. Földleirás 6. Szám- és tértan. 7. Latin nyelv. 8. Német nyelv. 9. Görög nyelv. 10. Magyar nyelv.

Az I. osztályban:

1. Keresztyén vallás. 2. Történelem. 3. Természetrajz. 4. Földleirás. 5. Szám- és tértan. 6. Latin. 7. Német. 8. Magyar nyelvtan. De mily terjedelemben s mely tankönyvek szerint tanittattak e tárgyak, azt adatok hiányában megmondani nem tudjuk. Egyet azonban a fent irtak alapján sem hagyhatunk kiemelés nélkül, s ez az, hogy a görög nyelv már a 3-ik s a német nyelv az 1-ső osztályba felvétetett, mire példát gymnasiumunk életében mind a mai napig nem látunk; a görög nyelv (mig tanintézetünk 6 osztályos volt) az 5-ik, a német nyelv pedig a III-ik osztályban kezdetvén meg.*)

Az 1855—6-ik évtől 1863—4-ik évig semmi jegyzékkel nem birunk, melyből az ez időszak alatt fennállott 2, 3, 4, végül 5 osztály tanter-

*) Az 1850-ben megjelent „Entvurf“ követelése nyomán a német nyelvet már az I. osztályban, a görög nyelvet, pedig a III. osztályban 1854—1857. években tanitni kellett ugy Debreczenben, mint N.-Szalontán ennek megszüntetése csak 1857-ben sikerült. (Lásd: Debr. Főgymn. tört. 243. és 249. lap.) Gere Fer.

vét ösmerhetnők; az 1855—6—57—8. évekről a tanulók névsora után csak ennyit találunk: »professori iskola tanittatik osztályonként a debreczeni ref. gymnasium tanterve nyomán.« Hogy az 1858—9—1863—4. közötti isk. években is, melyekről csak tanulók névsorával rendelkezünk, szintén a debreczeni tanterv követtetett: azt e szakasz elején tett megjegyzés, és az iskola akkori tanárának nyilatkozatán kivül következtethetjük az 1863. október 1-ről keltezett isk. törvények, (tulajdonképen kivonat a debreczeni isk. törvényekből) I-ső szak. 1. §-ának e szavaiból: n-szalontai gymnasiumban csak azon tanulók vétetnek be, kik a h. h. t. t. szuperintendentia által megállapitott tanterv szerint kiállitott hiteles bizonyitványnyal ellátvák. Kinek bizonyitványa e tekintetben kifogás alá esik: kellő szó- és irásbeli vizsga után vétetik be.«

Az 1863—4—1874—5-ik iskolai évekről, akkori tanár, Nagy Sándor által kezdeményezve rendszeres jegyzőkönyvünk van, melyben a tanulók neve s mellékkörülményein (kora, vallása, illetőség, szülők állapota stb.) kivül az egyes tantárgyakból nyert osztályjegyzékek, az előadott tantárgyak, azok terjedelmes beosztása, — bár sokkal kevésbé részletesen, hogy sem abból teljes ismeretet szerezhetnénk, — fel van jegyezve.

E tizenkét évi időköz alatt — mint érintők - az ugynevezett kombinált páros osztályrendszer uralkodott, melynek világosabb megismerésére két, egymásra következő isk. év tantervének ideigtatása válik szükségessé, a mint következik:

a) 1863/4. iskolai év.

Az I. II. osztályban.

1. Vallástan: Uj-szövetségi történetek Warga János kézikönyve alapján együttesen. Heti óraszám 2

2. Magyar nyelvtan: Alaktan elemzőleg Ihász nyelvtana után együttesen, ugy azonban, hogy az év folyamában rövidletben az egész alaktan elvégeztetett s igy voltaképen az egyik osztályra nézve ismételtetett. Heti óraszám 2

3. Latin nyelvtan: az I. osztályban fő-, mellék-, számnevek, névmások, négy rendes hajtogatás cselekvő- és szenvedő alakban, „sum segéd ige“ az ide vonatkozó gyakorlatokkal. Warga János k. k. nyomán. Heti óraszám 6

A II. osztályban ugyanazon kézikönyv nyomán, a tétovázó, rendhagyó, hiányos, személytelen igék, határozók, köt- indulatszavak, előljárók; a mondattanból az esetek tana megfelelő gyakorlatokkal. Heti óraszám . . . . . 6.

4. Történelem: Nevezetesebb férfiak életrajza az ujabb korból együttesen. Heti óraszám 2

5. Földrajz: Az öt földrész mathematicai s phisicai földrajza együttesen k. k. Bellinger. Heti óraszám 2

6. Számtan: I. osztály közönséges, tizedes törtek, viszonyok, arányok, k. k. Mocnik. Heti óraszám 2

II. oszt. Viszonyok, arányok, egyszerü, összetett hármasszabály, társaság-szabály, kamatszámitás, k. k. Mocnik. H. ó. sz. . 2

7. Mértan és mértani rajz. Vonalak, szögek, körök, háromszögek s azok egyezősége, négyszög együttesen k. k. Mocnik. Heti óraszám 2
8. Ének. Heti óraszám 3

A tanár heti órájának összege tehát 26

A III. IV. osztályban.

1. Vallástan. Egyetemes egyháztörténet a reformátióig együttesen k. k. Márk P. H. ó. sz. 2
2. Magyar nyelv. III. osztályban mondattan, IV. osztályban, Irálytan k. k. Imre Sándor. H. ó. sz. 2—2 4
3 Latinnyelv. A mondattanból az igeidők és módok használata az idevonatkozó gyakorlatokkal együttesen. Olvasmányul a III. osztályban C. Nepos es Phaedrus meséi; IV. osztályban C. Caesar »De bel. gall.« k. k. a mondattanra Warga. H. ó. sz. 4—4 . . 8
4. Nemet nyelv. Ballagi német nyelvtana alapján. A III. osztályban 1—100 gyak. IV. osztályban 100-tól végig a megfelelő alak- s mondattani elméleti részszel. H. ó. sz. 4—4 8
5. Történelem és Földrajz. Magyarok történetei a vezérek és Árpád-házbeli királyok alatt, k. k. Ladányi G. A magyar-osztrák birodalom német és szláv tartományainak földrajza. Együttesen. K. k. Batizfalvy. H. ó. sz. 2
6. Számtan. A négy algebrai alapmivelet; hatványozás és gyökvonás együttesen. H. ó. sz. 2
7. Mértan. Három, négy és sokszögek hasonlósága s azon alapuló tantételek; lapmérés. Együttesen. H. ó. sz. 2
8. Természettan. A testek általános tulajdonságai; vegyelmek, nyug. és moztan. Együttesen. H. ó. sz. 2

osztálytanár heti órájának összege 30

9. Ének, mint I. és II. osztálynál.

Jegyzet. Az énekórát az egyház kántora, mint bejáró adta.

Az V. és VI. osztályban.

1. Vallástan. A különböző ker. fel. értelméből a róm. kath. hitnézete. Együttesen. H. ó. sz. 1
2. Latin nyelv. I. félév Virgil Aeneis s Horatius ódáiból válogatott részek; II. f. é. mythologia; Cicero beszédei- s Horatius ódáiból. Stylus mindkét félévben. Együttesen. H. ó. sz. 4
3. Német nyelv. Próza és versdarabok Ballagi nyelvtanából és Mozart olvasókönyv 4-ik rész. Mondatkötés. Együttesen. H. ó. sz. 3
4. Magyar nyelv. V. oszt. I. félév. Verstan; II. félév kisebb irásmüvek elmélete aestheticai fejtegetésekkel s kisérletekkel; VI. oszt. I. f. é. szónoklattan elmélete; II. f. é. nagyobb irásmüvek elmélete, aestheticai méltatása s kisérletek. K. k. Imre Sándor. Mondat- s verstan; Szvorényi. Ékesszólástan. H. ó. sz. 2—2 . . 4

5. Görög nyelv. V. oszt. Alaktan »mi« végzetü igékig Curtius nyelvtana nyomán a megfelelő gyakorlatokkal; V. oszt. I. félév »mi« végzetü igéktől végig; II. f. é. fordítások Aesopus meséiből Xenophon Anabasisából. H. ó. sz. 4—4 8

6. Franczia nyelv. Fő-, mellék, számnevek, névmások, a voir, être, segéd- és a négy rendes hajtogatásu igék, s a rendhagyó igék közül a gyakoriabbak, az idetartozó gyakorlatokkal. K. k. Psenyecki. VI. osztályban. H. ó. sz. 2

7. Történelem és Földrajz Ladányi ó-kori történeti alapján a keleti népek és Görögország történetei. Európa s Afrika ó-kori földrajza. Együttesen. H. ó. sz. 2

8. Számtan. Első foku egyenletek 1, 2, 3, 4 ismeretlennel; másodfoku egyenletek 1, 2, 3 ismeretlennel; felsőbb foku lefokozható egyenletek 1, 2, 3 ismeretlennel Együttesen. H. ó. sz. . . 2

9. Mértan. Terület és körmérés. Együttesen. H. ó. sz. . . 1

Oszt tanár heti óra összege 27

10. Természetrajz. I. f. é. Ásvány-, II. f. é. Növénytan, előadta dr. Kis Ferencz rendkivüli tanár. Együttesen h. ó. sz. . . 3

11. Ének mint fent.

b) 1864/5. iskolai év.

I. és II. osztály.

1. Vallástan Ó-szövetségi történetek. K. k. Wargha. Együtt heti 2 órán.

2. Magyar nyelv, mint előző isk. évben, tehát a II. o. ismételt.

3. Latin nyelv, mint előző isk. évben.

4. Történelem. Életrajzok az ó- és középkorból. Együtt heti 2 órán.

5. Földrajz. Az 5 földrész politicai földrajza, különös tekintettel Európára, heti 2 óra.

6. Számtan. 7. Mértani és mértani rajz. 8. Ènek mint előző évben.

III. és IV. osztály.

1. Vallástan. Egyet. egyh. történelem a reformátiótól, különös tekintettel a magyar reformátióra. Együtt h. 2 óra.

2. Magyar nyelv. 3. Latin. 4. Német nyelv, mint előző isk. évben.

5. Történelem s földrajz. Ladányi k. k. nyomán. Magyarország története, a vegyes- és Habsburg-házbeli királyok alatt. A magyar korona tartományainak földirata Batizfalvy nyomán, együtt heti 2 órán.

6. Számtan. 7. Mértan, mint előző isk. évben.

8. Természettan, hang-, fénytan; delejesség, villanyosság. Együttesen heti 2 órán.

Az V. és VI. osztály.

1. Vallástan. A kül. ker. fel. értelméből a két nagyobb protestáns és a kisebb ker. felek. értelme. Együtt h. 1 órán.

2. Latin nyelv. I. f. é. Livius és Ovid metamorphos; II. f. év Mithologia; Ovid Tristium Lib. és Cicero oratiói. Mindkét félévben Stylus. Együtt h. 4 órán.

3. Német nyelv. Mint előző évben, ternészetesen más olvasmánydarabok.

4. Magyar nyelv. 5. Görög nyelv. 6. Franczia nyelv m. e. é.

7. Történelem s Földrajz. Ladányi k. k. nyomán, a rómaiak történetei. Ázsia ó-kori földrajza. Együttesen h. 2 órán.

8. Számtan. 9. Mértan és mértani rajz m. e. é.

10. Természetrajz. Állattan, h. 3 órán.

11. Ének, mint fent.

Látjuk ezekből, hogy tanintézetünk tanártestülete, ha szinte saját tulterheltetésével is igyekezett más, különösen a debreczeni gymnasiumban életben levő tantervvel lépést tartani, s csakis ott s annyiban alkalmazott összevonást, vagy adott elő fölváltva két évenként egyes tantárgyat, vagy annak egyes részeit, a hol azt a tanerők csekély száma elkerülhetlenné tette, és a mennyiben az a tárgy természetén és belső összefüggésén elkövetett nagyobb erőszak nélkül történhetett. E tekintetben legjogosabb kifogás emelhető a szám- és mértannak összefogása ellen egyrészt a 3-ik és 4-ik, másrészt az 5-ik és 6-ik osztályban. De itt is, mint láttuk, részben legalább az által kisérlették meg segiteni a dolgon, hogy rövidletben két évi pensum szorittatott össze s adatott elő minden évben; miből ismét az következett, hogy a nagyobbik osztály az összefogottak közül, tulajdonképen az előző évieket, ismételte egyes részeknek bővebb kifejtésével.

Lényegében az épen vázolt tanterv követtetett az 1863—4—1874—5. közötti években, azonban koronként nem kevéssé lényeges módositásokat szenvedett.

Igy már 1868—9-ik évtől fogva kötelezőleg behozatott a torna, hetenként 2 óraval a nyári félévben. 1872—3-tól a szabadkézi rajz a 3—4-ik osztályban heti 2 órán (l. 17. lap), a természetrajz az 1. és 2-ik osztályban, továbbá az 1873—4-ik évtől kezdve, a mathesis terén fennforgó viszásság is elhárittatott az 5. és 6-ik osztályban az által; hogy az osztályok külön választatván, kellő helyen és időben elő lett adva: az algebrai közönséges és tizedes törtek, viszonyok, szerek, egyenszerek, egyszerű s összetett hármasszabály, egyszerű és összetett kamatszámitástan; hatványozás és gyökvonás törvényei határozott és általános számokkal; képtelen és szertelen mennyiségek (quant imagiariae et irrationales) tana s ezek után az egyenletek tudománya. Hasonló, a tárgy természetében rejlő rendszeresités történt a mértanban is, sőt az 5. és 6-ik osztályban a történelem is elkülönittetett. Szóval, minden meg lőn kisérelve, hogy az előbbi tanterv hátrányai elhárittassanak, s ezt azon kivül, hogy az elkülönitések a tanárok heti órái számát jelentékenyen emelték (az 5-ik és 6-ik osztály tanárának 1873—4 és 1874—75-ben 30-nál több órája volt hetenként.) Lehetővé tette az, hogy az 1874—5-ik iskolai évben mérsékelt szakrendszer hozatott be, a mathematicai és természettani dolgok egy, nyelvtani, történelmi és vallástani dolgok a más két tanár kezében összpontositttatván.

Hogy minő volt az iskola igazgatása ez időszak elején egész

1859-ig, azt csak sejteni, de adat hiányában biztosan kimutatni nem lehet. A presbyterium volt tulajdonképen a kormányzó testület, választotta a tanárokat, állapitotta meg a tantervet s illetőleg mondotta ki követőül a debreczenit, s általában az isk. ugy kül- mint belélétének legfőbb vezetése az ő kezében volt, az isk. rendre közvetlen felügyelet pedig a rektor s illetőleg tanár tiszte volt.

1859. ápr. 3-án küldetik ki a fentérintett iskolai bizottmány, de csak adhoc az isk. ügy rendezésére, majd 1861. jun. 9-én »állandó iskolaügyi bizottmány alakittatik a presbyterium kebeléből. Ez gyakorolta aztán a presbyteriumnak az isk. körüli jogait, ugy azonban, hogy eljárásáról előterjesztést tartozott tenni a presbyteriumnak. Ez állandó isk. ügyi bizottmány a felügyeleti jogot ismét elnöke, az egyik lelkész mint »iskola felügyelő« által gyakorolta. Ide vonatkozólag az 1863-ik isk. törvény a felügyeletről szóló 6-ik szakaszának 2-ik §-a ezt mondja: »Bárminő vétségben, a méltányosság tekintetéből, a tanárikar iskola felügyelő és isk. bizottmány jár el.« Az isk. felügyelő vezette, mint censor az iskolai félévek végén a zárvizsgákat megelőzőleg nálunk tartatni szokott ugynevezett nyilvános szigorlatokat, a nyilvános zárvizsgálatokat, elnökölt a magán vizsga tételnél. Sőt tulajdonképen iskola igazgató volt, a mennyiben ő eszközölte a tanulók felvételét a tanintézetbe, irta alá s pecsételte meg az illető osztálytanár által kiállitott bizonyitványt, tehát nála állt az isk. pecsétje, ő vette át s intézett el a gymn. igazgatósághoz czimzett mindennemü hivatalos iratokat. A tanárok összes joga arra volt szoritva, hogy osztályaikban a rendre felügyeljenek, testületi joggal s ezt képviselő — saját keblökből választott, — — igazgatóval s hivatalos pecsét és levelezési joggal, — mint ez más hasonló tanintézetben szokásban van, — nem birtak.

Az utóbbiszerü tanári igazgatóságnak szükségességének eszméje felmerült ugyan az egyházi gyülés kebelében 1867. szept 28-án, midőn tekintettel azon panaszra »mikép a központi iskola épület a közelebbi években a gyermekek által szokatlanul bepiszkoltatott, hajigálások miatt a cserépfedél s az ablakokban tetemes károk tétettek, az isk. székek némely tantermekben szinte tetemesen megrongáltattak;« kimondja az egyh. gyülés: felhivatnak általában a tanárok és tanitók, hogy tanitványaikra kártétel tekintetében is szigoruan őrködjenek, a kártevőket büntessék s lehetőlg a kár megtéritésére szoritsák; *a mennyiben azonban az ügy kapcsolatában az eddigi lelkészi iskolai felügyelőség mellett egy tanári felügyelőség czélszerünek mutatkozhatnék, ez ügyben vélemény adásra, mint szintén ezen egyén jogkörének s teendőinek meghatározására az isk. bizottmány felhivatik* (l. egyh. j. k. $^{27}/_{1867}$.) Az isk. bizottmány e tárgyban beterjesztett véleményének semmi nyomára nem akadunk ugyan, mindazáltal 1870—1 (?) évtől fogva egy a tanárok közül igazgató czimet viselt; de ennek jogköre csak az isk. rendre és arra terjed ki, hogy évenként a tantervet az esperesség utján az egyh. ker. gyüléshez, illetve a püspökséghez ő terjeszti fel, egyébként minden a régiben maradt: csak az 1873—4. és 74—5-ik isk. években nyert a czimzetes isk. igazgató annyit, hogy a többi tanárokkal együtt eszközölte a tanulók felvételét vagy bizonyitvány, vagy felvételi vizsga alapján. Egyszersmind az ügyek vezetésében annyiban na-

gyobb rendszeresség s egyöntetüség lett behozva, hogy mig az előtt minden egyes tanár külön, sajátkezüleg vezette be az isk. jegyzőkönyvbe illető osztályában levő tanulók nevét s osztályjegyzékét, függetlenül állapitotta meg s vezette be a relationalis jegyzőkönyvbe órarendét s adta ki az isk. bizonyitványt; ezentul az óraterv megállapitása, illetve annak beosztása tanári értekezleten, együttesen történt s a beadott osztályjegyzék alapján az évenként változó isk. igazgató vezette az isk. jegyzőkönyveket, állitotta ki az isk. bizonyitványokat, melyeket az egyes oszt. tanárokon kivül aláirt és megpecsételt az isk. felügyelő lelkész is.

Érintettük ugyan már, de talán nem lesz helyén kivül visszatérnünk az u. n. nyilvános szigorlatra. Ez abban állt s áll jelenleg is, hogy az isk. felügyelő (ma isk. széki elnök) nehány isk. bizottmányi taggal vagy presbyterrel bejött a tanterembe, a mikor aztán 8 vagy ½9-től ½1-ig minden tantárgyból megkérdeztetett két páros osztály. E szigorlatok nyilvánosak levén, azon a szülők s bármely érdeklődöttek is megjelenhettek. E szigorlatot követte még az isk. év végén a nyilvános köz- vagy záróvizsga.

Végül, hogy a gymn. beléletéről nyujtott vázolatunk, lehetőleg teljes legyen, hadd áljanak itt a népességre vonatkozó statistikai adatok:

az 1847/8-ik isk. év II. felében volt az összes növendékek száma 37; ebből helybeli 24, vidéki 13.

1848/9. isk. év I-ső felében 27. e. h. 15; v. 12; a II-dik félévben 22; e. h. 12. v. 10.

1849/50. I-ső félév 20. e. h. 12; v. 8; II-ik félév 26; e. h. 20. v. 6.

1850/1. I-ső félév 30; e. h. 23; v. 7; II-ik félév 24. e. h. 17 v. 7.

1851/2. I-ső félév 18; e. h. 12; v. 6; II-ik félév 13. e. h. 7; v. 6.

1852/3-ik évben szünetelt a gymn.

1853/4-ik évben a létező egy osztályban 7. e. h. 4; v. 3.

1854/5-ik évben 1. és 3-ik osztályban I-ső félév 30. e. h. 16; v. 14. II-ik félév 27. e. h. 15; v. 12.

1855/6-ik évben (1. és 2-ik o.) I-ső f. 36; e. h. 25; v. 9; II. f. 28. e. h. 19; v. 9.

1856/7. (1. és 3-ik oszt.) 1-ső f. 23; e. h. 15; v. 8; II. f. 27; e. h. 18; v. 9.

1857/8. (1. és 2-ik o.) I-ső f. 20; e. h. 14; v. 6. II. f. 26; e. h. 20; v. 6.

1858/9. isk. év végén 1. 2. osztályban 26; e. h. 18; v. 8.

1859/60. évben 23; e. h. 15; v. 8.

1860/1. évben 1—3 o. 24; e. h. 17; v. 7.

1861/2 végén 1—4 o. 42; e. h. 24; v. 18.

1862/3. végén 1—5. oszt. 42; e. h. 20; v. 22.

1863/4-ik isk. évtől 1874/5-ik isk. évig, tehát a gymn. 6 osztályos fennállása tizenkét évéről, álljanak itt a következő statistikai táblázatok:

I. 1863—4-ik iskolai év.

Osztályban	Tanév kezdetén	Tanév végén	Nemzetiségre nézve		Vallásra nézve				Lakhelyre nézve		Évközben eltávozott
			magyar	román	prot.	r. cath.	g. kel.	izraelita	helybeli	vidéki	
I.	26	23	18	5	15	—	5	3	8	15	3
II.	11	11	10	1	10	—	1	—	8	3	—
III.	8	8	8	—	6	1	—	1	5	3	—
IV.	7	7	6	1	5	1	1	—	2	5	—
V.	5	5	5	—	5	—	—	—	3	2	—
VI.	3	3	3	—	3	—	—	—	2	1	—
összes	60	57	50	7	44	2	7	4	28	29	3

2. 1864—5-ik iskolai év.

I.	23	22	14	8	14	—	8	—	10	12	1
II.	21	21	16	5	13	—	5	3	8	13	—
III.	8	8	7	1	7	—	1	—	3	5	—
IV.	6	6	6	—	6	—	—	—	4	2	—
V.	6	4	3	1	3	—	1	—	2	2	2
VI.	5	5	5	—	5	—	—	—	3	2	—
összes	69	66	51	15	48	—	15	3	30	36	3

3. 1865—6-ik iskolai év.

I.	20	16	15	1	14	1	1	—	5	11	4
II.	22	21	15	6	13	2	6	—	9	12	1
III.	22	21	18	3	15	—	3	3	6	15	1
IV.	8	7	6	1	5	—	1	1	2	5	1
V.	5	5	5	—	5	—	—	—	3	2	—
VI.	4	3	2	1	2	—	1	—	1	2	1
összes	81	73	61	12	54	3	12	4	26	47	8

4. 1866—7-ik iskolai év.

I.	11	9	8	1	7	—	1	1	3	5	2
II.	12	12	12	—	11	—	—	1	4	9	—
III.	25	24	18	6	16	1	6	1	10	14	1
IV.	19	19	17	2	14	1	2	2	7	12	—
V.	6	6	5	1	4	—	1	1	1	5	—
VI.	5	5	5	—	5	—	—	—	3	2	—
összes	78	75	65	10	57	2	10	6	28	47	3

5. 1867—8-ik iskolai év.

Osztályban	Tanév kezdetén	Tanév végén	Nemzetiségre nézve		Vallásra nézve				Lakhelyre nézve		Évközben eltávozott
			magyar	román	prot	r. cath.	g kel.	izraelitta	helybeli	vidéki	
I.	21	16	14	2	14	—	2	—	8	8	5
II.	9	11	10	1	9	—	1	1	5	6	—
III.	11	12	12	—	12	—	—	—	5	7	—
IV.	18	18	13	5	12	1	5	—	7	11	—
V.	13	13	13	—	11	1	—	1	4	9	—
VI.	6	6	5	1	4	—	1	1	1	5	—
összes	78	76	67	9	62	2	9	3	30	46	5

6. 1868—9-ik iskolai év.

I.	31	32	26	6	18	4	6	4	8	24	—
II	14	12	11	1	11	—	1	—	5	7	2
III.	12	12	12	—	10	1	—	1	5	7	—
IV.	13	14	13	1	13	—	1	—	6	8	—
V.	16	16	14	2	13	1	2	—	5	11	—
VI.	12	12	12	—	10	1	—	1	4	8	—
összes	98	98	88	10	75	7	10	6	33	65	2

7. 1869—70-ik iskolai év.

I.	23	19	18	1	17	—	1	1	7	12	4
II.	27	27	21	6	15	4	6	2	7	20	—
III.	12	12	11	1	11	—	1	—	6	6	—
IV.	8	8	8	—	6	1	—	1	3	5	—
V.	13	13	12	1	12	—	1	—	6	7	—
VI	16	16	14	2	12	2	2	—	5	11	—
összes	99	95	84	11	73	7	11	4	34	61	4

8. 1870—1-ik iskolai év.

I.	15	15	15	—	11	—	—	14	4	11	—
II.	17	17	16	1	15	—	1	1	6	11	—
III.	24	24	19	5	15	3	5	1	7	17	—
IV.	11	11	10	1	10	—	1	—	5	6	—
V.	2	2	2	—	2	—	—	—	—	2	—
VI.	8	8	8	—	7	1	—	—	3	5	—
összes	77	77	70	7	60	4	7	6	25	52	—

9. 1871—2-ik iskolai év.

Osztályban	Tanév kezdetén	Tanév végén	Nemzetiségre nézve		Vallásra nézve				Lakhelyre nézve		Évközben eltávozott
			magyar	román	prot.	r. cath.	g. kel.	izraelita	helybeli	vidéki	
I.	39	35	28	7	23	—	7	5	15	20	4
II.	13	14	13	1	10	—	1	3	2	12	—
III.	16	16	15	1	14	—	1	1	5	11	—
IV.	22	22	17	5	14	2	5	1	6	16	—
V.	12	11	10	1	10	—	1	—	4	7	1
VI.	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1	—
összes	103	99	84	15	72	2	15	10	32	67	5

10. 1872—3-ik iskolai év.

I.	28	26	23	3	21	1	3	1	11	15	2
II.	23	23	21	2	18	—	2	3	6	17	—
III.	13	13	11	2	7	—	2	4	5	8	—
IV.	13	13	13	—	13	—	—	—	5	8	—
V.	11	11	10	1	8	1	2	—	2	9	—
VI.	8	8	8	—	8	—	—	—	4	4	—
összes	96	94	86	8	75	2	9	8	33	61	2

11. 1873—4-ik iskolai év.

I.	21	19	18	1	11	2	1	5	6	13	2
II.	23	22	21	1	17	3	1	1	6	16	1
III.	20	20	17	3	11	2	3	4	6	14	—
IV.	11	11	10	1	6	2	1	2	4	7	—
V.	12	12	11	1	11	—	1	—	3	9	—
VI.	8	8	7	1	5	2	1	—	2	6	—
összes	95	92	84	8	61	11	8	12	27	65	3

12. 1874—5-ik iskolai év.

I.	23	19	16	3	8	2	3	6	3	16	4
II.	14	14	14	—	4	4	—	6	5	9	—
III.	12	11	10	1	8	—	1	2	3	8	1
IV.	17	15	13	2	8	1	2	4	5	10	2
VI.	12	12	11	1	11	—	1	—	3	9	—
I. p. o.	1	az el	ső fél	évele	jénel	távo	zott				1
összes	79	71	64	7	39	7	7	18	19	52	8

C) Adatok a tanintézetnek 1875—6. és 1876—7-ik évi történetéhez.

Uj, egyelőre virágzónak remélt, korszakot vala nyitandó tanintézetünk életében az 1875—6 ik isk. év, a midőn az V. és VI-ik gymn. osztályok beszüntetésével a gymnasium négy osztályra szállittatott le, ugy azonban, hogy a 4. gymn. osztálylyal kapcsolatosan 4 polg. oszt. fokozatos felállitása határoztatott el, az első már akkor felállittatván.

Ez átalakitás megértésére szükséges egy kissé a multba visszatekintenünk.

I. Átalakulási küzdelmek.

Mihelyt a népoktatásról szóló 1868. XXXVIII-ik t. cz. szentesitést nyert, mely minden, 5000-nél több lakossal biró várost polg. iskola állitására kötelez: N.-Szalontán is, mely ama városok közé esik, élénk mozgalom támadt a polg. iskola érdekében, ugy a városi, mint az egyházi s iskolai irányadó férfiak között. — A mozgalom élén Széll Kálmán lelkész és isk. felügyelő állt, kit, mint a tanügy buzgó barátját már többször volt szerencsénk kiemelni.

Egy ideig magán körünkben folyt az eszmecsere, mind nagyobb-nagyobb élénkséggel a szerint, a mint a város a tanfelügyelőség s illetőleg a ministerium által a polg. iskola felállitására sürgettetett. Csakhamar áthatott azonban a mozgalom a városi és egyh. kormányzó testületek kebelébe is. Legelső nyomát találjuk ennek a ref. egyh. presbyteriumának 1870. okt 9-én tartott ülésében, a midőr az akkor választott V. és VI-ik oszt. tanárának hiányában kimondja az egyh. gyülés: „*miszerint az elválasztott tanár, azon esetben, ha gymnasiumunk polg. iskolával hozatván kapcsolatba, a gymn. V- és VI-ik osztálya egy időre beszüntettetnék, a polg. iskolával kapcsolatos négy osztályu gymnasiumban tanitani kötelezteték.*«

A következő három évben ismét inkább a magán körök s egyének beszédtárgyává lett az ügy, csak 1873-ban lép ismét fel határozottabb alakban. Ez évi május hó 22-én tartott egyh. gyülés jegyzőkönyvében ezeket találjuk: „a polgári fiiskola létrehozatala szükségét az egyházi gyülés belátván, e tárgyban tervet készíteni Széll Kálmán lelkész, Ercsey Sándor, továbbá a városi képviselő testületből két kiküldött és általában a gymn. tanárok, mint együtt működők megbizatva kiküldetnek. A bizottság véleményét ugyan azon évi aug. hó 24-én tartott egyházi gyülésre terjeszteite be.

Hogy a vezérlő irányeszméket megismerhessük, legyen szabad a beterjesztett véleményt ideigtatni: „A bizottság által tanácskozás alá vétetett, mikép lehetne az iskolaügyi törvények által parancsolt — polgári iskolát azonnal létrehozni.

Inditványoztatott egyrészről (Széll Kálmán) hogy a gymn. V. és VI-ik oszt. megszüntettessék s a gymn. 4 alsó osztályához — az első évben ugyan a gymn. eddigi három tanár kezelése alatt, a második és azontuli években pedig egy negyedik tanárnak is alkalmazása mellett a 4 osztályu polg. iskola beosztassék és egyesittessék.

Inditványoztatott másrészről (Gere tanár), hogy a gymn. összes 6 osztály megtartatván, a polg. iskola, mint mely az ügy természetéből folyólag felekezeti különbség nélkül az összes lakosság mivelődési érdekét képviseli teljesen a város és nem az egyház által, különállólag hozassék létre. Miután ezen mindkét inditvány több oldaluiag megvitattatott, a tanácskozás eredménye következő megállapodásban terjesztetik be az egyházi gyüléshez.

»Ámbár a bizottság ugy van meggyőződve, hogy a n.-szalon ai lakosságnak inkább érdekében áll erős polg. iskolát, mint 3 tanárral 6 osztályu gymnasiumot tartani, továbbá kétségbe vonhatlan, miszerint ugy a felállitandó polg. iskola, mint a már fennálló gymnasium, épen nem kizárólag a ref. egyháznak, de felekezeti különbség nélkül az összes lakosságnak nevelésügyi érdekeit szolgálja, s a mennyiben a 4 osztályu polgári iskolának minél előbb létrehozatalát, — önként értetvén, hogy nem annyira az egyh. mint a város terhével, — még azon esetben is, ha arra az orsz. törvény nem kötelezne, égető szükségnek itéli: mindazáltal, tekintve a közelebbi éveknek a terményben tapasztalt s ez évben is méltán aggodalmat ébresztő mostohaságát; tekintetbe véve továbbá a földesuri illetmény megváltása miatt városunknak épen ez évben óriási (250,000 frt) adóssággal leendő terheltetését, tekintve végre a legközelebbi két hónap alatt közöttünk folyvást duló s még most sem szünő cholera vész miatt az egész lakosságnak ugy kedélyzetben, mint vagyonban elszomoritólag zilált helyzetét: a bizottság a 4 osztályu polg isk. felállitását egyévre elhalasztatni s igy a gymn. 6 osztályát megtartatni, erről a tanulókat értesitve, a hiányzó két gymnasiumi tanárt megválasztatni véleményezi.“

Az egyh. gyülés a határozatkép elfogadott ezen bizottsági jelentést a városi főbiró ujján a ker. tanfelügyelőséghez juttatni határozza, egyuttal az emlitett ké gymn. tanár választását ezen gyülésében megejti, kimondván, hogy az ujonnan választott tanárok azon esetre, ha a gymn. polg. iskolával hozatnék kapcsolatba, a polg. isk. tanitására is kötelezteinek.

1874. tavaszán a város ujból megsürgetteiik a biharmegyei isk. bizottmánytól. A városi képviselő testület jegyzőkönyvi kivonatban tudomására hozza ezt a május 14 én tartott egyházi gyülésnek, kijelentvén, hogy a törv. követelményének már a következő 1874—5-ik évben eleget óhajt tenni. A mennyiben azonban saját erején nem birja felállitani a polg. iskolát: felhivja az egyházi gyülést, nyujtson segédkezet e czél elérésére az egyh. gymnasiuma s az ezt fentartó alap és tanszerek által.

Az egyházi gyülés erre hajlandónak nyilatkozván, Széll Kálmán lelkész e tárgyban a várossal kötendő következő szerződést hozza javaslatba:

1. A szalontai ref. egyház hozzájárul a polgári iskola költségeihez:

a) a szalontai ref. gymnasium alapját képező azon 226 (1200 □ öl) hold föld évi jövedelmével, mely a mostani bérlet szerint 1320 frt 48 krt tesz.

b) A polg. isk. használatába bocsátja a szükséges tantermeket, ugymint, 4 tantermet, melyek közül 3 felszerelt állapotban van. Továbbá

c) ásvány-, növény és állatgyüjteményét s néhány drb. természettani s vegytani eszközeit.

d) Gymnasiumi könyvtárát.

e) Torna eszközeit.

f) Két tanári lakást, magától értetvén, hogy az azok érdekében teendő költségek, adó stb. a polg. isk. pénztárát terhelendik.

2. A szalontai ref. egyház a fentebbi pontokban megjelölt s általa az oktatásügy érdekében önként megajánlott anyagi áldozatért megkivánja hogy:

a) A szövetkezés utján létesitett 4 osztályu polg iskola 4 osztályu gymn.-mal hozassék kapcsolatba, azaz a polg. isk. tárgyai olyan beosztással adassanak elő, hogy a vállalkozók részére a latin nyelv, a *reformált hit és erkölcstan is ugyancsak a polg. isk. tanárai által adatván elő*, a 4 osztályu polg. isk. növendékei a 4 osztályu gymnasium megfelelő osztályaiba akadálytalanul mehessenek.

b) Azon esetben is, ha bármi okból nem lennének gymnasiumi tanulók a ref. hit és erkölcstan előadása a polg. isk. egyik rendes tanárának tisz e leend

c) Föltéve, hogy a polg. iskolában 4 tanár alkalmaztatik (3 rendes és 1 segéd) a ref. egyház két tanár választási jogot a maga részére kiván.

d) A polg. isk. ügyeinek vezetése, kormányzása az iskolaszéket illeti: e végből egy iskolaszék állitandó elő, melynek tagjait (talán 10-et) felerészben a helybeli ref egyh presbyteriuma, felerészben a városi képviselő testület választja.

e) Jelen szerződés 6 évre köttetik, tehát 1874 októbertől 1880 októberig, s a ref. egyház gyülésre érvényes lesz fensőbb hatóságai megerősitése után.

3. A polg isk egyelőre 4 osztályu leend, 3 rendes és 1 segédtanárral.

Az I-ső oszt. 1874. októberben; a II-ik 1875. októberben, a III-ik 1876. októberben s a IV-ik 1877. októberben állittatik elő.

4. A polg. isk. fenntartására szükséges többi pénzt Szalonta város adja.

5. Ha a szerződés a szerződő felek által meg nem ujittatnék: köteles lesz Szalonta városa az 1-ső pont a) — f) pontjaiban leltár mellett átvett vagyont, mely is a szalontai ref. egyh. kizárólagos tulajdonát képezi, leltár mellett a szalontai ref. egyháznak átszámolni s a netalán hiányzókat kárpótolni.

Az egyh. gyülés e szerződési javaslatot magáévá tevén, Széll Kálmán elnöklete alatt bizottságot küld ki kebeléből, mely a városi képv. testület által kiküldöttekkel annak érvényre emelését eszközölje.

A két testület küldöttei között egy eredménytelen kisérlet után végre is létrejött az egyezség s a szerződési javaslat a város által minden tételeiben el lett fogadva s felküldetett a tanfelügyelőség s illetve a biharmegyei isk. bizottmányhoz.

Most ismét a tanfelügyelő emel több nemü ellenvetést a szerződés ellen a városhoz intézett 607—1874. sz. átiratában. A város ez átiratot jegyzőkönyvi kivonatban átteszi az 1874. szeptember 6-án tartott egyh.

gyüléshez, mely is azt egyszerüen tudomásul vevén, elhatározza, hogy a f. é. (1874.) okt.-ri egyh. ker. gyüléshez egy feliratot int'éz, melyben kifejtvén a 4 oszt gymn. kapcsolatos 4 oszt. polg. isk.-nak, mint felekezeti, jellegnélküli tanintézetnek alakulási körülményeit, s mellékelvén a város és egyh. közt kötött szerződés', — azt az egyh. ker. mint az egyh. főhatósága által helybenhagyatni s megerősittetni kéri.

Sőt, hogy az ügy gyorsabban elintéztessék, a felirat átvitelére egy kéttagu küldöttséget meneszt Debreczenbe.

Addig is azonban, mig egyrészről a superintendentialis, másrészről, — a városi képviselő testület részére, az ő felettes hatósága — a ministerium általi megerősités bekövetkeznék: az egyh. gyülés Széll Kálmán elnöklete alatt két presbyter és a három tanárból álló bizottságot küld ki, „hogy az oktatásügyi törvény és az erre vonatkozó ministeri rendelet, és a már több helyen polg. iskolával kapcsolatba hozott gymn. tantervezete nyomán, a helybeli viszonyok tekintetbe vételével, a gymn.-mal kapcsolatos polg. fiiskola tantervét ugy készitsék el, hogy a polg. isk. I-ső osztálya még ezen 1874/5-ik tanév kezdetével felállittassék."

Kimondja egyuttal az egyh gyülés, hogy „a gymn. 5-ik osztálya, beszüntetetik; de minthogy gymn. tantervezetünk szerint az 5-ik és 6-ik oszt. tantárgyai kapcsolatosan adattak elő, nehogy azon növendékek, kik a mult évben az 5-ik osztályt nálunk végezték, hiányos ismeretekkel legyenek kénytelenek más iskolába menni, ezekre való tekintetből kivételesen ezen isk. évben a gymn. 6-ik osztálya fenn fog tartatni."

E változások megtörténtek; be lett szüntetve az 5 ik gymn. osztály az 1-ső osztály tanterve a polg. iskolára tekintettel lett megállapitva tényleg azonban a polg. oszt. fel nem állittathatott, mert csak egyetlen növendék jelentkezett s az első félév végén ez is eltávozott.

E közben eltelt az isk. év; az 1875/6-ik isk. év kezdetével beszüntetett a 6-ik osztály is, a 4 gymn. osztály mellett az 1-ső gymn. osztálylyal kapcsolatban az 1-ső polg oszt. tényleg felállittatott. De a városi előljáróság még mindég nem eszközölte ki, a szerződésnek a miniszterium által megerősittetését; sőt a tanfelügyelőség ujabb nehézségeket támasztva ismét visszavetette azt a nélkül, hogy csak fel is terjesztette volna a miniszteriumhoz. Végre is — miután az egyh. már nemcsak az egyh. ker. helybenhagyását kinyerte, de virágzó gymn. a két felső osztályának beszüntetesével az 1-ső polg. osztályt tényleg felállitotta, — nem volt más ut, mint a tanfelügyelőség mellőztével, egyenesen a miniszteriumhoz fordulni. Egy Széll Kálmán és Lovassy Ferencz urakból álló küldöttség menesztetett fel tehát ily czélból Csakhamar aztán 1875. okt. 21-ről keltezve 24196—1875. sz. a. megérkezett a miniszteri leirat, melyben a város és egyh. között kötött szerződés minden kifogás nélkül megerősittetvén, fölhivatik a városi képv. testület és az egyh. presbyteriuma az isk. szék megalakitására. E felhivás folytán, — a már elébb történt megállapodáshoz képest — a városi képviselő testület azon évi november 14-én, az egyh. pedig 21-én megválasztotta a szerződés értelmében őt illető 6—6 isk. széki tagot, kikhez jövén még hivatalból a ref. egyh. 2 lelkésze és a tanárkar egy képviselője: az isk. szék tagjainak száma 15-ben állapittatott meg.

2. Kormányzat, illetőleg az iskolaszék müködése.

A külső nehézségek hosszas küzdelmek után végre legyőzetvén, az isk. szék deczember 11-én alakulásra gyült össze s elnökké választotta tek. Lovassy Ferencz urat. Ő azonban a gyülésen meg nem jelenhetvén az alakulás csak deczember 18-án folytattatott, illetőleg kezdetett ujból, amennyiben Lovassy Ferencz az elnökséget el nem fogadván, elnökké Széll Kálmán lelkész, gondnokká Podhrászky Ferencz, jegyzővé pedig a tanárkar képviselője Katona Mihály lett megválasztva.

Kisértsük meg most az isk. széki jegyzőkönyvek nyomán röviden s egyszerüen vázolni az iskolaszék müködését s illetőleg az isk. kormányzatot.

Az alakulás megtörténvén, az isk. szék még azon gyülésben hozzáfogott az átalakitás és a viszonyok által szükségessé tett belső szervezéshez. E tekintetben munkálkodását nagyon megkönnyitette a tanárkar, benyujtván ez alkalommal egy emlékiratot, melyben az iskola beléletének minden mozzanatai felölelvék. E memorandum alapján mindenek előtt kimondja az isk. szék, hogy:

1. A szerződés értelmében, a jövő 1876—7-ik isk. évre segéd tanár lesz választandó, azon kötelezettséggel, hogy bár csekélyebb fizetése leend, a rendes tanárokkal egyenlő számu heti órát adand. E választás megejtését azonban még későbbre halasztja.

2. Körvonalozza a tanárkar, mint testület, s az ezt képviselő évenként változó igazgató jogkörét olyszerüleg, mint az más gymnasiumoknál fenn áll, azon megszoritással, hogy a növendékeknek a tanintézetbe felvételét a népoktatási törvény által megszabott módon az isk. széki elnök s legalább egy isk. széki tag és a tanárikarból álló bizottság eszközli, az igazgatóság által kállitott bizonyitványt az elnök is aláirja s megpecsételi, ugyan ő elnököl a magánvizsgákon.

3. A rendes tanári fizetést 800 frtban és term. lakásban vagy esetleg 200 frt lakbérben és 50 frt ötödéves pótlékban állapitja meg.

4. Kimondja, hogy beiratás dij czim alatt kivétel nélkül minden tanuló évenként 2 frtot fizet, a tandij pedig a vidékiekre nézve — a helybeliek tandijmentesek levén — 10 frtban állapittatik meg.

5. A tanszer gyüjteményekre — könyvtár, természettani s vegytani szertárra, — utóbbira a IV-ik polg. oszt. felállitása után — évenként forditandó 150 frtot szavaz meg.

6. Rendszeres iskola szolgát alkalmaz.

7. A formaszerü tanárválasztás későbbre halasztatván, az eddig volt három tanárt ideiglenes minőségben ez isk. évre megtartóknak nyilvánitja.

8. A tanári kart részletes tan s illetőleg órarend beterjesztésére; a különböző hitfelekezeteket pedig a hit és erkölcstan törvényszerü tanitására hivja fel.

1876. január 4-én tartott ülésében:

1. a ref. egyh. által átengedett teremnek téli torna helyiséggé átalakitásáról intézkedik.

2. Az igazgató tanári irodai átalányt 20 frtban állapitja meg.

3. Az ének tanitás kérdését oly módon oldja meg, hogy annak

előadására a ref. egyh. énekvezérét kéri fel, — ki az ének tanitást mig iskolánk felekezeti volt, kötelességszerüleg végezte — 50 frt tisztelet dij mellett.

4. A gymn. egyik volt tanárának Gere Ferencznek előbb, nagyobbrészt természetiekből álló fizetését készpénzre változtatja át, felszólitván őt a megállapitott rendes tanári fizetés elfogadására.

5. Gerének az egyháztól már élvezett ötödéves pótlékot megszavazza.

6. A jövő iskolai évben választandó s.-tanár fizetését 800 frtban állapitja meg, beleértve a szállás dijt is.

7. Az évi költségvetést összeállitja.

8. A tanárkar által beterjesztett tan, illetőleg órarendet átvizsgálván, helybenhagyja.

9. Intézkedik az iskolai félévi és évi zárvizsgálat, mint szintén a közben eső szünidőkre nézve.

10. A tanári kart isk. törvények kidolgozására hivja fel.

11. Intézkedik az isk. látogatást, az átalakitás által szükségessé vált uj iskolai bizonyitványt s iskolai pecsétet illetőleg.

1876. márt. 19-én tartott isk. széki gyülés:

1. Az időközben eltávozott Balogh Ambrust tanári hivatalától felmenti.

2. A ref. egyh. a szerződés értelmében őt illető két tanár választási jogánál fogva a gymnasiumból ez évre ideiglenes minőségben átvett 2 tanárt állandóul megválasztottnak nyilvánitván, az isk. szék egyrészről a Balogh Ambrus távoztával megürült rendes, másrészről az ujból felállitandó s. tanári szék betöltése mellett május hó 31-ig terjedőleg pályázatot hirdet. Hogy azonban ez megtörténhessék, az egyes tanszékekhez kapcsolt tantárgyak akkép csoportositttatnak, hogy a régibb 2 rendes tanár egymás közt felosztva, előadandja a latin, magyar, eshetőleg német nyelvet, történelmet, és a ref. vallástant mind a négy osztályon keresztül, a betöltendő rendes tanszékhez köttetnek: a számmér- és természettan mind a négy osztályon keresztül, a segéd tanár tantárgyai pedig: rajz, szépirás, ének, zene s földrajz mind a négy osztályban, eshetőleg vagy a természetrajz az I-ső II ik osztályban, vagy a német nyelv a III-ik IV-ik osztályban. Ily értelemben tétetik közzé a a pályázat.

Kimondja továbbá az isk. szék, hogy:

3. Ámbár a köz-, magán, váltójog, könyvvitel, törvény értelmében az 5-ik és 6-ik osztályában lenne előadandó, felveendők lesznek azok iskolánk III-ik IV-ik osztályaiban, a mennyiben az a tanárok és tanulók tulterheltetése nélkül megtörténhetik.

1876. május 28-ki iskolaszéki gyülés.

Helybenhagyja az eltávozott Balogh Ambrus tanszékének elnökileg Nagy Lajos ref. s. lelkész által időközileg történt betöltését.

1876. junius 5-én tartott gyülésen Félegyházi Antal a math. és természettani tanszékre rendes, Bedrich Lajos pedig a rajz, szépirás stb. tanszékére segédtanárrá választatik. — Félegyházi azonban egyidejüleg Székely-Kereszturra is megválasztatván, s az utóbbi választást fogadván el, helyette az

1876. aug. 6-án tartott gyülésen Kovács István — a pesti egyetemen bölcseleti tanfolyamot végzett egyén — választatott rendes tanárrá a math. és természettani tanszékre, azon kötelezettséggel, hogy egy év alatt képesitési oklevelet szerzend.

Ekként a szervezkedés befejezve levén, az iskolaszék figyelmét és munkásságát az 1876—7-ik isk. évben leginkább a folyó ügyek elintézése vette igénybe, minők p. o. az egyház által a polg. iskolával kapcsolatos gymn. használatába bocsátott ingóságok s tanszerek leltár melletti átvétele, az osztályok elkülönitése folytán szükségessé vált határozott megállapitása az egyes tanszékekhez csatolt tantárgyaknak, s ehez képest a tantervnek megállapitása, egy negyedik tanterem fölszerelése, intézkedés a polg. iskolanövendékek szaporitása és az iskolaszéki tagok által eszközlendő iskolalátogatás érdekében, költségvetés megállapitás stb.

Ezen ugyszólva napi teendők mellett, az egész év folyamában csak két fontosabb, a kormányzat körébe vágó tény emelhető ki: egyik, hogy az iskolaszék 1876. októberben tartott ülésében Bedrich Lajos s. tanárt, — ki más állásra menni szándékozott, — tanári állásától felmentette, s őt Szücs József academiai tanfolyamot végzett egyénnel helyettesitette, ki is müködésével, mint időközi tanár, közmegelégedést érdemelt ki, másik az, hogy az iskolaszék a biharmegyei közigazgatási bizottság felhivására, f. 1877. jul. 24-én tartott üléséből pályázatot hirdetett ki a Szücs által ideiglenesen betöltött s. tanári állomásra, mely pályázat alapján a tanszék f. év augusztus hó folyamában lesz betöltendő.

3. Iskolai belélet általában. Megjegyzések.

A fentebbiek után az iskolai belélet rajzolásánál rövidek lehetünk. Az 1875—6-ik isk. év, mint átmeneti év, megnyittatott szeptember 16-án, mint érintve volt 4 gymnasiumi, és az 1-ső gymn. osztálylyal kapcsolatos I-ső polg. osztálylyal, mely utóbbinak növendékei a latin nyelv kivételével, minden tantárgyat együtt hallgattak, az I-ső gymn. osztály, sőt részben a II-ik gymn. osztálylyal, a mennyiben a 3 tanár mellett az osztályok teljes elkülönitése még most nem történhetett meg, összefogatván a történelem, földrajz és vallastan, egyrészt az I. gymn. és polg. és a II-ik gymn. osztályokban, másrészt a III-ik és IV-ik gymn. osztályokban.

Ez évi (1875—6.) tananyag és terv részletes ismertetése helyett utalunk a jelen 1876—7-ik évről alább közlöttekre, melyekkel amaz majdnem teljesen megegyezik, az épen emlitett összefogásokon kivül azon kevés eltéréssel, hogy a jelen évben az I-ső és II-ik polg. osztályokban felvétetett az alkotmánytan is.

1876. április 20-án kegyeletes ünnepet ült tanintézetünk, elhunyt nagy hazánkfia, Deák Ferencz emlékére, mely alkalommal Balogh Ambrus igazgató-tanár tartott emelkedett szellemü beszédet a növendékek előtt az isk. szék elnök, több tag s a tanári kar jelenlétében, megragadó vonásokkal emelvén ki Deák életéből egyes jellemvonásokat, s állitván azokat követendőkül az ifjuság elé. Kegyeletes ünnepély egy-

uttal Balogh Ambrusnak bucsuünnepélye volt, mert az isk. nem csekély kárára körünkből eltávozott.

A második félévi szigorlat junius hó 26—29-én osztályonként a tantermekben; az együttes zárvizsga pedig junius 30-án tartatott meg, mely alkalommal nehány jelesebb tanuló jutalomban részesült.

Tekintettel e sok viszontagságra, nem lehet meglepő az alább közlött statistikai táblában feltüntetett kevéssé kedvező eredmény.

Mint egyetlen örvendetes jelenséget emelhetjük ki ez év folyamából, hogy — mint érintve volt — téli tornahelyiség szereltetett fel ugy, hogy a növendékek már márczius elejétől folyton részesültek tornatanitásban. De e haladás feletti örömet nagy mértékben csökkenté az, hogy sem a könyvtár gyarapitására a költségvetésben felvett 50, — sem a természettani szertárra megszavazott 100 frtnyi csekély összeg folyóvá nem tétetett, ugy hogy tanszergyüjteményünk — eltekintve nehány darab könyvadománytól — az év folyamában mitsem gyarapodott.

Az erkölcsiség és az intézetnek a növendékek által látogatása tekintetében iskolánk ez évi élete kifogástalan volt, sem jelentékeny kihágás, sem tetemes mulasztás elő nem fordult. Egy-egy iskolaszéki tag kiséretében elnök ur az előadásokon több izben megjelent.

Mint érintve volt, 1876. junius 5-én töltetett be a rendszeresitett segéd, majd aug. 6-án a math. és term. tud. rendes tanszék. — Igy nyittatott meg a szokásos formaságokkal az 1876—7-ik isk. év szept. 3-án - nem számitva a hitoktatókat — 3 rendes és 1 s. tanárral, a mikor egyuttal az osztályok is elkülönittetvén, egy negyedik tanterem is lett felszerelve.

Fájdalom azonban, hogy iskolánk életében az utóbbi években oly gyakorivá vált tanárváltozástól ez évben sem lett megkimélve tanintézetünk. Bedrich Lajos s. tanár eltávozván, tanszéke időközi tanárral töltetett be,

E változás egyszersmind a már megállapitott s tényleg foganatba vett tantervben is módositást hozott be, a mennyiben a német nyelv a III. és IV-ik osztályban — mely előbb a s. tanár által tanittatott — egyik rendes tanár kezébe adatott, ki azt évek óta tanitotta; az időközi s. tanár pedig a helyett a történelmi s földrajzi tárgyakat vette át a III. és IV-ik osztályban. Ugyanakkor az énektanitás is elvétetett a s. tanári tanszéktől s ideiglenesen a ref. énekvezérre bizatott, ki azt az egész éven át tanitotta.

E változásoktól eltekintve, iskolánk teljes rendben folyt le mind erkölcsi, mind tanulmányi tekintetben. Az első f. é. nyilvános szigorlatok jan. 25—27-ik napjain megtartatván, a második f. é. kezdetét vette február 1-én; bevégeztetett pedig a tanév a junius hó 26—28-ik napjain tartott nyilvános szigorlatokkal, a midőn a délelőtti órákban a tudományos, a délutáni órákban pedig a müvészeti tárgyakból — ének, zene stb. tartattak meg a vizsgálatok.

Ezeket követte végül junius 29-én az összes növendékek zárvizsgálata, mely alkalommal az alább megnevezett jutalmak kiosztattak.

Mint az előző évben, ugy most is többször volt szerencsénk a tanórákon isk. széki elnök urhoz, s párszor egyes iskolaszéki tag urakhoz is.

Ha most még egyfelől Kovács István tanárnak azon szép tényét megemlitjük, mely szerint daczára nagy elfoglaltságának, az isk. II-ik félévben önkéntes vállalkozóknak dijtalanul hetenkint 2 órát adott a gyorsirászatból, s szép sikerrel kezdeményezte, s mint hisszük, jövőre is tovább folytatandja e korszerü s hasznos képesség elsajátithatásának lehetővé tételét; másfelől felhozzuk az isk. igazgatóságnak azon intézkedését, mely szerint szintén a II-ik félévben megnyerte a helybeli zenekar karnagyát, hogy önkéntes vállalkozóknak 1 forint csekély havi dij mellett, a hegedüből oktatást adjon, utalván az alant közlött részletes kimutatásra: bezárhatnók vázlatunkat.

Nem tehetjük azonban, hogy egy pár megjegyzést ne koczkáztassunk, összehasonlitván tanintézetünk két utóbbi — polg. iskolával összekötött — életét előbbi életével, mig az 6 gymn. osztálylyal állott fenn.

Ha e két évi statisticai táblázatot (lásd alább) megtekintjük, s látjuk általában a növendékek, különösen a polg. iskolaiak feltünőleg csekély számát: fájó érzés fogja el kebelünket iskolánk jövőjét illetőleg, s önkénytelenül ezen kérdések merülnek fel elménkben: mi arányban van e csekély eredmény azon sok küzdelem, nemes buzgalom és lelkesedéssel, melylyel a polg. iskola létesittetett? Mily arányban van azon áldozattal, melyet egyrészről az egyház hozott az ügynek, midőn virágzó 6 osztályu gymnasiumát beszüntette, s azon teherrel, melyet a város magára vállalt, midőn az 1875/6-ik évben 2766, az 1876/7-ik évben 2262 frttal járult a polg. iskola fentartásához? E kérdésekhez sorakozik eme, sokkal fontosabb: *mi oka a néptelenségnek általában, s különösen a polg. iskola növendékeket illetőleg.*

E kérdésnek utóbbi, a polg. iskola tanulókat illető részére felelni akarván, nem oldjuk azt meg kellőleg azáltal, ha a szalontai azon különleges viszonyokra hivatkozunk, miszerint Szalonta polgársága, mely tulnyomólag földmiveléssel, s e mellett legfelebb kis iparral foglalkozik, azt is alig várja, hogy fiai a négy elemi osztályt bevégezzék, igyekszik azokat gazdaságában, esetleg kis iparában felhasználni, s egyenesen az atyai jog sérelmének tekinti, ha fiai a négy elemi osztályon tul elvonatnak tőle. — Annyival kevésbbé találunk ebben kielégitő megoldást, mert — ha a más városokban részint önállólag, részint gymnasiummal kapcsolatosan fennálló polg. iskolák statistikai kimutatásából következtetni szabad — másut sem sokkal kedvezőbben állanak e tekintetben a viszonyok (lásd Szentes, Kecskemét, B.-Gyula, Karczag, stb. évi jelentéseit.)

Sokkal mélyebben kell tehát rejleni a polgári iskolák — mondhatni — általános néptelensége okának. Habozás nélkül kimondjuk, hogy mi ez okot magában a népoktatási törvényben s illetőleg annak a polgári iskolákra vonatkozó részében keressük. Ennek fejtegetése azonban nagyon messze s oly fontos eszmékre vezetne bennünket, melyeknek taglalásába itt s jelen alkalommal nem bocsátkozhatunk. Csak egy pár töredékes megjegyzésre szoritkozunk tehát. Egyik az, hogy a törv. a polg. iskolákban *egy*, — mindenesetre üdvös és a messze jövőben, de hitünk szerint csakis ebben, szép reményekre jogositó, — *idegen növényt* ültetett át, a nélkül azonban, hogy erre a talaj nálunk kellőleg elő lett volna készitve. Mert a polg. iskolák talaja az erősen

kifejlett, a jólét és miveltség bizonyos magasabb fokára emelkedett iparos és kereskedői osztály, mely nálunk — fájdalom — még ma is a kegyes óhajok sorába tartozik. Nézetünk szerint — tekintve azt, hogy hazánk tulnyomólag földmivelő ország, tekintve különösen népoktatásunknak a törvény alkotásakori állapotát — sokkal inkább a 6 osztályu nép-, s ezt követőleg a felsőbb nép- és ismétlő iskolákra lett volna a ténylegesnél nagyobb suly fektetendő; s csak ha ezek már szilárd gyökeret vertek s általok ugy az általános, mint különösen az iparos- s keresk. osztály miveltsége s ennek közvetitésével jóléte magasabb fokra emelkedett: lehetne reményünk a polg. iskola felkarolásához.

De állapodjunk meg magánál a ténynél. Kétségbevonhatlan nemes intentioval meg lett alkotva a törvény; a nagyobb községek, polgári iskolák állitására kötelezettek, s e kötelességnek több helyt eleget tettek és tesznek; felállitották s állitják a polgári iskolákat; de azok többnyire néptelenül állanak, vagy több helyen meg is lettek szüntetve. Természetesen, mert azonkivül, hogy a talaj nem létét figyelmen kivül hagyta a törvény; ugyanakkor, midőn polgári iskola állitására kötelezi és jobb sorsra, s illetőleg szebb eredményre méltó buzgalommal sürgeti a községeket: elfelejtett gondoskodni növendékekről a polg. iskola számára. Mert *a polgárság józan belátására épitett azon remény, hogy t. i. az a polgári iskolákat igénybe fogja venni*, fájdalom! nagyon is kevéssé valósult. De hitünk szerint még jelen körülményeink között is van ut és eszköz a polgári iskola megnépesitésére; s ez az:

Miniszteri rendelet az egy évi önkéntesség kedvezményében részesiti a kereskedelmi és iparos szakiskolák azon növendékeit, kik kitudják mutatni, hogy a real vagy a polg. iskola 4 alsó osztályát elvégezték. Tegyük e kedvezményt általánosabbá, mondja ki a törvény — természetesen a birodalom másik fele beleegyezésével — mely szerint: mindazon védköteles ifju honpolgár, ki kimutatja, hogy a polgári vagy reál iskola 3—4 alsó osztályát elvégezte, vagy az egy évi önkéntesség kedvezményében részesül, vagy pedig tényleges hadszolgálati ideje 3 helyett p. o. 2 évre szállittatik le. Meg vagyunk győződve, hogy egy ily törvény nemcsak polg. iskoláinkat népesitené meg, de sőt — mit bővebben fejtegetni nem lehet e sorok feladata — jelentékeny szellemmi s anyagi tőkével gazdagitaná nemcsak közvetlen a hadsereget, hanem általában az országot is.

Ez általános megjegyzések után térjünk vissza iskolánkhoz, s lássuk a felvetett kérdés első részét. Azt mondhatná valaki, hiszen iskolánk nem puszta polgári iskola, hanem 4 osztályu gymn. is áll fenn mellette. Mi oka már a gymn. növendékek csekély számának?

A nélkül, hogy mi a polg. iskólának legtávolabbról is ellensége lennénk, — sőt inkább helyes alapokra fektetve, annak nemcsak városunk, de általában hazánk jövőjének szebbé tételében nagy horderőt tulajdonitunk, — nyiltan kimondjuk, hogy a mi iskolánk jelen néptelenségét egyenesen a polgári iskolának a gymnasium két felső osztálya megszüntetése folytán történt létrehozatalának s illetőleg azon kinos és hosszas vajudásoknak tulajdonitjuk, melyeken az ügy keresztül ment. E viszontagságokat fenntebb részletezvén, álliásunk igazolására itt csak egyes megjegyzésekre szoritkozunk.

Mihelyt azon eszme megpendült, hogy gymnasiumunk két felső osztálya beszüntettetvén, a 4 alsóval kapcsolatosan polgári iskola fog felállittatni; gymnasiumunk növendékeinek az előtt folyton emelkedő száma az 1870—1-ik isk. évben jelentékenyen leesik (l. 1863—4—1869—70. és ezekkel szemben 1870—1-ről szóló statisticai táblázatokat.) Mert egyidejüleg azon tévhit kezdett ugy helyben, mint különösen a vidéken elterjedni, hogy Szalontán megszünik a gymnasium.

A következő három 1871—2-től 1873—4. isk. évben eléri ugyan a növendékek száma az előbbi magasságot — mert mint az előbbi lapon említve volt, az eszme magánkörökre szorult, — felebb azonban nem emelkedett, mint ez az előző évek példája s az ujabban tett korszerü intézkedések után várható lett volna.

Igen, mert — mint a következmény megmutatta — még mindig komolyan fennforgott a gymnasium leszállitásának lehetősége; minek legerősebb bizonyitékául szolgál az, hogy ez években a növendékek azon biztatással bocsáttattak el, hogy alkalmasint be lesz szüntetve a két felső osztály a mint pedig ez az 1874—5-ik évben részben, és az 1875—6-ik iskolai évben teljes mértékben bekövetkezet: azonnal aggasztólag leszállott a gymnasiumi növendékek száma, a nélkül, hogy a polg. iskolaiak által legkevésbé is pótolva lett volna.

Mert bár az utóbbi években eloszlott is a gymnasium teljes megszünte felőli tévhit: mindazáltal nemcsak a vidéki, de a helybeli szülék is vonakodnak gyermekeiket iskolánkba hozni, nem akarván azokat a négy év elforgása után ismét más tanintézetbe vinni s kitenni őket az önállóságra még kevéssé fejlődött gyermekekre legtöbb esetben zavarólag ható rendszerváltozásnak.

Az itt kifejtettekben vélj̈ük mi rejleni iskolánk néptelenségének okát.

Igy állván a dolgok, bármily tisztelettel hajoljunk is meg azon nemes buzgalom és lankadatlan tevékenység előtt, melylyel egyesek a polg. iskolát nálunk fölkarolták s azt évek küzdelmei után létre hozták, bármily fontosnak ismerjük el azt magunk, s épen városunk érdekében is, különösen, ha az helyi körülményeinkhez képest az okszerü fölmivelés követelményeinek kellő figyelembe vételével rendeztetik be: mind az által, tekintve a két évi csekély eredményt, osztakoznunk kell az isk. széknek 1876. okt. 20-án tartott ülésén épen a néptelenség folytán kifejezett azon óhajában, vajha 6 osztályu gymnasiumunk minel előbb visszaállittatnék, sőt esetleg 8 osztályura emeltethetnék; természetesen ugy értve ezt, hogy a tanintézet, ha nem is fényüzőleg, de legalább a mulhatlan megkivántató tanerőkkel (pl. 6 osztályhoz 4 vagy 5 rendes, és 1 vagy 2 segéd vagy mellektanárral a mellék tárgyak rajz, zene, ének, torna stb. előadására) s tanszerekkel elláttatnék.

Hogy Szalontán, mint az innen kezdve be egész Erdélyig és Romániáig elterülő oláhság tőszomszédságában fekvő legjelentékenyebb tiszta magyar városban egy jól felszerelt 6, esetleg 8 osztályu gymn. nem csak helyi s közvetlen vidéki, de sokkal fontosabb magyar nemzetiségi szempontból is birna létjogultsággal: azt e fent közlött statisticai táblákra utalással következtetni merjük abból, hogy 6 osztályu gymnasiumunk 12 évi (1863—4—1874—5-ig) fennállása alatt legalább

száz román ifjut képezett tanintézetünk jó magyarokká. Épen városunk tősgyökeres magyarságának tulajdonitható az is, hogy daczára az aradi, váradi s főleg a belényesi román gymn. közelségének, a románok szivesen keresték fel gymnasiumunkat. S ha növendékeink száma amaz években csupán 3 tanár mellett feltudott emelkedni 80-tól 100-ra : azt hisszük, nem ápolunk alaptalan reményt, hogy tanerőkkel jól felszerelendett 6 s talán 8 osztályu gymnasiumunk még kevésbé fogna népte-len maradni.

Adja az ég, hogy városi és egyh. előljáróságunk ezen, mint érintettük, már az isk. szék kebelében is hangot talált eszméktől minél inkább áthatva, állitsa vissza a 6 oszt. gymnasiumot, vagy mi még szebb lenne, egyesült erővel — s talán némi államsegélylyel — 8 osztályra emelje fel azt. Itt helyi szempontból nem véljük figyelmen kivül hagyandónak a szellemin kivül azon jelentékeny anyagi előnyt sem, melyet ily tanintézet fennállása városunknak nyujtana.

E 6 vagy 8 osztályra felemelés — s az előbbi talán kevésbbé — nem vonná maga után a polg. isk. megszüntetését, sőt inkább a törvény követelményének is, mely csak hat osztálu polgári iskoláról rendelkezik teljes mértékben elég tétethetnék.

Katona Mihály.

III. korszak. 1874–5-től 1895–6-ig.

Az 1868-dik s átalában a hatvanas és hetvenes éveknek — ugy a politikai, — mint a közmivelődési téren — államilag felölelt s országgyülésileg létrehozott korszerü, nagy alkotásai ugy gymnasiumunkra, mint a ref. egyházra és a városra is nagymérvü, uj és szokatlan kötelességeket rónak: kötelességeket, melyek, mig a szellemiekben, ha nem épen vész-ugrásokat is, de minden téren haladást, magasabbra törekvést követelnek: addig az anyagi áldozatokban ezen legnemesebb közcélra minden erők megfeszitését igénybe veszik, parancsolják.

A közmivelődés érdekében támadt emez országos nagy alkotások s hazafias tevékenységre utaló követelmények hatása alatt a ref. egyháznak, mely gymnasiumi intézetünket ősidők óta eddig saját erejével tartotta fenn, be kellett látnia, hogy VI. osztályos gymnasiumának, az 1868. évi országos törvény követelése szerint szervezésére s fenntartására elegendő anyagi erővel nem rendelkezhetik; be kellett látnia, hogy az általa ez ideig gyakorolt áldozathoz legalább is még kétszer annyi áldozatot, fenntartási alapot kellene előteremtenie, mint az eddigi alap. Ily alapra pedig annál kevésbé gondolhatott, mert más oldalról a szintén egyházi fenntartás alatt álló elemi iskolák szaporitásánál még több, nagyobb s kiáltó szükségeknek nézett elébe, melyek már szintén, az elevenig körömre égve jelentkeztek.

Ugyanekkor a város a XXX. t. c. 59. §-a értelmében fokozatos sürgetésnek, kényszeritésnek volt kitéve a törvényben követelt polgári iskola felállitására. A városi képviselőtestület ezen ügyet, mely több mint százezer frt tőkealapot igényelt, okkal-móddal halogatta valameddig; de végre is, mert a törvény kérlelhetetlen, tovább halogatnia nem lehetett.

Ily körülmények közt a feszülten szorult helyzetet felismerő s átérező két testület, az egyház és város, nagyon természetesen megragadják a — viribus unitis — elvet s 1874-ben szövetkezve szerződésre lépnek polgári iskolával kapcsolatos IV. osztályu gymnasium fenntartására (a szerződést már fenntebb láttuk)

A ref. egyház és a város közt létrejött emez első szerződés lényeges módositásokkal másodszor ujabb hat évre, majd harmadszor maradondón megköttetett. Ezen szövetkezési intézkedések alapján történetünknek ezen rövid, alig 20 évet tartalmazó, de viszontagságos korszaka — a tényleges állapotok alakulása — s a dolog természete szerint — 3 cyclusra oszlik:

a) 1875—6—1880—1.

Polgári iskolával kapcsolt IV. oszt. gymnasium.

Ezen első szövetkezési cyclusból a két első év története a K. M. által megirt II. korszakban, előadatott, a hátralevő 4 év rövid vázolásául szolgáljanak következő adatok.

A szerződési harmadik évre 1877—8. az iskolaszék a 4 tagból álló tanári karral együttes tanácskozás folytán az állami gymnasiumok és állami szervezetü polgári iskolák tanterveit egyesitve átveszi intézetünkbe s a mennyiben a tanórák sokasága és a tanerő kevés száma engedi, azt lehető szigorral érvényesiti, életbe lépteti. Mely miveletnél lényegtelen eltérés egyedül a tanórák beosztásánál történik. Igy nevezetesen a német nyelv, melynek tanitása eddig csak a III. osztályra, most minden osztályra kötelező, egyszerre megkezdődik s tanittatik az I. II. III. osztályban. E körülmény a miatt támasztott nehézséget, mert a tanárok száma ily combinatio keresztülvitelére kevés volt. A nehézséget azonban sikerült elháritni azzal, hogy a német nyelv a II. és III. osztályban összefogva együtt s a kellő óraszámmal, az I. osztályban pedig ugyanezen nyelv kevesebb órával, de külön kezdetett s tanittatott. E nehézséggel is azonban csakis ezen évben kellett megküzdeni a tanári karnak, mert a jövő évben már a nagymélt. Ministerium 18.930. 1878. sz. rendeletével a német nyelv az I. oszt. tantervéből, másik évben pedig a II. osztályából is kihagyatott.

Ugyan ez alkalommal megujittatott az iskolaszéknek már a mult évben is érvényes azon határozata, hogy a „Középiskolai Rendtartás« értelmében a tanév mindenkor szept. 1-én kezdődjék s 3 szakaszra osztassék, a tanulók a 2 első szakasz végén előmenetelökről időszaki Értesitőt, év végén pedig végérvényes bizonyitványt nyerjenek.

Ez évben lett állandósitva az eddig csak olykor történt zenetanitás az által, hogy a zenemesternek a vállalkozó tanulóktól bevett egy-egy frt tandija mellé az intézet évi 200 frtot fizet.

Az 1878—9-ik év jó rendben folyt le, az előbbi évhez képest jelentékeny változás nem történik, kivéve azon sajnos jelenséget, hogy a III. és IV. polgári osztályban, — mely utóbbi osztály felállitása pedig épen ezen évre van szerződésileg megállapitva, — egy tanuló sincs, az I. polgári osztályba is pedig csak egy tanuló iratkozott be. Igy ez évben, mig a gymn. tanulók száma 51, a polgáriak létszáma I. osztályban 1, a II. osztályban 3: összesen tehát 4.

E szomoru jelenség ugy a tanári kart, mint a fentartó testületeket a polgári iskola létrehozatalának óhajtott eredménye iránt méltán aggodalomba ejti.

Az 1879—80-ik tanév megnyitását előzőleg a tanári testületnek nem csekély akadályokat kell az ügymenet utjából elháritania. A nagymélt. m. kir. Vk. ministerium által 17.630: 1879. sz. a. kiadott uj gymn. tanterv folyán az eddig érvényben állt polg. isk. tantervet kellett vegyes intézetünkben ezen uj gymn. tantervvel kapcsolatba hozni. Mely uj és a régibb tanterv elágazó intézkedései közt kapcsoló középutat találni s összeegyeztetni 4 tanerővel müködő polgári elemmel csatolt algymnasi-

umunkban nem könnyü feladat volt. A feladat megoldását némileg könnyitette azon előre sejtett körülmény, hogy ez évre valószinüleg csak az I. és III osztályban lehet polg. oszt. növendékekre számitnunk, (a mi ugy is történt).

E körülmény számitásba vételével a tanári kar a lősulyt a gymnasiumi tantervre fektethette, — a polg. osztályból csak az I. III. osztályt számitva, — a tanerők nem kis megterhelésével megoldotta a nehéz feladatot, előállitotta a tantervet, órabeosztást, mely az illetékes felsőbb hatóságok által kifogás nélkül elfogadtatott.

A hat évre kötött IV. osztályos szerződés ezen 5-ik évében azon tapasztalat, — hogy polgári osztályokkal vegyitett négy osztályu gymnasiumunk tanulói létszáma a régi hat osztály létszámának alig felét adja ki, — érdeklődő mozgásba s nyugtalan elégedetlenségbe hozta a kedélyeket.

E visszaesés okát ugyanis a nagy többség az V—VI. két felső osztály megszüntetésében keresvén, ennek visszaállitása iránt általános mozgalom keletkezett.

E körülmény nem kerülte el az intéző körök figyelmét sem. Ezért a városi képviselőtestület és a ref. egyház külön-külön és együttesen az ügyet tanácskozási tárgyul vevén közegyetértéssel vegyes bizottságot küldenek ki oly utasitással, hogy a mostani IV. oszt. polgári iskolával kapcsolt gymnasiumunk felibe, ugyanily elemü s jellegü szervezettel, az 5 évvel ezelőtt beszüntetett V—VI. osztály visszaszállitása iránt tervet készitsenek.

Az 1880—1-ik évre fennjelölt bizottság a visszaállitandó, szintén polgárival csatolt VI. oszt. gymnasiumot érdeklő tervet elkészitvén, beterjeszti azt.

A város és a ref. egyház a bizottság munkálatát elfogadják s ez alapon uj szerződésre lépnek, a szerződést megerősités végett felettes hatóságaiknak felterjesztik. A szerződés szövege következő :

Szerződés, mely köttetett egyfelől a n.-szalontai ref. egyház, — illetőleg a n.-szalontai ref. egyházgyülésnek 12/1881. sz. végzésében e végre lett, alólirott megbizottai, — másfelől N.-Szalonta város, — illetőleg a nagyszalontai városi képviselő testületnek 14/1881. sz. végzésében e végre lett, alólirott megbizottai között, oly czélból, hogy nevezett szerződő felek, u. m. egyrészről a n.-szalontai ref. egyház, — másrészről N.-Szalonta városa, — jelen szerződés értelmében és kikötései mellett, egy felekezeti jelleg nélküli hat osztályu, polgári iskolával összekötött gymnasiumot állitanak fel és tartanak fenn, — illetőleg az általuk eddig közös erővel fenntartott felekezeti jelleg nélküli négy osztályu, — polgári iskolával összekötött, gymnasiumot hat osztályuvá emelik fel, — mely tanintézetben a köztörvényileg kötelezett tantárgyakat hat rendes tanár adja elő, kik közül kettő 800 frttal és természetben lakással, kettő 800 frttal és 200 frt lakbérrel, kettő 800 frttal lesz dijazva, — az éneket és zenét pedig külön dijazás mellett alkalmazott mellék tanitó tanitja; — az intézet kormányzását, — a fennálló törvény korlátai között egy 17 tagból álló iskolaszék vezeti, — a melybe szerződő felek mindenike 6—6 tagot választ, — 3 tag hivatali állásánál fogva. — 2 pedig mint a tanári testület képviselője, leend annak tagja.

I. Az ekképen szervezendő, felekezeti jeleg nélküli hat osztályu, — polgári iskolával összekötött, — gymnasium költségeinek fedezéséhez és fenntartásához szerződő felek következő arányban járulnak:

1. a n.-szalontai ref. egyház hozzájárul:

a) a n.-szalontai ref. gymnasiumi alap tulajdonát képező orosiban levő 226 (1200 □-öl hold föld évi jövedelmével, mely a mostani bérlet szerint 1361 frt 40 krt tesz;

b) a n.-szalontai ref. gymnasiumi alap tulajdonát képező 11.000 frt töke évi jövedelmével, azon kijelentéssel, hogy maga a töke összeg sem most, sem jövőben nevezett célra fel nem használható;

kötelezvén magát a n.-szalontai ref. egyház, hogy az a) és b) pont alatt jelzett évi jövedelmet, évnegyedes részletekben, — mindenik év szept., dec., márt. és junius hó első napjára, — az iskolaszék pénztárába hiány nélkül átteszi;

c) a tanintézet szabad használatába bocsátja a n.-szalontai ref. egyház a szükséges tantermeket és meglevő gymnasiumi taneszközeit, — u. m. a központi fiiskola épületében 6 tantermet, melyek közül 4 felszerelt állapotban van;

d) ásvány-, növény-, állatgyüjteményét, termeszettani és vegytani taneszközeit;

e) gymnasiumi könyvtárát,

f) téli és nyári fölszerelt torna helyiségét,

g) tanári iroda helyiséget felszerelve,

h) zongoráját,

melyet is leltár mellett bocsáttatnak a tanintézet használatába, a leltár egyik példánya a n.-szalontai ref. egyház, másik példánya N.-Szalonta város levéltárában levén megőrizendő;

i) a tulajdonát képező két tanári lakást természetben, magától értetvén, hogy a használatra átbocsátott épületek szükséges javitása, valamint az azok fentartása érdekében teendő költségek, továbbá az a) pont alatti ingatlan adója az iskolaszék pénztárát terhelendik.

2. Az I. a—i.) pontjaiban megjelölteken kivül a tanintézet felállitására és fenntartására szükséges összeget N.-Szalonta város adja, kötelezvén magát Nagy-Szalonta városa, hogy az iskolaszék által törvényesen megállapitott költségvetésből reá eső összeget, — mely hozzávetőleges számitás szerint évenkint mintegy 3800 frt leend, — évnegyedes részletekben, mindenik év szept., decz., márt. és junius hó első napjára az iskolaszék pénztárába hiány nélkül átteszi.

II. A n.-szalontai ref. egyház az 1. a—i) pontjaiban megjelölt és általa az oktatásügy érdekében önkényt megajánlott anyagi áldozatért megkivánja, hogy

a) a szövetkezés utján létesitendő tanintézet tanárainak felerészét, — mennyiben hat tanár alkalmaztatik, — tehát hármat ő, illetőleg a n.-szalontai ref. egyház gyülése válaszsza, — és az általa választott tanárok, a ref. hit- és erkölcstant, — külön dijazás nélkül, — az intézet növendékeinek, a megállapitott tanterv szerint tanitsák.

b) a tanintézet ügyeinek vezetését és kormányzását eszközlő iskolaszék tagjait felerészben, — mennyiben az iskolaszéknek 12 választott tagja lesz — tehát hatot ő, illetőleg a n.-szalontai ref. egyház gyülése

válaszsza; önkényt értetvén, hogy az iskolaszék másik felerészét, azaz 6 tagot a városi képviselő testület választja, és az ekkép előállított iskolaszék tiszte a tanintézet minden ügyeinek — az oktatásügyi törvény értelmében, — leendő vezetése és kormányzása, ideértve természetesen jelen szerződés II. a) pontja fenntartásával a többi 3 rendes tanár választását is.

III. Jelen szerződés 6 évre köttetik, tehát annak érvénye 1881. szept. 1-től — 1887. szept. 1-ig terjed s szerződő felekre kötelező erejü lesz, ha az felettes hatóságaik által helybenhagyatott, illetőleg megerősittetett (megtörtént 13.594. VKM.)

IV. Mennyiben pedig a jelenleg N.-Szalontán létező felekezeti jelleg nélküli polgári iskolával kapcsolatos gymnasium négy osztályu, az 1881. évi szept. 1-én kezdődő iskolai évben csak az V. osztály állittatik fel, egy rendes tanár alkalmaztatván a mostani 4 tanár mellé, a VI. osztály pedig az 1882. év szept. 1-én kezdődő iskolai évben állittatik fel, ekkor választatván meg a 6-ik tanár is.

V. Ha jelen szerződés a kikötött 6 év leteltével szerződő felek által meg nem ujittatnék, köteles lesz N.-Szalonta városa a jelen szerződés I. 1. c—i. pontjaiban megjelölt, leltár mellett átvett vagyont leltár mellett a n.-szalontai ref. egyháznak átszámolni, és netalán hiányzókat kárpótolni.

Kelt két példányban N.-Szalontán, 1881. márt. 28.

b) 1881—2—1886—7-ig.

VI. oszt. polg. isk-val kapcs. gymn.

Ezen szerződés alapján VI. osztályra emelt polg. iskolával kapcsolt gymnasiumunk az 1881—2. tanévre 5 osztálylyal s 5 tanárral, 1882—3. tanévre VI. osztálylyal 6 tanárral levén berendezendő, az első évre, — a mennyiben az előző évben egy tanári állás ideiglenesen csak egy évre volt betöltve, ennek helyére és — az ujonnan alakult 5-ik tanári állásra pályázat utján Sinka Sándor okleveles r. tanár és Király József vizsgálat előtt álló h. tanár, — az 1882—3-ik tanévre pedig a hatodik tanári állásra Szutorisz Frigyes okl. r. tanár, mindnyájan jeles tanerők választattak s alkalmaztattak intézetünkben. Ekképen a VI. osztály arányában 6 tanárral s ezek összhangzó, egyöntetü működésével ugy a gymnasiumi, — mint az ehez kapcsolt polgári iskola tantervét szakszerüleg, felsőbb hatóságaink kifogása nélkül sikerült nemcsak ezen 2 évre, de a szerződést összes hat évre is beosztanunk és kivánt eredménynyel végrehajtanunk.

Intézetünk ezen hat évi VI osztályos korából, az 1882—3. évről a Katona M. akkori igazgató által szerkesztett évi Értesitőnkből történetünk gyászkeretében álljon itt is megörökitve Katona Mihály következő bejegyzése:

„Alig indult meg ez évben a szellem-müvelés és szivnemesités munkája, alig hangzottak fel édes anyanyelvünk hangjai a muzsák csarnokában, a tantermekben; a tudomány-, szivnemesség-, erény- s nemzeti nyelv muzsája gyászfátyolba burkoltan, könnyes szemekkel jelent meg közöttünk, midőn villam szárnyakon repülő hir tudomásunkra

hozta a fájdalmas és megdöbbentő tudósitást, hogy a szerénység mintaképe, a szivnemesség, fenkölt gondolkodás, önzetlen munkásság classicus alakja, — kinek ajkáról igaz magyar érzést, igaz magyar szellemet árasztva, utólérhetetlen bájjal csengtek édes nemzeti nyelvünk hangjai, — Arany János koszorus költőnk nincs többé.

A lesujtó fájdalom rezgése, mely az ország szivén, — Budapesten át nyilallott, elhatott hozzánk is, fájó rezgésbe hozta a mi szivеinket is, kik az elhunyt dicső emlékü férfiuban nemcsak az országos, sőt világhirü férfiut siratjuk, de együtt siratjuk benne városunk szülöttét s intézetünk egykori növendékét «

Nem mulasztotta el intézetünk tanári kara külsőleg is kifejezést adni fájdalmának. Nemcsak az ifjuság előtt emlékezett meg fájó hangon a nagy veszteségről, de a temetésen is képviseltette magát a testület egyik tagja által, egyszersmind az ifjuság élén testületileg megjelent a ref. templomban a nagy halottnak a fővárosban történt temetésével egyidejüleg tartott gyász-isteni tiszteleten.

Ezzel kapcsolatban méltó a megemlitésre, hogy koszorus költőnk emlékének itt szülővárosában is megörökitésére gyüjtés, a gyüjtés kezelésére pedig bizottság alakult »Arany-emlék-bizottság« czimen. E kegyeletes czélhoz zsenge ifjuságunk is hozzájárult filléreivel; 12 frt 26 krt és 3 darab ezüst huszast gyüjtött s adott át ezen pénztárba.

E fájdalmas eseménynél véljük örök emlékül feljegyzendőknek következő nemes tetteket:

Midőn elsirattuk koszorus költőnket, Arany Jánost, nemes keblü utódaitól csakhamar megérkezett hozzánk az értesités, hogy Ő végrendeletileg 1000 frtot hagyományozott intézetünknek ösztöndij alapul, oly kikötéssel, hogy ennek kamatai olyan ifjunak adassanak ösztöndijul, ki tanulmányai folytatása végett a szalontai gym asiumból felsőbb intézetbe menni szándékozik Ezen tőke kamatjának kiadása az 1883—4. évben veszi kezdetét

Ezen áldozattal csaknem egyidejüleg Sternthal Bernát izraelita polgártárs elhalván végrendeletileg szintén 1000 frtot hagyományozott intézetünk részére, a gymnasiumi alap gyarapitására. Áldás emlékeikre! Béke hamvaikra!

Történetünk fonalán itt volna helyén bevezetnünk az 1884—5. évben Minist. megerősitéssel életbe léptetett »Iskolai rendtartásunkat.« Ezt azonban kihagyjuk, részint azért, mert ez időre eső különben is örvényes történetünk folyamát a könnyebb áttekinthetésben akadályozná, részint mert ily rendtartást különben is minden intézetben találunk s érdeklődésre vele nem számithatunk.

Az 1883-dik évben megalkotatott a középiskolákról s azok tanárainak képesitéséről a XXX. törvényczikk; ennek 1. §. a középiskoláknak csak a gymnasiumokat és reáliskolákat tekinti, ezeke is az eddiginél több s ujabb terhek viselésére kötelezi: reál, vagy polgári iskolával kapcsolt gymnasiumot pedig, — minő a miénk. — nem ismer. Ezen törvény megjelenése után intézetünk szövetséges fentartói azonnal belátták, hogy intézetünk a törvénynyel szemben, eddigi szervezetével tovább fenn nem állhat. E körülmények hatása alatt az iskolaszék 1884. január 24-én tartott gyüléséből megbizza a tanárikart: adjon

véleményt, mik azon reformok, melyek tanintézetünkben — tekintettel a XXX. törvénycikkre — elodázhatatlanul létesitendők, ha intézetünk a törvény követelményeinek megfelelni s ez uton nyilvánossági joggal birni óhajt.

E megbizás folytán Katona Mihály tanártársai nevében s hozzájárulásával egy másfél ivnyi terjedelmes javaslatot készit,*) melyben ki van fejtve s meggyőző argumentumokkal bizonyitva, hogy N.-Szalontán csak *polgári iskola nélkül és felekezeti jelleg nélkül létesilendő tisztán gymnasiumi intézetnek lehet létjogosultsága s kedvező jövője;* a miért is intézetünk tiszta gymnasiummá visszaállitandó s ekképen a törvény kivánalmaihoz képest alakitandó. Tehát a fenntartó testületek intézetünket nem négy, mint az utóbbi tiz évben hat évről hat évre, de örök időre kötött szerződéssel biztositsák; a mostani hat tanerőt még egygyel szaporitsák s ezeket a tanári fizetés tisztességes emelésével állandósitsák stb.

Ezen másfél iv emlékirat az évfolyamán elkészült; az iskolaszék 1884. deczember 11-én 100 példányban kinyomatta s az intézet iránt érdeklődő közönség körében szétosztotta.

Még az emlékirat elkészülte előtt megjelent a nagymélt. Vk. Minisztertnek 17.916/1894. sz. a. kiadott rendelete, melyben a tankerületekhez beosztott gymnasiumok s reáliskolák sorából intézetünk ki van hagyva. A tanári kar és a vele együtt érdeklődő iskolaszék azonnal észrevette e hiányt, de tévedésnek vagy tollhibának vélvén, nehány napig türelemmel várta a hiba hivatalos kijavitását. Ez időközben az intézet sorsa felett élénk figyelemmel őrködő iskolaszéki elnök közvetitő utakon igyekezett a kihagyás okát kipuhatolni; ily módon azonban kedvezőtlen, sőt aggodalmat ébresztő szándékos kihagyatást sejtvén, megkérte a kir. Tanfelügyelőt, hogy intézetünk eddig élvezett nyilvánossági jogának fenntartása tekintetéből mostani polgárival csatolt VI. oszt. gymnasumunknak valamelyik tankerület főigazgatóságához való beosztását közbenjárásával a magas Ministeriumnál eszközölje.

A kir. Tanfelügyelő kérelme folytán a Vk. Ministeriumtól következő rendelet érkezett a megye közönségéhez és a kir. Tanfelügyelőséghez: „*22.383. sz.* A biharmegyei kir. Tanfelügyelő f évi junius hó 16-án 584. sz. a. az iránt esedezik, hogy a Nagy-Szalontán VI. osztályu gymnasiummal egybekötött és szerződésileg hitfelekezeti jelleg nélkül fennálló polgári iskola valamelyik főigazgatósági tankerületbe osztassék be. *Az 1883. XXX. törvénycikk értelmében gymnasium polgári iskolával egybeolvasztva fenn nem állhat; az pedig hogy a tanintézet mint gymnasium fennállhasson, attól függ, vajjon megfelelnek-e alaposan az ott alkalmazott tanárok a törvény által kiszabott követelményeknek. A tanintézet nemének meghatározása czéljából tehát mindenekelőtt ez irányban szükséges tisztába jönni. Hogy pedig ez szabályszerüen megtörténhessék, részemről a tanintézet megvizsgálására egyik közegemet ki fogom küldeni és a kiküldetés időpontjáról a megye közönségét egyidejüleg értesitem,*

*) Ezen emlékirat (— Javaslat —) méltán helyet foglalhatna történetünkben; de terjedelmessége miatt csak levéltárunkba helyezzük s őrizzük azt meg; annál inkább, mert végeredményében ez a munka kárba veszett.

a közbenjáró tanfelügyelőt is értesitettem. Budapest, 1884. julius 19. Trefort s. k.“

Ezen előterjesztett miniszteri leirat jul. 22-én intézetünkhöz még nem jutott el. Az iskolaszék tehát, hogy késedelem miatt hanyagsággal ne legyen vádolható, 1884. jul. 22-én tartott gyüléséből egy terjedelmes folyamodványt intézett a nagymélt. Vk. Miniszteriumhoz, kérvén, hogy intézetünket, mely a 17.916. sz. a kibocsátott rendeletben a nyilvánjogu intézetek közül kimaradt, — egyébb fontos körülmények mellett főkép jogfolytonossági okból, a mennyiben intézetünk közel 200 éven át folytonosan mindig nyilvánossági jogot élvezett, továbbá, mert polgári elemmel vegyitett mostani állapotában is nyilvánossági jogunkat a nagymélt. Miniszter már 3 izben, u. m. 24.196: 1875. 13.594: 1881. és 41604: 1882 elismerni s megerősitni méltóztatott, — intézetünket a 17.916: 1884. sz. magas rendeletébe befoglalt — s tankerületekbe bevont intézetek közé utólag beosztani s ekképen nyilvánossági jogába visszahelyezni méltóztassék *)

E helyen előre megjegyezhetjük, hogy ezen folyamodvány első láncszemét képezi a még visszaemlékezésben is fájdalmas küzdelmek sorozatának, melyeket 200 éves intézetünk ingadozó sorsa miatt pár év alatt át kellett élnünk, át kellett szenvednünk; mig végre is, öseinktől örökölt VI. osztályu tanintézetünk, koronájának másodszori amputálásával, — két felső osztálya törlésével, — mint IV. oszt. gymnasium megmaradhatott.

Eme folyamodványunkra a miniszteri válasz mikor s minő közegeken keresztül jutott el hozzánk, azt sok utánjárással sem sikerült kideritnem.

Bizonyos, hogy ezen leiratról, — noha jul. 19-én kelt, — szept. 9-én tartott iskolaszéki gyülésünk még nincs tájékozva, mert ezen gyülés jegyzőkönyve 3. száma alatt az elnök azt terjeszti elő, hogy jul. 22-én felterjesztett folyamodványunkra még válasz nem érkezett. Az év vége felé azonban bármi uton is, de eljutott hozzánk ezen kedvezőtlen leirat, mert, a mint látni fogjuk, iskolaiszékünk további teendőiben ehez alkalmazkodik, tehát válaszul szolgál folyamodványunkra is.

Ezen időre esik intézetünkben a ref. vallás tanitásának a tanárok kezelése alól kivétele és a ref. lelkészihivatalhoz átadása. Az 1885. évi ápr. 6-án tartott iskolaszéki gyülésen ugyanis azon bizottság, mely a tanári kar által beterjesztett „Javaslat“ megvizsgálására volt kiküldve, javaslatot terjeszt be a vallástanitás iránt is következőleg:

„A középiskolai törvény 9. §-a rendeli, hogy a nem felekezeti tanintézeteknél a hit- és erkölcstan tanitása iránt külön, minden felekezethez tartozó tanulókat illetőleg, ugy szintén a felekezeti tanintézeteknél más felekezetekhez tartozó tanitókra vonatkozólag saját egyházi hatóságuk intézkedik.“

Ezen törvénynél fogva és főképen azért is, hogy a növendékek a vallás- és erkölcstanban kellő oktatásban részesittessenek, elodázhatatlan szükségként áll előttünk, hogy a vallástan a különben is ennek tanitására hivatott szakemberek által adassék elő. A bizottság, ugy a törvény

*) A felterjesztett folyamodványt másfél ivnyi nagy terjedelme miatt itt mellőzzük.

rendelete, — mint a »Javaslatban« felhozott indokok alapján a ref. vallás tanitása az illetékes ev. ref. egyházra bizandónak véleményezi.

A mennyiben azonban ez által nem óhajt az ev. ref. egyházra uj terhet rónni, inditványozza a bizottság, hogy az egyház a ref. gymnasiumi alap jövedelméből vonjon le 150 frtot s forditsa ezt a ref. vallás tanitásával megbizandó egyén javadalmazására.

Az iskolaszék a bizottság véleményéhez hozzájárulván, határozatképen terjeszti a fenntartó testületek elé, hogy a ref. vallás tanitása választassék el a rendes tanszékektől s bizassék az illetékes ev. ref. egyházra. A mi pedig a ref. vallástan tanitásával megbizandó egyén javadalmazását illeti, annak eldöntését az iskolaszék kizárólag az illető egyház feladatának tartja.

A tanárkar javaslata alapján az 1885-ik év két első hónapjában az iskolaszék a két fenntartó testülettel folytatott tanácskozások utján végre is megállapodásra jut, hogy inté/etünkből a különben is népszerütlennek, kelletlennek bizonyult polgári elem kihagyásával a régi VI. osztályu tiszta gymnasium, — mely visszasugárzó fényével a kebleket most is kellemesen érinti, — visszaállittassék. E megállapodás eredménye a két fenntartó testület között létre jött következő szerződés.

Szerződés.

Mely köttetett egyrészről a n.-szalontai ev. ref. egyház, s illetve ezen testület nevében s képviseletében Ercsey Sándor, Sántha István és Széll Kálmán, mint az ev. ref. egyházgyülés 18—1885. számu végzésével kiküldött meghatalmazottak, másrészről Nagy-Szalonta város s illetve ennek nevében és képviseletében dr. Balogh Elek, Csorvásy István, Balogh József főbiró s Widics János főjegyző, mint a városi képviselő testület 25—1885. számu határozatával kiküldött meghatalmazottak között a következőkben:

1. Szerződő felek u. m. a n.-szalontai ev. ref. egyház és Nagy-Szalonta városa szövetkeznek s egyesülnek a Nagy-Szalontán 170 év óta fenálló s ugy nemzetiségi és közmüvelődési, mint helyi érdekből lehető legfontosabb szerepre hivatott nagygymnasium lételének biztositása iránt. S ebből folyólag ünnepélyesen kijelentik, miszerint egyszer s mindenkorra, kötelezik magokat, jelen szerződésnek kölcsönösen megállapitott s elfogadott feltételei mellett, Nagy-Szalontán közös erővel és hozzájárulással egy *hat osztályu felekezeti jelleg nélküli gymnasiumot örökösen s állandóan fenntartani.*

2. Szerződő felek ezen szövetkezés folytán létesitett közös tanintézet minden *bel* és *kül* ügyeire vonatkozó rendelkezési s felügyeleti stb. jogukat feltétlenül egy közösen választott *gymnasiumi bizottság*, mint iskolai hatóság által fogják gyakorolni. Ezen gymnasiumi bizottság jogköréhez utalják: az igazgató-tanár s általában a tanárok választását és azok állandósitását, egy szóval minden a tanintézet kormányzására s felügyeletére irányuló jogokat és intézkedéseket.

3. Ezen gymnasiumi bizottság létszáma 19 szóval tizenkilenczben állapittatik meg, és pedig:

a) öt hivatalbeli tag, nevezetesen az ev. ref. egyház részéről az

időszerinti két lelkész, a város részéről szintén az időszerinti főbiró és főjegyző, a tanári testület részéről az igazgató-tanár;

b) tizennégy, három évenként választott tag, melyek közül hatot az ev. ref. egyház, hatot Nagy-Szalonta város képviselő testülete és kettőt saját kebeléből a tanári kar választ.

4. Ezen közös tanintézet nyelve kizárólag „*magyar*.“ Tantárgyait a most érvényben álló vagy jövőben keletkezhető s az országos törvényhozás által alkotott középiskolai törvényben kötelezett tantárgyak képezik.

5. A tantervet évenkint a tanári testület állitja össze, melyet megállapitás végett az igazgató tanár mindég az iskolai évet előzőleg a gymnasiumi bizottság elé tartozik terjeszteni.

6. Ezen tanintézetben a törvény által követelt tantárgyakat hét rendes tanár fogja előadni. Az ének és zenéből oktatást külön dijazás mellett alkalmazott mellék tanárok fogják teljesiteni. A vallástan előadásáról pedig a törvény értelmében minden hitközség maga tartozik gondoskodni.

7. A tanárok fizetése leend fejenként és évenként:

a) 900 frt, szóval kilenczszáz oszt. ért. forint mint alap fizetés;

b) természetben lakás vagy 200 frt, szóval kétszáz forint lakbér.

Ez idő szerint két lakással rendelkezik az egyház, tehát ezeket két tanár használandja, mig a többi öt tanár lakbért élvez;

c) ezen kivül az illető tanár állandósitásától számitandó öt év után 50 frt, szóval ötven forint szolgálati pótdij élvezete, mely pótdij minden öt év után ötven forinttal fokozódik.

8. Megjegyeztetik, hogy minden ujonnan választott tanár, ha tanári pályáját Szalontán kezdi, három évig csak 800 frt, szóval nyolczszáz forintot huz s majd csak a három év elteltével, a midőn — ha ugyan a választási feltételeknek teljesen eleget tett — állandósittatik, lép a 7-ik pont a) és b) alatti törzsfizetés élvezetébe.

9. Az ekképen szervezett felekezeti jelleg nélküli hat osztályu gymnasium fenntartásához s költségei fedezéséhez szerződő felek következőleg járulnak.

I. A n.-szalontai ev. ref. egyház hozzájárul:

a) a n.-szalontai ev. ref. egyház, s illetve gymnasiumi alap tulajdonát képező s a zsadányi 451. számu telekkönyvben . . . h. r. sz. s 1200 □ ölével számitott 226 hold s 1075 □ öl terü'etü föld évi haszonbérével, mely ez idő szerint a beruházásokra engedélyezett összeg levonásával 1700 frtot tesz;

b) a gymnasiumi alap tulajdonát képező 8500 frt, szóval nyolczezer ötszáz forint tőke összeg évi kamataival azon kijelentéssel, hogy maga a tőke sem most, sem a jövőben fel nem használható, s jelenlegi czéljától el nem vonható;

c) kötelezi magát az ev. ref. egyház az a) és b) pontok alatt jelzett évi jövedelmeket évnegyedes részletekben minden év szept., decz. márczius és junius hó első napjaira a gymnasiumi pénztárba pontosan befizetni;

d) a gymnasiumnak szabad és háboritlan használatába bocsátja a nagyszalontai ev. ref. egyház a szükséges, illetve a gymnasium jelenlegi használatában levő összes tantermeket s minden egyéb helyiségeket;

meglevő gymnasium összes taneszközeit s felszerelvényeit. Igy nevezetesen tartozik az ev. ref. egyház ezen gymnasium részére adni a központi fiiskola épületében hat, mostani felszerelt állapotában levő tantermet, egy természetrajzi, egy rajzszertári s egy könyvtári szobát, mely egyszersmind ugy az ev. ref. egyház, mint a gymnasiumi bizottság gyülés helyéül is fog szolgálni, továbbá egy tanári irodát, s az iskola szolgának a gymnasium épületében lakást;

e) ásvány, növény, állatgyüjteményét, természettani s vegytani eszközeit felszerelvényeivel;

f) gymnasiumi összes könyvtárát;

g) téli és nyári felszerelt torna helyiségeit;

h) zongoráját;

i) az egyház tulajdonát képező két tanári lakást, melyeknek s a gymnasium rendelkezésére bocsájtott d) alatti termek és szobáknak fenntartási s tatarozási költségei a gymnasiumi pénztárt terhelik.

Az e—h) pontok alatti tárgyak leltár mellett adatnak s vétetnek a tanintézet használatába, mely leltár egy példánya az ev. ref. egyház, másika pedig a város leltárában lesz megőrizendő.

10. Az I. a) pont alatti ingatlanság évi adója a gymnasiumi pénztárt terheli.

II. Nagy-Szalonta város hozzájárul;

a) az I. a—i) pontokban megjelölteken kivül ezen hat osztályu gymnasium által igényelt többi fenntartási költséget N.-Szalonta városa viseli, s kötelezi magát Nagy-Szalonta városa, a gymnasiumi bizottság által megállapitott évenkinti költség-előirányzat szerint fedezetlen s igy a várost terhelő összeget, mely hozzávetőleges számitás szerint 5200 frt leend, évnegyedes részletekben s illetve az I. b) pontban megállapitott időkben, a gymnasiumi pénztárba pontosan befizetni.

b) A közös iskola alapját képező 50 hold vakréti kaszáló föld évi bérösszegével.

11. Ezen szerződés a tiszántuli ev. ref. egyházkerület közgyülése s illetve a nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi m. kir. ministerium jóváhagyásával lép érvényre és válik mindkét szerződő félre állandó s kötelező erejüvé.*)

Kelt két egyenlő eredeti példányban.

Nagy-Szalontán, 1885-ik évi április hó 30-án.

Eme VI. oszt. tiszta gymnasiumra kötött szerződés a nagymélt. Miniszteriumhoz azonnal felterjesztetvén, nem lehetett okunk kételkedni a felett, hogy a megerősités biztosan be fog következni, annál inkább, mert a mult évi jul. 22-ről felterjesztett folyamodványunk — s az erre érkezett 22.383. sz leiratban jelölt miniszteri közeg nsgos Klamarik János ur személyében f. 1885. évi jun 6-án tényleg megérkezett; ki is megvizsgálva iskolánk helyiségeit s átalában felszerelését, értekezett

*) Ezen szerződés ugyan — a helyiség elégtelensége miatt — a nagym. Miniszteriumtól nem erősittetett meg s nem lépett életbe; mindazáltal jónak láttam történetünkbe bevételét már csak a két évvel későbbeu kötött szerződéssel való összehasonlithatás tekintetéből is.

a város, — egyház és tanári kar küldötteivel, átolvasta a megkötött szerződést, kilátásba helyezte annak megerősitését. A megerősités nem történt meg. Ugyanis folyó 1885. évi aug. 5-ről keltezve 24.397. sz. a. következő leirattal küldetett vissza megnem erősitett szerződésünk a Főispán utján:

„Méltóságos báró és Főispán Úr! *Minthogy az esetre, ha a nagyszalontai polgári iskola gymnasiummá alakittatnék át, az által, hogy a polgári iskola megszünnék s még felső fiunépiskola sem állittatnék helyébe, nem volna N.-Szalontán az 1868. évi XXXVII. t. cz. népoktatásról szóló törvény szerint kellőleg gondoskodva a népoktatásról, de másrészt N.-Szalonta városa a gymnasiumot oly helyiségekbe akarná elhelyezni, melyek szük voltoknál fogva nemcsak a paedagogia, de még az egészség követelményeinek sem felelhetnének meg. Mindezeknél fogva N.-Szalonta város ebbeli kérelmének, hogy az ottani polgári iskolát VI. osztályu gymnasiummá alakithassa át s a gymnasiumnak a nyilvánossági jogot megadjam, nem felelhetek meg. Sőt minden kétség kizárása czéljából ki kell jelentenem, hogy a szóban forgó jelenlegi iskolát, mint nyilvános iskolát, csakis polgári iskolának tekinthetem s vegyes jellegét, — tekintettel az 1883. évi XXX. t.-czikk középiskolákról szóló törvényre, — el nem ismerhetem.*

Felkérem tehát Méltóságodat, — vonatkozással f. év jun. 28-án 647. kb. sz. a. kelt előterjesztésére, — méltóztassék ily értelemben N.-Szalonta város elöljáróságát értesiltetni. Megjegyzem, hogy ezen határozatomról mind a n.-váradi Tankerületi Főigazgatót, mind Biharmegye Tanfelügyelőjét a szükséges tájékozódás végett értesitettem. Fogadja Méltóságod stb. Trefort. s. k.“

Ezen ministeri rendelet megdöbbentő, sőt lesujtó hatásu volt a gymn. ügyében melegen érdeklődő közönségünkre nézve. Ugy annyira, hogy intézetünk megtarthatása felett a vég-elcsüggedéstől a eménynek csak vékony szála tartott meg bennünket, melynél fogva hittük, hogy a Vk. Miniszterhez küldöttségileg fordulva s a gymn. épület alaprajzát, tantermeink s egyébb helyiségeink kellő térfogatát felmutatva, ha ő nagyméltóságát meggyőzzük a felől, hogy helyiségeink mind a paedagógiai, — mind az egészségügyi követelményeknek megfelelnek: jogos és alapos kérelmünket nem fogja többé visszautasitni.

E reményhez ragaszkodva, a közben beállt 1885—6-ik tanévre megnyitottuk polgári elemmel vegyitett intézetünket eddigi szervezetében. Megnyitottuk annál inkább, mert intézetünknek ezen alakban fenntarthatására nézve támaszul szolgált a 13 594. 1881. sz. ministeri rendelet, mely intézetünknek az 1886—7-ik tanév végéig nyilvánossági jogot engedélyezett volt.

Ily borongós körülmények közt az iskolaszék 1885. szept. 17-én gyülést tart, melyen az elnök ecsetelve intézetünk nehéz helyzetét, ismertetve a fenn közölt 24 397. sz. szigoru miniszteri rendeletet, a gyülést felhivja további intézkedésre.

E gyülés határozza: hogy elnök Szél Kálmán s vele Ercsey Sándor, Vidics János főjegyző és Balogh József városi biró, mint küldöttség, megbizatnak, hogy a Vk. Minister urnál megjelenvén, kérjék őt hogy:

a) N.-Szalonta városát a közigaztási bizottság határozata értelmében a polgári iskola kötelezettsége alól ez idő szerint felmenteni, továbbá;

b) az egyház és város közt ujabban kötött szerződést, — mely már az egyházi legfőbb hatóság- és a megyei bizottság által helybenhagyatott, — a nagymélt. Miniszter Ur megerősitni méltóztassék.

E küldöttség eljárását és a V. k. Miniszter élő szóval adott válaszát az 1885. decz. 13-án tartott isksz. gyülésen Széll Kálmán elnök következőleg terjeszti elő:

A V. k. Miniszter azon megjegyzéssel bocsátotta el a küldöttséget: győződjünk meg, hogy nem Szalonta város iránt való elfogultságból nem erősité meg a szerződést; de elve a gymnasiumoknak lehető kevesbitése s kivételt csak ott tesz, a hol a nemzetiségi érdekek kivánják s kijelenté, hogy személyesen kiván meggyőződést szerezni iskolánk helyzetéről és érdekében mindent meg fog tenni.

Az iskolaszéki gyülés ezen jelentést örvendetes tudomásul vette; de annál érzékenyebb levertséggel fogadta nem sokkal ezután a V. k. Miniszternek 37.957. sz. a. márcz. 29-én kelt rendeletét, mely a Főispán utján április 5. kelettel hozzánk kiküldetett, mely is következő:

1886. ápr. 20-án tartott isksz gyülés 2. sz. jegyzőkönyve:

Olvastatott Biharmegye Főispánjának 84:1886. sz. következő átirata: A nagymélt. V. k. Miniszter ur *37.956.* sz. a. f. é. márcz. 29-a kelt leirata alapján hivatalosan értesitem a város közönségét, miszerint *mult évi szept. 20-án 5177. sz. a. kelt felterjesztésében foglalt azon kérelmét, — hogy a mult évi aug. 5-én 24.397. sz. a. kelt elutasitó határozat visszavonásával az ottani VI. oszt. polg. iskolának VI. oszt. gymnasiummá leendő átváltoztatás engedélyeztessék, — a nagymélt. Miniszter ur ezuttal sem találta teljesithetőnek, és pedig főleg az épület elégtelensége miatt. A tanintézet átváltoztatása a bemutatott tervrajzok alapján csak ugy mutatkozik lehetségesnek, ha, vagy átengedtetik a jelenlegi épület egészen a leendő VI. oszt. gymnasiumnak; vagy pedig IV. oszt. gymnasium állittatnék fel, mely a gymnasium által jelenleg használt épületrészben is elhelyezhető lenne. Mindkét esetben azonban uj téli tornacsarnokról kellene gondoskodni, melynek legalább is 130 □ méter területtel kellene birnia.*

A gymnasium felállitása azonban a várost a népiskolákra vonatkozó törvények követelménye alól nem fogja felmenteni.

Olvastatott továbbá a tanári testület véleménye, mely szerint a gymnasiumot a fennérintett miniszteri leirat kivánalmai szerint VI. osztálylyal fenntarthatónak véli, a nélkül, hogy a miatt, akár a város, akár a ref. egyháztól az eddiginél nagyobb áldozat kivántatnék.

Elnök ezek után a gymnasium léte és megtámadott nyilvánosság: jogának megvédése — illetőleg — kieszközlése érdekében történtek indokolásával felhivja az iskolaszéket, — mely az iskolát illetőleg határozati joggal ugyan nem bir, de mint véleményező testület, ezen kérdést előkészitni és véleményével a fenntartó testületeket elősegitni hivatva van, — ezen igen fontos és komoly ügy nyugodt és beható megvitatására.

Hosszas és beható megvitatás után Széll Kálmán elnök indítványára az iskolaszék kimondja, hogy Biharmegye közigazgatási bizottsága utján haladéktalanul kérvény intéztessék a nagyméltóságu Miniszterhez, hogy, tekintettel arra, miszerint N.-Szalonta város és a n.-szalontai ref. egyház közt a jelenlegi polgári iskolával összekötött gymnasium fenntartása érdekében 1881. évi márczius 24-én 6 évi érvénynyel kötött szerződést 13.591.1881. sz. jováhagyásával megerősitni méltóztatott; tekintettel arra, hogy ezen megerősitett szerződés értelmében és tartamára választott tanárokkal szemben a város- és illetőleg ref. egyháznak nemcsak erkölcsi, de jogi kötelezettsége is van, minek folytán nevezett testületek az illető tanárokkal szemben a nyilvánossági jognak azonnal megvonásával a képzelhető legkényesebb helyzetbe jutnak; tekintettel végre az intézetet jelenleg látogató 116 növendék érdekére, kik a nyilvánosság megvonásával más intézetbe csak költséges magánvizsgálat utján vétetnének fel, mi által az illető szülék is érzékeny veszteséget szenvednének: mind ezekre tehát tekintettel méltóztassék a nagym. V. k. Miniszter ur intézetünk részére a nyilvános gymn. jogot és jelleget legalább a folyó 1885/6. és a jövő 1886/7-dik iskolai évekre megadni. Ily folyamodvány szerkesztésével Katona Mihály tanár megbizatik. (Az egész ivre terjedő folyamodványt helyszükében mellőzzük).

Minthogy azonban az iskolaszék a legmélyebben megvan győződve, hogy városunkban a gymnasium nemcsak a város közmivelődési és közgazdasági, — de egyuttal a nagy vidéknek és ezáltal az országnak igen fontos magyar nemzetiségi érdekében nemcsak létjogosultsággal bir, de felette szükséges és, mert teljes tudatával bir azon erkölcsi felelősségnek, mely reá és a jelenlegi nemzedékre az utókor előtt hárulna, ha az elődök által majdnem két századdal ezelőtt lelkesült áldozat-készséggel létrehozott s nagy áldozatokkal fenntartott gymnasiumát esni hagyná, a nélkül, hogy annak megmentése végett ő minden lehető eszközt megragadott és minden követ megmozditott volna.

Ugyanazért kebeléből Sántha István, dr. Balogh Elek és Katona Mihályt bizottságul küldi ki, hogy az ügyet minden oldalról beható megfontolás alá véve, terjesszenek az iskolaszék, illetve a fenntartó testületek elé indokolt javaslatot arra nézve: mikép vélnék fenntarthatónak a gymnasiumot, tekintettel a miniszteri leiratban foglalt követelményekre. Ezen intézkedés a fenntartó testületek jegyzőkönyvi kivonatban tudomására hozatni határoztatik.

Azon erős hitben, hogy eme folyamodványunkban kifejtett kérésünk megfog hallgattatni, nyugodtan néztünk s közeledtünk a jövő 1886/7. tanév felé. E közben a hármas bizottság is megkezdte működését, az intézet megmentésére egyedül azon módot találván, hogy: a mennyiben ujabb áldozatot sem a város nem hoz, sem a ref. egyház nem hozhat, gymnasiumunknak, — ha a VI. osztályt megakarjuk tartani, — csakis az érdeklődő közönség áldozatkészségére lehet s kell támaszkodnia; vagy ha ez nem sikerülne: IV. osztályra kell leszállnia. E mellett a bizottság lépéseket tett a VI. oszt. gymn. létrehozhatása esetén szükséges épitkezések tervezete iránt, hogy igy az iskolaszék

előtt s esetleg a nagyközönség előtt határozott szükségleti összeget tudjon megnevezni.

Kivonat a gymn. tanárikar 1886. julius 1-én tartott ülése jegyzőkönyvéből.

Katona Mihály jelenti, hogy a hármas bizottság, melyet az iskolaszék iskolánk rendezése és javaslat készitése czéljából küldött volt ki, pár nappal ezelőtt ülést tartván, abban állapodott meg, hogy az iskola helyiség kibővittetése czéljából gyüjtést fog az iskolaszéknek inditványozni. Ez okból tudni óhajtja a tanári testület véleményét arra nézve: minő épitkezések volnának szükségesek s legczélszerübbek s igy adakozás utján mennyit kellene begyüjteni?

»A tanári testület, hogy iskolánk a jelenlegi épület emeletét egészen birhassa; továbbá, hogy a miniszteri leirathoz képest mellékhelyiségekkel is rendelkezzék, ugy véli: vagy az egész épületre emelendő egy második emelet; vagy a nyári tornahelyiség épitendő fel egy emeletre; vagy végül — és ezt legczélszerübbnek gondolja: jó volna begyüjteni akkora összeget, melyből a ref. népiskola 3 alsó osztálya számára a város különböző részeiben uj iskolahelyiségeket lehetne épitni. Ez utóbbi terv egészségi és paedagogiai szempontból kétségkivül a legjobb volna. Ha azonban a nagy költséget el nem birnók; a másik két terv közül kell választanunk olyformán, hogy a költség-mennyiségét szakértőktől tervkészités kapcsolatában megtudakoljuk. Aláirva; igazgató, jegyző stb. tanárok.«

Az 1886. ápr. 20-án felterjesztett eme feliratunkra a Vk. Minis-tertől junius hó 25-ről keltezett következő leverő leiratot vettük:

Biharmegye közigazgatási bizottságának 19.251. sz.

Folyó évi máj. hó 3-án 310. sz. a. kelt felterjesztésére megfelelő további eljárás végett értesitem a Vármegye közigazgatási bizottságát, hogy a gymnasiumi tanfolyammal összekötött n.-szalontai polgári iskola iskolaszékének az iránti kérelmét, hogy a nevezett tanintézetnek, mint gymnasiumnak az 1885—6. és 1886—7. tanévre a nyilvánossági jogot megadjam, — tekintettel az 1883. XXX. t. cz. középiskolákról szóló törvényre, — ezuttal sem találom teljesithetőnek s hogy erre nézve mult évi aug. hó 5-én 24.397. sz. a. kelt rendeletemet továbbra is egész teljében fenntartom. Jelen határozatomról a n.-váradi Tankerületi Főigazgató, valamint a Biharmegyei Tanfelügyelőség is egyidejüleg értesittetett Budapest, 1886. jun. hó 25-én. Trefort s. k.

Ezen minden eddiginél szigorubb 19.251. sz. miniszteri leiratra átalános lett a feljajdulás az összes lakosság minden rétegében. Mindenfelé arról tanakodtak, arról tanácskoztak, mimódon lehetne mégis megmenteni iskolánkat szemben a törvénynyel és szigoru ministeri rendeletekkel. Csakhamar azon szerencsés eszme merült fel s terjedt el a lakosok közt, hogy társadalmi gyüjtéssel eszközöltessék a Ministeriumtól kifogásolt gymn. helyiség kibővitése. E czélból Borbély László ügyvéd vette kezébe a vezéri zászlót, megindult egy aláirási ivvel s pár nap alatt 6.700 frt volt aláirva.

Ama levertséget enyhitő ezen gyüjtésről az iskolaszék értesülvén

1886. jul. 25-én gyülést tart, melyben eme lesujtó miniszteri leirat felolvasása s tudomásul vétele után a gymnasiumi ügy jelen helyzete vétetvén tanácskozás alá következő megállapodásra jut:

Az iskolaszék a legmélyebb sajnálattal veszi tudomásul, hogy a nagym. Vk. Miniszterium iskolánktól mai szervezetében a nyilvánossági jogot megtagadta. De másrészről a gyülés folyamában felmutatott adatokból annál nagyobb örümmel győződött meg a felől, hogy a gymnasium helyzete s jövő sorsa iránt polgártársainknál és átalában a nagy közönség kebelében a legmelegebb érdeklődés mutatkozik s ez már eddig is oly tényekben nyilvánult, melyek némi reményt nyujtanak arra nézve, hogy iskolánk ügye vállvetett buzgólkodás és áldozati készség mellett a nagym. Vk. Miniszter 37.956. sz. leiratával elébünk szabott irányban kedvező megoldást nyerhet.

Ebből kiindulva intézetünket ideiglenes állásában az iskolaszék addig is fenntartandónak véli, mig a kijelölt feltételek szerint az átalakitás nehéz müvét mindnyájunk örömére, óhajtott sikerrel befejezhetné.

Ezen határozatát az iskolaszék a fenntartó két testületnek javaslatképen elfogadásra ajánlja; egyszersmind a gymn. igazgatóságot felhatalmazza, hogy a kérdést mai állásában és ezen határozatot az érdeklődő szülőkkel az iskolai értesitőben közölje.

Végre, miután f. évi ápril 20. gyülésből az iskolaszék egy három tagu bizottságot küldött volt ki: Balogh Elek, Sántha István és Katona Mihály személyében, kik a 37.956. sz. leiratot, — mely által egy VI. oszt., esetleg IV. oszt. gymnasium felállitása feltételekhez van kötve, — tanulmányozzák s a további teendők iránt — figyelemmel a magas minist. leirat tartalmára, — javaslatot terjeszszenek elő: ugyanezen kiküldött bizottság a szükséges lépések megtételével továbbra is megbizatik.

A mennyiben pedig a netalán szükséges épitkezés költségei előállitásánál, — a magán uton eddig eszközölt aláirások kedvező eredményéből itélve, — a nagyközönség érdeklődésére és áldozatkészségére méltán számot lehet tartani: az iskolaszék felhatalmazást ad a bizottságnak, hogy ezen általánosan felkarolt közmivelődési s egyéb tekinteteknél fogva annyira fontos czél elésére, iskolaszékünk nevében a gyüjtést inditsa meg s eljárásáról mindkét irányban tegyen jelentést.

Az iskolaszék f. é. aug. 17-én szintén a gymnasium érdekében gyülést tart; tanácskozása eredménye jegyzőkönyvi kivonatban következő:

1. sz. Elnök előadja, hogy a jul. 25-én tartott gyülésből az iskolaszék a nagymélt. V. k. Ministeriumnak gymnasiumunk nyilvánossági joga ügyében érkezett tagadó leirata ellenében is — a polg. iskolával összekötött gymnasium fenntartása iránt óhajtását fejezte ki és ez értelemben adta be javaslatát a két fenntartó testülethez, t. i. az ev. ref. egyház és a város képviselő testületéhez.

E két fenntartó testület az iskolaszék javaslatához hozzá járult és a városi képviselő testület részéről aug. 1-én egy ujabb felterjesztés küldetett fel a nyilvánossági jog megadása ügyében, melyben — annak kijelentése mellett, hogy a szükségelt épületek a jövő év folyamában felépittetvén a 37.956. sz. magas leiratban foglalt követelményeknek

mindenben elég lesz téve, — kérjük a megvont nyilvánossági jog megadását. Ezen felirat a városi képviselő testület gyüléséből a megyei közigazgatási bizottság utján felterjesztett aug. 1-én és aug. 8-ról keltezve válaszul a következő miniszteri rendeletet vettük:

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister 31.101. sz.

*Biharmegye közigazg. bizottságának f. é. aug. 2-án 841. sz. a. kelt előterjesztésére és a kir. Tanfelügyelő külön jelentésére értesitem a közigazgatási bizottságot, miszerint: tekintettel a Nagy-Szalonta város képviselő testülete által érvényesitett indokokra, a nagy-szalontai gymnasiumnak a kért nyilvánossági jogot szoros kivételképen az 1886/7. tanév tartamára ezennel megadom, oly határozott kijelentéssel azonban, miszerint, azon esetre, ha N.-Szalonta város községe a jövő tanév alatt a feltételeket, melyeket a mult évi 37.956. sz. a. márcz. 29-én kelt rendeletemben követeltem, és a melyeknek teljesitéséhez ezentul a nyilvánossági jognak engedélyezése kötve van, a legpontosabban nem teljesitendi: semmi szin alatt a nyilvánossági jognak további engedélyezésére ne számoljon. N.-Szalonta város közönségét ez értelmében értesitendő és utasitandó a csatolmányokat */. alatt azzal küldöm vissza, miszerint az 1886/7. tanévre szóló nyilvánossági jognak megadása a „Hivatalos Közlöny"ben közzététetett és erről, valamint a jelen rendeletem tartalmáról a n.-váradi tankerületi Főigazgató is értesittetett. Budapest, 1886. aug. 8. A Miniszter meghagyásából Berzeviczi Albert s. k. államtitkár.*

Ugyanezen aug. 17. gyülés jegyzőkönyvében 5. szám a. dr. Balogh Elek, mint a hármas bizottság egyik tagja jelentést tesz a bizottság müködésének eddigi eredményéről. Előadja hogy a hármas bizottság többször összejött, a gyüjtésre szóló felhivásokat és kötelezvényeket kinyomatta, de a midőn a gyüjtést megindítni óhajtotta, oly akadályra talált, a melyre nem számitott. A nagy közönség a már eddig mintegy hét (7.000) ezer frtnyi aláirt összeget egyedül hat osztályu gymnasium helyiségének bővitésére hajlandó átadni. Ily nyilatkozatok után most, a midőn azon elv kezd uralkodóvá lenni, hogy csak négy oszt. gyymnasium tartassék fenn, — szerinte a gymnasium ügye sokkal válságosabb ponton áll, mint eddig. Ez okból kéri az iskolaszéket, hogy a nagy közönségnek fennemlitett határozott kijelentésével szemben nyilatkozzék, vajjon VI. osztályu, vagy IV. osztályu gymnasium létesitése szándékoltatik-e? Adjon a további teendőkre nézve határozott utasitást.

Az elnök és több iskolaszéki tag felszólalása után az iskolaszék kijelenti, hogy a jelenben sincs még azon helyzetben, hogy akár a VI. osztályu, akár a IV. osztályu gymnasium létesitésére czélzó helyiségek előállitására szükségelt összeg nagyságáról tájékozást adhasson, de elhatározza, hogy;

1. Minden alkalmat s eszközt megragad s ha csak lehetséges, a 170 éves multu gymnasiumot elbukni nem engedi.

2. A bizottság dr. Balogh Elek elnöklete alatt kiegészitte tik s bizottsági tagokul Borbély László, Podhraczky Ferencz és Kovács István választatnak meg.

3. A bizottság megbizatik, hogy tekintetbe véve az 1886. évi márcz. 29-én 37.956. sz. a. kelt miniszteri leiratot, a mely szerint a gymnasium felállithatása feltételekhez van kötve, tanul-

mányozza ezt s javaslatot készitsen a szükséges épitkezések költségei előállitásának tervezetéről s felhatalmaztatik a bizottság, hogy a gymn. ügyében egy tágabb értekezletet hivjon össze, melylyen a gymn. ügy állása, hogy t. i. VI. vagy IV. oszt. legyen-e, kifejtessék és ezen értekezletből kifolyólag a gyüjtés 3 hónapi záros határidő alatt megindittassék.

A két éven át folyton fokozódott aggodalmas küzdelmek eme révpartján, midőn a most már lehetőleg kedvező 31.101. számu miniszteri leirat köztudomásra jutott, azt lehetett várni, hogy a gymn. ügyében intézkedésre hivatott testületek, valamint az érdeklődő s áldozataival szépen sorakozó közönség az átélt küzdelmek ezen diadalából uj erőt meritve, riadó lelkesedéssel, azonnal megkezdi az önként megigért s elvállalt munkát, a VI. oszt. gymn. utjában álló akadályok elháritását. Azt lehetett várni főképen azon nagy elismerést érdemlő nemes buzgalom s elhatározásból, melyet a városi képviselőtestület tanusitott, midőn aug. 2-án a Vk. Miniszteriumhoz intézett felterjesztésében egész lelkesedéssel vállalkozott, sőt kötelezkedett, hogy a 37.956. számu leirat követelményeinek egy év lejárta alatt teljesen meg fog felelni. — Azt lehetett várni azon kürülményből is, mert a gyüjtési-iv nemcsak el nem dobatott, de az eddiginél nagyobb mérvben és hivatalos és buzgó eljárással szerepelt. Várni és remélni lehehett végre a VI. oszt. gymnasiumnak a miniszteri követelmény alapján állandó és szilárd ujraalkotását azért, mert azt mindenki tudta, hogy a 37.956. sz. rendelet csakis a VI. oszt. gymnasium számára lép fel követelményekkel; mig IV. osztály esetében megelégszik a gymn. épületben eddig birt helyiséggel, legfelebb téli tornahelyet követel.... Várni nem sokáig kellett; remélni nem sokáig lehetett;... a tények máskép alakultak, — a mint kitünik a következőkben.

Iskolaszéki gyülés 1886. nov. 7.:

2. sz. Elnök előadja, hogy, — mint már ismeretes, — gymnasiumunk a nyilvánossági jogot szoros kivételképen a folyó iskolai évre azon kikötéssel kapta meg, hogy ezen egy év alatt az iskola a törvény szellemében szerveztessék; és pedig a nagymélt. V. k. Minister rendelete alapján csak ugy mutatkozik lehetségesnek, ha, vagy átengedtetik a jelenlegi épület egészen a leendő VI. oszt. gymnasiumnak, vagy pedig IV. osztályu gymnasium állittatik fel, mely a gymnsium által jelenleg használt épületrészben is elhelyezhető volna. Mindkét esetben azonban uj téli tornacsarnokról kellene gondoskodni és másrészt a várost a népiskolákra vonatkozó törvények kötelezettsége alól nem fogja felmenteni.

A ministeri rendelet után a városban mozgalom indult meg oly czélból, hogy társadalmi uton gyüjtés indittassék a gymnasium megmenthetése ügyében. A gyüjtés megközelitőleg 7000 frtot eredményezett.

Erre az iskolaszék egy négytagu bizottságot küldött ki, mely az iskolászéki felhatalmazás folytán egy tágabb körü értekezletet hivott össze és javaslatot terjesztett elő, mely szerint az egész épület (az ujabb épitkezés kivételével) adassék át a gymnasiumnak s a még átadandó helyiségek fejében a begyüjtendő 12—15 ezer forint szolgálna kárpótlásul a ref. egyháznak.

Elnök továbbá előadja, hogy ezen értekezleten egy inditványt nyujtott be, a mely szótöbbséggel elüttetett ugyan, mind a mellett a gymnasium érdekét szem előtt tartva, összehivta most az iskolaszéket, hogy maga az iskolaszék határozzon a gymnasium ügyében.

Elnök a 6 osztályu gymnasium fenntartását kivihetetlennek tartja s mivel ujabb terhet sem a város, sem a ref. egyház el nem viselhet: igy javaslata oda irányul, hogy alakittassék egy 4 osztályu gymnasium 5 tanárral 800 frt fizetéssel és 200 frt lakbérrel akként, hogy a *ref. egyház visszatartja a két tanári lakot és a 8.700 frt gymnasiumi alapot, hogy az elemi iskolák tovább fejleszthetők legyenek, — ez alap fedezésére pedig gyüjtés szolgáljon ugy, hogy abból még a tornacsarnok is felállitható legyen és inditványozza, hogy egy aláirási-iv bocsáttassék ki következőleg:*

Aláirási-iv. A n.-szalontai felekezet jelleg nélküli IV. oszt. gymnasium tőkéjének javára azon kötelezettséggel, hogy az aláirt összeg legkésőbb 1887-ik évi május 1-ig, vagy készpénzben, vagy jelzálogilag is biztositott szabályszerü kötelezvénynyel kifizettetik, ellenkező esetben pedig sommás szóper utján bármely tetszés szerint választandó bíróság által behajtandó lesz_____ és a gyüjtés berekesztése után az iskolaszék keresse meg a két fenntartó testületet, hogy mily áldozatot hozhat a gymnasium fenntartásához.

Több iskolaszéki tag hozzászólása után az iskolaszék elfogadja elnök abbeli inditványát, hogy:

Az iskolaszék kebeléből egy aláirási iv bocsáttassék ki következőleg:

Aláirási-iv. A nagy-szalontai felekezet-jelleg nélküli IV. osztályu gymnasium tőkéjének javára azon kötelezettséggel, hogy az aláirt összeg legkésőbb 1887-ik évi május 1-ig, vagy készpénzben vagy jelzálogilag is biztositott szabályszerü kötelezvénynyel kifizettetik, ellenkező esetben pedig sommás szóper utján, bármely tetszés szerint választandó bíróság által behajtandó lesz_____ és a gyüjtés berekesztése után az iskolaszék megkeresi a két fentartó testületet a gymn. fentartása ügyében.

És elnököt az iskolaszék felkéri a gyüjtés vezetésére, valamint Borbély László ügyvéd urat, ki eddig oly szép eredménynyel gyüjtött — a gyüjtésben való részvételre. Király József isk. széki jegyző. Hitelesitettük: N.-Szalontán, nov. 16. 1886. Széll Kálmán isk. sz. elnök. Podhraczky Ferencz.

Gymnasiumunk polgári elemmel kapcsolt hat osztályos folyama az 1886—7. évben már lejárandó volt. Ezen tanév megkezdését, — mint fentebb láttuk, — megelőzte a Vk. Minister kedvező leirata. E leirat birtokában a tanév, a tanitás nyugodtan megkezdhetőnek mutatkozott. Nem épen ugy történt. Kevéssel a tanév kezdete előtt 3 jeles tanerő, Katona Mihály, Szutorisz Frigyes és Balogh Károly beadták lemondásukat. Ingadozó állásu intézetünkből biztosabb és jelesebb intézetekbe távoztak. Az intézet érdekében nagy és igen sajnos volt ezen veszteség, de legérzékenyebben érdekelt bennünket a Katona Mihály távozása. E jeles férfiu, mint szalontai születésü, tősgyökeres református polgár, intézetünkből nőtt ki egykor, itt kezdte, itt folytatta rendes tanári

pályáját 13 évig. Mely idő alatt átalában, de főképen iskolánk utóbbi zivataros állapotában egy volt ő a kevesek közül, ki testi és lelki minden erejét s munkáját latba vetve, a gymnasium felvirágzására, szilárdságára törekedve, — intézetünk létezésének, — tisztességes hirnevének nemcsak igen erős tényezője, egyik rendületlen oszlopa, de valóban fáradhatlan, lelkiismeretes apostola volt. Kisérje őt intézetünk méltó hálája!

Ezen 3 megüresedett tanári állás betölténél pályázat hirdetésére már idő nem volt. Raptim et turbatim kellett intézkednünk s gondoskodnunk tanerőkről. Esetleg kaptunk egy okleveles és pedig jeles-tanárt (Ptacsnik) Perédi József személyében, más két segéd tanárt, egy évre, hogy nyerhettünk, azért a budapesti tanárképezdei Igazgatóságnak lett az intézet hálára kötelezve.

Igy berendezve ekkori VI. osztályunk 6 tanárral, — a tanév a fenntartó testületek s a Tankerületi királyi Főigazgatóság kifogása nélkül elég jó eredménynyel folyt le.

Ugyanezen év folyamában volt eldöntendő, mint el is döntetett az intézet jövendő sorsa. A fenntartó testületek több tanácskozás folytán megsemmisitik a két évvel ezelőtt kötött VI. osztályos szerződést, mely a Vk. Minisztertől — a helyiség elégtelensége miatt nem nyert volt megerősitést. — Ettől eltérőleg s visszafejlődőleg jelentékeny anyagi meggazdálkodással állandóan megtartandó szerződést kötnek IV. osztályu gymnasiumra, telekezetjelleg nélkül, n.-szalontai községi algymnasium czimmel.

Szerződés.

Mely köttetett egyrészről a nagy-szalontai ev. ref. egyház s illetve ezen testület nevében és képviseletében Ercsey Sándor, Sántha István és Széll Kálmán, mint az ev. ref. egyházkerület 5—1887. számu végzésével kiküldött meghatalmazottak, másrészről Nagy-Szalonta város s illetve ennek nevében és képviseletében dr. Balogh Elek, Csorvásy István, Balogh József főbiró s Erdélyi Gyula főjegyző, mint a városi képviselő testület 9—1887. számu határozatával kiküldött meghatalmazottak között a következőkben:

1. Szerződő felek u. m.: a n.-szalontai ev. ref. egyház és Nagy-Szalonta városa szövetkeznek s egyesülnek a Nagy-Szalontán 170 év óta fennálló s ugy nemzetiségi és közmüvelődési, mint helyi érdekből lehető legfontosabb szerepre hivatott gymnasium lételének biztositása iránt. S ebből folyólag ünnepélyesen kijelentik, miszerint egyszer s mindenkorra kötelezik magukat, jelen szerződésnek kölcsönösen megállapitott s elfogadott feltételei mellett N.-Szalontán közös erővel és hozzájárulással egy 4 osztályu felekezeti jelleg nélküli gymnasiumot örökösen és állandóan fentartani, felhasználásával a társadalmi uton e célra gyüjtött tőke, — ma 10.000 frt — folyó kamatainak.

2. Szerződő felek ezen szövetkezés folytán létesitett közös tanintézet minden bel- és külügyeire vonatkozó rendelkezési s felügyeleti stb. jogukat feltétlenül egy közösen választott gymnasiumi bizottság, mint iskolai hatóság által fogják gyakorolni.

Ezen gymnasiumi bizottság jogköréhez utalják az igazgató tanár

s általában a tanárok választását és azok állandósitását, egy szóval minden a tanintézet kormányzására s felügyeletére irányuló jogukat és intézkedéseket.

3. Ezen gymnasiumi bizottság létszáma 16 szóval tizenhatban állapittatik meg, és pedig:

a) öt hivatalbeli tag, nevezetesen az ev. ref. egyház részéről az időszerinti két lelkész; a város részéről szintén az időszerinti főbiró és főjegyző; a tanári testület részéről az igazgató tanár.

b) tizenegy három évenként választott tag, melyek közül ötöt az ev. ref. egyháztanács, ötöt Nagy-Szalonta város képviselő testülete, és egyet saját kebeléből a tanári kar választ.

4. Ezen közös tanintézet nyelve kizárólag „magyar.“ Tantárgyait a most érvényben álló vagy jövőben keletkezhető s az országos törvényhozás által alkotott középiskolai törvényben kötelezett tantárgyak képezik.

5. A tantervet évenként a tanári testület állitja össze, melyet megállapitás végett az igazgató tanár mindig az iskolai évet előzőleg a gymnasiumi bizottság elé tartozik terjeszteni.

6. Ezen tanintézetben a törvény által követelt tantárgyakat öt rendes tanár fogja előadni. Az ének és zenéből oktatást külön dijazás mellett alkalmazott melléktanárok fogják teljesiteni. A vallástan előadásáról pedig a törvény értelmében minden hitközség maga tartozik gondoskodni.

7. A tanárok fizetése leend fejenként és évenként:

a) 800 frt, szóval nyolczszáz osztr. ért forint mint alapfizetés.

b) 200 frt, szóval kétszáz forint lakbér.

c) ezenkivül az illető tanár állandósitásától számitandó öt év után 50 frt, szóval ötven forint szolgálati pótdij élvezete, mely pótdij minden öt év után ötven frttal fokozódik.

8. Megjegyeztetik, hogy minden ujonnan választott tanár, ha tanári pályáját Szalontán kezdi, három évig csak 800 frt., szóval nyolczszáz frtot huz, s majd csak a három év elteltével a midőn — ha ugyan a választási feltételeknek teljesen eleget tett — állandósittatik, lép a 7-ik pont a) és b) alatti törzsfizetés élvezetébe.

9. Az ekképen szervezett felekezeti jelleg nélküli 4 osztályu gymnasium fentartásához s költségei fedezéséhez a társadalmi uton e czélra gyüjtött tőke ma 10.000 frt folyó kamatai felhasználása után szerződő felek következőleg járulnak.

1. A n.-szalontai ref egyház hozzájárul:

a) a n.-szalontai ev. ref. egyház s illetve gymnasiumi alap tulajdonát képező, s a zsadányi 451. számu telekkönyvben ..... hrzi sz. s 1200 □ ölével számitott 226 hold s 1075 □ öl területü föld évi haszonbérével, mely ez idő szerint a beruházásokra engedélyezett összeg levonásával 1700 frtot tesz.

b) kötelezi magát az ev. ref. egyház az a) pont alatt jelzett évi jövedelmet évnegyedes részletekben minden év szeptember, deczember, márczius, junius hó első napjaira a gymnasiumi pénztárba pontosan befizetni.

c) a gymnasiumnak szabad és háboritlan használatba bocsátja a

n.-szalontai ev. ref. egyház a gymnasium jelenlegi használatában levő összes tantermeket s minden egyéb helyiségeket, meglevő gymnasium összes taneszközeit s felszerelvényeit. Igy nevezetesen tartozik az ev. ref. egyház ezen gymnasium részére adni a központi fiiskola épületében hat mostani felszerelt állapotában levő tantermet, egy természetrajzi, egy rajzszertári s egy könyvtári szobát, mely egyszersmind ugy az ev. ref. egyház, mint a gymnasiumi bizottság gyülés helyéül is fog szolgálni, továbbá egy tanári irodát s az iskola szolgának a gymnasium épületében lakást.

d) ásvány, növény, állatgyüjteményét, természettani s vegytani eszközeit felszerelvényeivel.

e) gymnasiumi összes könyvtárát,

f) téli és nyári felszerelt tornahelyiségeit,

g) zongoráját, melyeknek s a gymnasium rendelkezésére bocsátott c) alatti termek és szobáknak fentartási és tatarozási költségei a gymnasiumi pénztárt terhelik.

A d—g) pontok alatti tárgyak leltár mellett adatnak s vétetnek a tanintézet használatába, mely leltár egy példánya az ev. ref. egyház, másika pedig a város levéltárában lesz megőrzendő.

10) Az I. a) pont alatti ingatlanság évi adója a gymnasiumi pénztárt terheli.

II. Nagy-Szalonta város hozzájárul:

a) Az I. a—g. pontokban megjelölteken kivül ezen 4 osztályu gymnasium által igényelt többi fentartási költséget Nagy-Szalonta városa viseli s kötelezi magát Nagy-Szalonta városa a gymnasiumi bizottság által megállapitott évenkénti költségelőirányzat szerint fedezetlen s igy a várost terhelő összeget, mely hozzávetőleges számitás szerint 4000 frt leend, évnegyedes részletekben s illetve az I. b) pontban megállapitott időkben a gymnasiumi pénztárba pontosan befizetni.

b) A közös iskola alapját képező 50 hold vakréti kaszálló föld évi bérösszegével.

11) Ezen szerződés a tiszántuli ev. ref. egyházkerület közgyülése s illetve a nmélt. vallás és közoktatásügyi m. kir. ministerium jóváhagyásával lép érvényre s válik mindkét szerződő félre állandó s kötelező erejüvé.

Kelt két egyenlő eredeti példányban.

Nagy-Szalontán, 1887. évi márczius hó 21-én.

Ezen szerződés a tiszántuli ev. ref. egyházkerület 1887. május hó 12-én Debreczenben tartott közgyülésében jóváhagyatott és megerősittetett.

Kiadta Debreczen, 1887. május 12-én.

P. H. *Tóth Sámuel* s. k.
egyház ker. főjegyző.

28249—887. Ezen ide bemutatott szerződést azon záradékkal hagy. tam jóvá, hogy a gymnasium mint községi középiskola az 1883. évi XXX. t. cz. szabályai és követelményei s a közoktatási minister rendeletei alá esik, s mint ilyen a közoktatási kormány, különösen a tanke-

rületi főigazgató vezetése alatt álland és pedig nem csak paedagogiai tekintetben, hanem a tanárok figyelmét illetőleg is — épségben hagyása mellett a gymnasium bizottság egyébb intézkedési jogának. Kapcsolatosan ezzel megengedem, hogy a n.-szalontai polg. iskolával egybekötött gymnasium végleg tiszta jellegü négy osztályu gymnasiummá alakittassék át, a mi azonban a pártfogóságot sem a. népoktatási sem egyébb törvény által más tekintetben reá háramló kötelezettség alól fel nem menti. Ezuttal megadom a tanintézetnek az állandó nyilvánossági jogot is.

Budapest, 1887. nov. 8.

Trefort s. k.

Intézetünk ezen szerződést megelőzőleg már a 31.101:1886. sz. aug. 8. ministeri leirattal is, — később innét 38 101. okt. 6. szám alatt a n.-váradi Tanker kir. Főigazgatóság közvetlen kormánya alá van rendelve. Ezért a Tank. kir. Főigazgatóság 1423. sz. a. rendeletével már nov. 20. értesiti intézetünk igazgatóságát s ezuttal az iskolaszéki elnökséget is, hogy az állami felügyelet gyakorlását ezennel megkezdi; utasitja az igazgatóságot s a tanári kart, hogy a hazafias szellem s a rend és haladás érdekében teendő intézkedéseit ezek intentiója értelmében hajtsa végre. Ez időtől fogva minden főigazgatói rendeletet megkaptunk, márczius 31. és április 1. 2-án pedig Petrovich Ferencz kir. Főigazgató intézetünkben személyesen megtette első hivatalos látogatását; a mikor minden egyes tanár előadását, tanitását, minden tantárgyban meghallgatta; a könyvtárakat, szertárakat, naplókat, irásbeli füzeteket megvizsgálta; végül a tanárkarral tartott értekezésen a szerzett tapasztalatait jegyzőkönyvbe vétette.

A tankerületi kir. Főigazgatóságnak ily szellemben való hivatalos évi meglátogatása ezentul is minden évben mulhatatlanul megtörténvén, ezekről többé történetünkben nem fogunk megemlékezni, az évi Értesitők ezekről hiven számolnak.

1887. aug. 31. sz. tartott iskolaszéki gyülés jegyzőkönyve 2. számában az eddigi dij nélkül történt tornatanitását ezentul 100 frttal dijaztatni határozza; és pedig ezen összeg, valamint az igazgató részére megállapitott évi 150 frt átalány a várostól ezentul évenként átveendő ugy nevezett vakréti 50 hold kaszálló évi haszonbéréből fizetendő.

Kivonat az iskolaszék 1887. máj. 21-én tartott gyülése jegyzőkönyvéből.

1. sz. Elnök előterjeszti, hogy mult évi nov 7-én tartott iskolaszéki gyülés őt kérte volt fel a gymnasium alapja javára történendő gyüjtés vezetésére, mely gyüjtés befejeztetvén, következő összeget eredményezte: gyüjtésből 10.230 frt, néhai Lovassy Ferencz végrendeletéből 1500 frt — összesen 11.730 frt (a számadás alább látható).

Az iskolaszék az adakozóknak, kik adományaikat ily bőségesen hozták a nemes czélra, meleg köszönetet szavaz.

2. sz. Elnök jelenti, hogy a város és ref. egyház közt kötött

szerződést a ref. egyházmegyei és kerületi gyülés már jóvá hagyta, a városi képviselőtestületnél is egyhangulag keresztül ment, a közigazgatási bizottságnál jun. hó 1-én fog tárgyaltatni. Elnök inditványozza, hogy miután az isk. év már vége felé közeleg, a gymnasium ügye sürgetőleg elintézendő, hogy az 1887—8. isk. év megkezdéséig a m. kir. Vk. Miniszter által kiadott 31.101. sz. 1886. aug. 8-án kelt leiratnak megfelelhessünk, mely szerint: ha N.-Szalonta város közönsége a jövő év alatt azon feltételeket, — melyeket a m. é. mart. 29-én 37.956. sz. alatt kelt rendeletemben követeltem és a melyeknek teljesitéséhez ezentul a nyilvánossági jognak engedélyezése kötve van, — a legpontosabban nem teljesitendi: semmi szin alatt a nyilvánossági jognak további engedélyezésére ne számoljon, a 37.956. 1886. sz. leirat pedig igy szól; vagy pedig IV. oszt. gymnasium állittatnék fel, mely a gymn. által jelenleg használt épületrészben is elhelyezhető volna. Azonban uj téli tornacsarnokról kellene gondoskodni, melynek legalább is 130 □ méter területtel kellene birnia. Továbbá elnök az iskolaszéknek tudomására hozza, hogy ő már ideje korán felkérte Veress Károly épitészt készitne tervet s költségvetést, a mely szerint a tornacsarnok $^{2}/_{3}$-ad része lepadoltatnék, kettős ablakokkal, zsindeltetővel, a szükségelt nagyságban, — mely a kiigazitott költségvetés szerint felépitve 2892 frtba kerülne. Az előadottak folytán elnök kéri az iskolaszéket, mint ezen ügy végrehajtására a leghivatottabb testületet, hogy a bemutatott terv és költségvetés alapján az iskolaszék kebeléből egy bizottság tartaná meg az árlejtést és vezetné az épitkezést akként, hogy a tornacsarnok szept. 1-ére kész legyen. De másrészt ajánlja, hogy ezen bizottság talán tenné magát érintkezésbe a leányiskola épitő bizottságával, hogy igy együttesen müködnének a közös közmüvelődési czél elérésében. Valamint elnök kéri az iskolaszéket annak kimondására, hogy a tornacsarnok épitkezési költségei a társadalmi gyüjtésből fedeztessenek.

Az iskolaszéki gyülés kimondja, hogy:

1. A tornacsarnok épitkezési és felszerelési költségei a társadalmi uton begyült összegből fedeztessenek.

2. Dr. Balogh Elek, Balogh József, Rozvány György és Molnár Ferencz iskolaszéki tagok személyében egy épitő bizottság küldetik ki, mely érintkezésbe teszi magát a leányiskola épitőbizottságával a terv és költségvetés alapján árlejtést tart és felhatalmaztatik a bizottság az épitési szerződés akként megkötésére, hogy az épités jul. 1-én megkezdessék és aug. 20-ig befejeztessék.

3. A tornaeszközök beszerzésére a Vk. Ministerium utasitása alapján, Kovács István és Erdélyi Gyula isk. sz. tagok és Kozma Zsigmond tornatanitó, mint bizottság, kiküldetnek.

3. sz. Olvastatott a Tank. kir. Főigazgató átirata, melyben az iskolaszék elnökét a gymn. némely hiányáról értesiti és ennek orvoslását kéri: a gymn. és elemi isk. ifjuság lehetőleges elkülönitését, a gymnasium czéljaira külön iskolai szolga alkalmazását, a jövő évre a tanári kart a szaki aránynak megfelelő alakitására vonatkozólag.

Az iskolaszék ezen átiratot tudomásul veszi azon hozzáadással, hogy helyes szaki arány tekintetében a törvény követetelményeinek elég lesz téve, a többire nézve a helyi körülmények tekin-

tetbe vételével a lehetőség határáig a gymn. érdedében mindent megtenni igyekszik.

Számadás.

a n.-szalontai felekezeti jelleg nélküli 4 osztályu gymnasium javára befolyt adományokról:

A) Vagyon:

1.	Aláiratott a kibocsájtott iven	10276.95 frt
2.	Lovassy Ferencz hagyománya	1500.— „
3.	Kamatok 1886. dec. 31-ig	0.13 „
	» 1887. jun. 30-ig	75.28 »
	» 1887. dec. 31-ig	207.56 »
4.	Sternthal Adolf alapitványának kamatja 1887. szept. 1-től 1888. szept. 1-ig	133.33 »
5.	Az ifjusági tánczmulatság jövedelme	40.— »
	Összesen;	12233.25 »

B) Elhelyezés:

1.	Tornacsarnok épitésére	2359.61 »
2.	Tornaeszközök	109.78 »
3.	„ felszerelés asztalos munka	105.— »
4.	„ „ kötélverő „	7.10 »
5.	Lovassy hagyományának nyugtabélyege	5.— »
	a) Összes kiadás	2586.49 »
	b) Kötvényen Sternthal Adolfnál	2000.— »
	c) Takarékpénztárban (1240. sz. könyv)	7400.76 „
	d) Hátralékban	237.— „
	Összesen:	12233.35 „

1888. márcz. 1-én vagyon állag:

1.	Az 1240. sz. betéti könyvön a tak. pénztárban	7409.76 »
2.	Kötvényen Sternthal Adolfnál	2000.— »
3.	Hátralékban	237.— „
	Összesen:	9646.76 frt

az-az kilenczezerhatszáznegyvenhat frt hetvenhat krajczár.

N.-Szalontán, 1888. márcz. 1.

Széll Kálmán, s. k.
isk. széki elnök.

c) 1887—8. óta állandó

IV. oszt. algymnasium.

A nagy megpróbáltatások árán állandóságra jutott IV. oszt. algymnasiumunk megnyitása s folyton haladása semmi nehézségekbe nem

ütközhetett, annál kevésbé, mert az előbbi VI. osztály fenntartásával már megtört s járhatóvá tett uton haladni kevesebb osztálylyal még könnyebb lehetett.

Annál könnyebb, mert ezen négy osztályos első tanév megnyitását előzőleg, — a Vk. Ministerium eddig nyilvánult követelményeinek megfelelőleg, — az intézetet az iskolaszék, (vagyis már ezután gymnasiumi bizottság) egész hajszálpontossággal lerendezte.

Tanintézetünk ezen rövid korszakában az állam — illetve a Vk. Minister kormányzása alatt áll. Be volt osztva 1875—6-tól 1886—7-ig — mint polgári elemmel vegyes gymnasium a kir. Tanfelügyelőség hatáskörébe. Ez idő alatt azonban a kir. Tanfelügyelő meglátogatásában nem részesültünk.

Majd 1886—7-ik tanév folyamában intézetünk, mint már tisztán gymnasium, a Tankerület kir. Főigazgatóságához osztatott be, 1886—7-től 1890—1-ig Petrovich Ferencz, — az 1891—2-ik évben Kuncz Elek, — — 1892—3-ik év óta végre Nátafalusi Kornél Tankerületi kir. Főigazgató vezetése alatt áll.

Mindnyájan ezen Főigazgatóink, kiki a maga idejében, intézetünket minden évben meglátogatták. Megvizsgálták mindannyiszor intézetünk kül- és bel állapotát — szigoruan, pontosan, tetőtől talpig minden izében. Mely vizsgálatok eredménye intézetünk szellemi és erkölcsi életét egyrészről méltányos elismerésben részesitette, másrészről a tanári kart a tanügy iránt kitartó buzgóságban erősitette, lelkesitette. A miért is e tárgy kapcsolatában nem folytathatom el tapasztalatból fejlődő érzelmem azon őszinte megnyilatkozását, miszerint intézetünk tanári kara mindenkor fokozódott méltó tiszteletet érzett és tanusitott a Főigazgatóság irányában, de az őszinte tisztelet legmagasabb fokozatát a közelebbi 4 évben a legtapintatosabb, — leghumánusabb modorával fenntisztelt N. K. kir. Főigazgatónk méltán kiérdemelte.

Ezekből érthető, hogy ezen rövid korszakból a tantervet, tanrendszert stb felesleges itt kitüntetnünk; elég hiven kitünnek ezek évi Értesitőinkben.

Intézetünkben a tanév megnyitása és bezárása régebben is, de különösen a jelen IV. osztályos korszakban mindig a legkomolyabb ünnepélyességgel, énekléssel, imádkozással történik. Évek hosszu során át az országszerte ismert, — köztiszteletben álló Széll Kálmán lelkész és esperes személyesen szokott ilyenkor szivreható buzgó imádságot tartani s az ifjusághoz lelkesitő beszédet intézni. Ez alkalommal a megnyitásnál felolvastatnak az iskolai szabályok, s berendeztetnek a rendes tanitáshoz az előkészületek.

Intézetünkre vonatkozólag a közelebbi években azon lényeges változás történt, hogy a fenntartó testület 5 tanárával belépett az országos tanári nyugdij-intézetbe. Továbbá két évvel ezelőtt a félszázad óta egy állapotban szerénykedett 800 frt évi tanári fizetés 100 frttal növeltetett, tehát 900 frtra emeltetett — miután már előzőleg az 50 frtos korpótlék meg volt.

Szembetünő és költséges intézkedések történtek intézetünknél az utóbbi 3—4 év alatt az intézeti helyiségek berendezésében. Az intézet birtokában levő emeleti helyiségben, a növendékek s tanárok nélkülöz-

hetetlen kényelmére, közvetlen hozzáférhető illemszékek épittettek. A tágas, igen szép folyosó a közelebb mult tanévben beüvegeztetett s ekkép az észak-déliránya erős légvonattól megmentetett. Ugyanezen folyosó ujabb gyártmányu csinos és czélszerü koczkatéglával beburkoltatott. Négy tanterem s ezen kivül a könyvtári és fizikai szertári terem ujból padoztatott. Mindezen termekben egészen uj belső és külső ablakok készültek. Három tanterem a legujabb szerkezetü ülő vaspadokkal felszereltetett, a negyedik tanterem fapadjai czélszerüen alakittattak. A könyvtári és fizikai szertárakban a rakhelyek ujakkal szaporittattak. Végre a jelen tanév elején kiegyenlittetett azon több év óta fennforgott panasz is, hogy a gymnasium használatában levő emeleti részen, a gymn. tantermek közt, egy elemi osztály még ott tartatott; ezen elemi osztály most már leszállittatott az emeletről s az ekkép megüresedett ezen tágas terem, melyre már égető szükség is volt, most alaposan kijavitva, kipadozva s vaspadokkal felszerelve a gymn. birtokába átvétetett. Igy mindazon kifogások, melyek intézetünk felszerelése tárgyában a nagymélt Ministerium által a közelebbi években emeltettek volt, most teljesen elháritva, jó rendbe hozattak. Ha még odáig haladhatnánk, hogy állandó tanáraink lennének: intézetünk berendezése most már versenyezne bármely hazai IV. oszt. gymnasiummal.

A tanári fizetés, — mely pedig minden tanintézetnek egyik szegletköve, — intézetünk második v. jelen században inkább visszafejlödött, semhogy javittatott volna, mindaddig, mig nem a közelebb emlitett 50 frtos pótlék és 100 frt törzsfizetésjavitás megállapittatott. Különösen feltünhetik ez azért, mert, mig intézetünk felekezeti jellegü volt s igy az ev. ref. egyház által tartatott fenn, az illetékes ev. ref. egyház az elemi iskolai tanitóságok fizetését az ötvenes-hatvanas években több izben javitotta, némelyiket egyre-másra meg is duplázta: — a tanári fizetést egy filérrel sem javitotta; sőt elnézte, hogy intézetünk polgári iskolával vegyitett korszakában, midőn az egy régibb tanári fizetés terményben teljesitett alakjából készpénzzé tétetett, ez a régibb tanári fizetés, hogy az ujabbakkal egyenlő legyen, jelentékenyen megcsonkittatott. Annak pedig, hogy a tanári fizetés a mindenben haladó és emelkedő korral arányosan nem javittatik, már most is észlelhető a sajnos következménye s ez hova-tovább érezhetőbb lesz. Intézetünk mostani szervezetében az 5 tanári állás közzül egyre-kettőre minden évben uj embert kell keritnünk s legtöbb esetben ezek iránt a tanév beálltával kell intézkednünk, lehető legsürgősebben, raptim et turbatim kell a későn megürült tanári állásra — mintegy kötéllel — embert fognunk. Végre is, ha sikerül egy vagy két tanárjelölt ifjut megnyernünk; — nem örülhetünk sokáig; — ezen ifjak, ha ugyan van bennük nemes ambitio, — daczára annak, hogy itt egy, — vagy talán s legfelebb két évig tejben-vajban fürösztjük, a köteles összegen felül idő előtt lakáspénzzel is dédelgetjük, — csak addig marad intézetünkben, mig, — hogy ugy mondjam, — a mi kenyerünkön megszerzett diplomáját megkapta s ekkor nagyon természetesen és nagyon bölcsen azonnal szárnyakká alakitja diplomáját s kiesebb tájra, jobb tanyára tova repül.

Az ily minden évben előforduló változásoknál legnagyobb kár,

sőt ide — s tova veszélynek is beválik, — hogy intézetünk ifjusága — különösen a fokozatosan haladó tantárgyakban, évről évre experimentálásoknak, ujabb-ujabb s nem mindig sikeres operatiónak van kitéve; e miatt az intézet most kisebb, majd nagyobb mérvü sorvadást szenved. Lassanként pedig a minden évben elvándorló tanárok példája nyomán, — félő, — hogy intézetünk régi jó hirneve is egyszer csak szárnyat ölt s más jobb telepre költözik át.

Sok küzdelem árán most meg van mentve, meg van tartva, a legszerényebb életnek vissza van adva intézetünk; igy, mint élő, nemes ereklye, mintául, intésül, buzditásul szolgálhat az utódoknak. Isten segedelmével, őszinte jó akarattal s tevékenységgel, mig időnk van, mentsük meg rosszabb sorstól alig 200 éves, — tehát örök életet érdemlő sorsához mérve — elég fiatal intézetünket. Őseinknek e müvét, ezen legbecsesebb ereklyénket karoljuk fel kebleinkre; gondozzuk, ápoljuk, növeljük, virágoztassuk és gyümölcsöztessük hazánk közjavára, hogy ekképen városunkra minél elébb — mint VIII. osztályu gymnasium áraszsza, terjeszsze a közmivelődés magasztos üdvét, magyar nemzetiségünk fényét, jóllétét, hervadhatatlan dicsőségét. Adja Isten!

Gere Ferencz.

a) csatolvány.

Tanulók létszáma 1875|6—1895|6 év.

Cyclusok szerint	Tanév	gymn. tanuló	polg. tanuló	év végén összesen
a) cyclus IV. osztályos polgárival vegyes.	1875—6	47	7	54
	1876—7	38	6	44
	1877—8	46	7	53
	1878—9	51	4	55
	1879—80	59	6	65
	1880—1	64	6	70
b) cyclus IV. osztályos polgárival vegyes.	1881—2	85	9	94
	1882—3	104	3	107
	1883—4	98	10	108
	1884—5	97	11	108
	1885—6	104	4	108
	1886—7	93	6	99
c) cyclus IV. osztályos tisztán gymnasium.	1887—8	—	—	87
	1888—9	—	—	97
	1889—90	—	—	89
	1890—1	—	—	98
	1891—2	—	—	96
	1892—3	—	—	100
	1893—4	—	—	117
	1894—5	—	—	123
	1895—6	beiratkozott		135

b) csatolvány.

Tanárok névsora 1848-tól 1896-ig.

Sorszám	Tanár neve	Mely évtől	Mely évig	Hová ment	Később hova?	Állapot
	Ladányi Gedeon	1846. ápr.	1851. ápr.	Debreczen	Kolozsvár	Egyet. t.
	Tóth Sándor	1851. ápr.	1854. jul.	Budapest	Meghalt	orvos
	Gere Ferencz	1854. okt.	—	—	—	tanár
	Nagy Sándor	1862. okt.	1867. jul.	Ágya	—	lelkész
5	Csepel István	1863. okt.	1873. ápr.	Meghalt	—	—
	Kis Sándor	1867. okt.	1868. jul.	Mező-Tur	Meghalt	tanár
	Sántha Béla	1868. okt.	1870. nov.	Nagy Kőrös	—	tanár
	Böszörményi Lajos	1870. nov.	1873. okt.	Gyanta	N.-Szalonta	lelkész
	Katona Mihály	1873. okt.	1886. jul.	Kecskemét	—	tanár
10	Balogh Ambrus	1873. ápr.	1876. ápr.	B.Böszörmény	Sarkad	lelkész
	Nagy Lajos	1876. ápr.	1876. jun.	Remete	--	lelkész
	Bedrich Lajos	1876. jun.	1876. okt.	K.-Pereg	Szemlak	jegyző
	Kovács István	1876. sept.	1893. dec.	Lőcse	—	tanár
	Szücs József	1876. okt.	1880. nov.	Harsány	F.-Gyarmat	lelkész
15	Ónodi Sándor	1880. nov.	1881. jun.	Mező-Gyán	—	lelkész
	Sinka Sándor	1881. sept.	1883. jun.	H.-M.-Vásárh.	Debreczen	tanár
	Király József	1881. sept.	—	—	—	tanár
	Szutorisz Frigyes	1883. sept.	1886. jun.	Eperjes	—	tanár
	Balogh Károly	1883. sept.	1886. jun.	Kolozsvár	—	tanár
20	Bérczy Ernő	1886. sept.	1887. jun.	Budapest	Meghalt	—
	Mikus László	1886. sept.	1887. jun.	?	?	?
	Ptacsnik József	1886. sept.	1893. sept.	Kolozsvár	—	tanár
	Kolozsvári Aladár	1887. sept.	1891. jun	Nánás	Mező-Tur	tanár
	Lux Károly	1891. sept	1893. jun.	Békés-Csaba	—	tanár
25	Király László	1893. jan.	1894. jun.	Szentes	—	tanár
	Kecskés Mihály	1893. sept.	1894. jun.	?	?	?
	Unger Emil	1893. sept.	1895. jun.	Brassó	—	tanár
	Tatár Balázs	1894. sept.	—	—	—	tanár
	Hajdu Ferencz	1894. sept.	—	—	—	tanár
30	Rencz János	1895. sept.	1895. sept.	Sz. Gothárd	—	tanár
	Sarudi György	1895. sept.	—	--	—	tanár

c) csatolvány.

Gymnasiumi alap.

Az ev. ref. egyház és a város közt 1881. és 1885. évi szerződésekben »gymnasiumi alap« czimén tekintélyes tőkeösszeg szerepel. Ezen tőkealap keletkezése, kamatokból s kisebb-nagyobb adományokból gyarapodása, az ev. ref. egyház évi számadásaiban, — mint egyházi gondozás alatt álló töke, — a hatvanas és hetvenes években számadásszerüleg tisztán és hiven ki van tüntetve. A mennyiben azonban ezen gymnasiumi alaptőkéről egyesek eltérő nézésben lehetnek: álljon itt következő felvilágositás.

A várostól 1861-ben adományozott orosi földbirtok (lásd II. sz. okmány) évi haszonbéréből két uj tanári szék volt előállitandó, oly módon, hogy az 1861—2-dik tanévre már meglevő négy gymn. osztályhoz az eddigi egy tanár mellett még egy tanár, az 1862—3-dik évben leendő öt osztályhoz is azontul a hat osztályhoz már harmadik tanár is lesz alkalmazandó. Ekkor a régi tanár G. F. inditványozta, hogy ezen két uj tanár előállitása még egy évig halasztassék: ő az 1861—2. évre már meglevő négy osztályt teljes ereje latbevetésével egy maga s külön dijazás nélkül fogja tanitni, azon feltétel alatt, hogy igy a földnek első évi egész jövedelme s a második évi jövedelemnek fele tőkésittessék s kamataival gyarapittassék érintetlenül mindaddig, mig az intézet egykor ezen tőkét valami bekövetkezhető nagyobbszerü alakulásra vagy alkotásra felhasználhatja. Az egyházi gyülés ezen inditványt örömmel fogadta. Igy történt, hogy az első két év végén, a mikor a harmadik tanár is előállittatott, ezen pénztőke már circa 2000 forinttal indult tovább kamatozó pályájára. Igy történt, hogy ezen alap, közben-közben, kisebb-nagyobb adományokkal és kamataival gyarapodván, — mind a mellett, hogy 1865-ben ebből egy tanári lak vásároltatott (a mostani Sütő tanitó lakása), — már 1881-ben 11.000 forinttal lép be ezen töke az akkor létre jött szerződéses cyclusba. Végre ezen tőkealap az 1886. évi nov. 7-én tartott gymnasiumi bizottsági gyülés határozata folytán — mint fent láttuk — egyházi czélra fordittatik s helyette ujabban gyüjtött alap jött a gymnasiumi utolsó és állandó szerződésbe.

Aláirási iv:

A n.-szalontai felekezeti jelleg nélküli IV. (négy) osztályu gymnasium tőkéjének javára azon kötelezettséggel, hogy az aláirt összeg legkésőbb 1887 május 1-ig, vagy készpénzben vagy jelzálogilag is biztositott szabályszerü kötelezvénynyel kifizettetik, ellenkező esetben pedig sommás szóper utján, bármely tetszés szerint választandó bíróság által behajtandó lesz.

Az iskolaszék 1886. év nov. 7-én tartott üléséből.

Széll Kálmán,
isk. széki elnök.

Király József,
isk. széki jegyző.

		forint.
1	Sternthal Adolf	2000
2	Bajó János	300
3	Szathmáry Zsigmond	200
4	Csorvássy István	100
5	Rozvány György	300
6	Dr. Balog Elek	150
7	Veress Károly	250
8	Vermes Mihály	300
9	Lévy József	300
10	Podhraczky Ferencz	200
11	Széll Kálmán	200
12	Czeglédi Imre	200
13	ifj. Balogh László	150
14	Leidl Henrik	100
15	Csete Mihály	100
16	Weisz Mór	200
17	Nagy János	100
18	Márton István	150
19	Ercsey Sándor	150
20	Zilahy Lajos	100
21	Csáky György	50
22	Pick és Rosenstock	50
23	Bibó Lambert	50
24	Kertmegi Sándorné	150
25	Hadházy Kálmán	100
26	Kovács L. Mihály	100
27	ifj. Fónagy István	100
28	Varga Sándor	200
29	Dr. Becher Áron	100
30	Balogh József	100
31	Bonczos Mihály	100
32	Boros Lajos	10
33	Pénzes Ferencz	10
34	Vig András	10
35	Szemes János	5
36	Kenyeres Ferencz	10
37	Sántha István	150
38	Weisz Sámuel	50
39	Magyar M. Dávid	20
40	ifj. K. Balogh Ferencz	25
41	Török Gyula	100
42	Sibrover Herman	100
43	id. Fónyad István	50
44	Balogh György	150
45	Kovács István	25
46	Gere Ferencz	25
47	Király József	25
48	Henger Károly	20
49	Bleyer Sámuel	10
50	Kovács Béla	10
51	Kapéri Károly	15
52	Kovács Gábor	10
53	Molnár Ferencz	15
54	Székely Mihály	100
55	Sámson Sámuel	50
56	Néh. Fónagy László emlékére özv. Fónagy L.-né	100
57	Szikszay Lajos	50
58	özv. Madas Györgyné	50
59	Sebők Lajos	25
60	Vitkovszky Flóris	25
61	Baranovics Ferencz	25
62	Br. Bors Frigyes	50
63	Hidi Imre	50
64	Kálnoky Mihály	25
65	Schvarcz Jakab	25
66	Bakk János	10
67	Hadházy József	25
68	Fejér István	20
69	Jancsó Gyula	15
70	Goller Ede	5
71	Bereczky György	10
72	Jancsó Béla	5
73	Sütő Sándor	100
74	Nagy Endre	100
75	Kenyeres János	150
76	Tisza István	100
77	Maximovits Miklós	20
78	Piacsek István	50
79	Grosz Mór	30
80	Szemes Péter	25
81	Czinczár Mór	30
82	Mados Mihály	25
83	Dr. Kiss Ferencz	50
84	Dr. Deme Béla	20
85	Bügler Jakab	50
86	Weisz Salamon	24
87	Roth Ármin	15
88	1887. jan. 26-iki mükedvelői előadás jövedelme	130
89	Bucs Istvánné	20
90	Erdélyi Gyula	10
91	ifj. Szemes Péter	20
92	ifj. Kosaras Imre	10
93	Szabó Gyula	10
94	Tóti Mihály	10

		forint.
95	Tóti Ferencz	5
96	Ladányi Imre	5
97	Kovács Gábor	5
98	Tenkei István	10
99	Bessenyey Mihály	40
100	ifj. Sternthal A. és öcs. A.	500
101	Bajó Ferencz	25
102	Balogh János	10
103	Tóth Lajos kovács	5
104	Czinczár József	15
105	Princz Leopold	25
106	Schillinger Ferencz	10
107	Balogh Antal	10
108	Dux Ármin tanitó	10
109	Kornstein	5
110	Rozenzweig R.	10
111	Weissbrunn Sámuel	10
112	ifj. Pájer András	5
113	Adler Jakab	5
114	K. Szőllősi Mihály	20
115	Lévy Adolf	10
116	Virág Vincze	10
117	Trajánovits Antal	15
118	Borbély László	20.—
119	ifj. Kajtor Imre	10.—
120	Markovics Antal	100.—
121	Markovics Kálmán	100.—
122	Tömő György	10.—
123	Balog Ambrus	20.—
124	Sipos Orbán	25.—
125	Madas István	10.—
126	Fónyad Imre	5.—
127	Pozsár Dávid	5.—
128	Gyorok	5.30
129	M. Homorog	2.—
130	Sipos János	1.—
131	Ugráról Nagy Imre	5.65
132	Fekete Tótról Derekas I.	5.—
133	Vadászról Hajdu Elek	28.—
134. 135. 136 sz. üres.		
137	Szőke János (Okány)	2.—
138	Bereczki János	20.—
139	Okányi egyház	2.—
140	Okányi egyház ismét	2.—
141	Lovassy Ferencz	1500.—
	összes	11.802.95

Buzgó hálát adok az isteni gondviselésnek, hogy ugy közmüvelődési, mint magyar nemzeti tekintetben olyan fontos szerepre hivatott gymnasiumunk érdekében ilyen buzgó áldozatkészségre inditotta sziveinket s egyszersmind könyörgők, hogy mások is meglátván a mi jó cselekedeteinket, induljanak e nemes példa követésére.

N.-Szalonta, 1887. március 22.

Széll Kálmán,
isk. széki elnök.

d) csatolvány.

A könyvtár 1895—6. tanévben.

Tanári könyvtár.

		Kötet.
a)	Hittani müvek	110
b)	Philosophiai s paedagogiai	158
c)	Magy. irod. s nyelvészeti	290
d)	Classica philologiai	345
e)	Német s franczia irod.	218
f)	Történelem	209
g)	Jog- és államtudományi	319
h)	Földrajzi	239
i)	Mennyiségt. s természett.	193
k)	Tankönyvek	222
l)	Kézi könyvtár	260
	összes	2563

Folyó iratok 1013 füzet.
Évi Értesitők 1867-től 1895-ig 1760 füzet.
Ifjuságí könyvtár 243 kötet.

e) csatolvány.

Természetrajzi szertár	darab, faj v. példány
Emlős állatok 19 fajban	30
Madarak 108 faj	167
Külföldi rovar-gyüjtemény	100
Meghatározott bogár-gyüjtemény 56 faj	56
Részben meghatározott rovar gyüjt. 344 faj	344
Szárított tengeri maszat	150
Emberi csontváz 1 példány	1
Állati csontváz	5
Ázsiai és afrikai növény és növénytermék 30 doboz	30
Wagner-féle Cryptogam Herbarium 220. mohzuzmó maszat és gombával	220
Szárított növény-gyüjtemény 620 faj	620
Fák képei a Gerold-féle fali minták közül	25
Összesen.	1748
Természettani szertár.	
A) Fizikai szertár.	
Fizikai eszköz 109: 122 darab	122
Készülék a bolygók mozgása bemutatására	1
Térkép	1
B) Vegytani szertár.	
Vegytani szerek	117
Vegytani eszköz	190
C) Ásványtani szertár.	
Ásvány 200-féle	823
Kristályminta 7-féle	167
Geologiai tábla	7
Összesen.	1428
Földrajzi szertár.	
Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália, Magyarország és az Osztrák-Magyar-Monarchia térképe	17
Történelmi térkép	7
Nagy-Szalonta város térképe	3
A föld felületének fő alakjai	1
Az öt népfaj	1

Földrajzi szertár.	Darab
Tellurium	—1
Földgömb	—1
Összesen	31

Rajzi szertár.

Szemlér Mihály : Rajzlapok. Hermes : Zeichenschule, Spinner: Rajzminták, Fink Károly : Construktionen, Martin: Ornamente, Taubinger : Oszloprend, Landau : Arányok szerinti rajzolás, Huszka: Magyar diszitő styl, Landau Alajos: Diszitményi rajz elemei, Vidéki János : Módszeres rajzoktatás, Balló Ede : Styl zerü rajzminták, Steigl f. Stylszerű fali rajzminták, Várdai Szilárd : Fali rajzlapok, Hauser : Oszloprendek. Muster Ornamente. Modelles de Dessin. Összesen : 109 drb. fali rajzminta, 9 kötet és 40 füzet sikdiszitményi rajzminta, 1240 rajzlappal és 14 drb. gypsz minta.

Egy földmérő asztal, mérő láncz, mérő szalag, vizszinmérő, függélyező, tájoló, lejmérczö, irányzó vonalzó, 12 drb. kitüző pózna zászlókkal, 2 drb. mérnöki csövek, egy asztal tárlati rajzhoz, 3 drb. tábla vonalzó, egy tábla szögmérő, 2 drb. tábla körző, egy tábla háromszög, 9 drb. csiszolt juharfa metszetekkel, 9 drb. elemi faminta, 30 drb. sodronyminta, 3 drb emlékmü, 200 drb. testminta papirból és 2 drb vasállvány távlati taneszközzel

Régiségtár.

A régiségtár áll: 1281 drb. régi pénz és érmekből, 77 drb. különféle régi bankjegyből és 11 drb. egyébb régiségből.

Philologiai szertár.

3 drb. gypsz öntvény, 60 drb Langl-féle történelmi képek, Dr. Wenczel: 18 kép Magyarország történetéből, Angyal-Vizi : 75 drb. fali kép. Római tábor kép. Ókori élet és müvészet 7 kép. Karl Péter: Zeittafeln der römischen Geschichte. Hauptman Gusztáv: Mythologiai képgyüjteménye.

Zene szertár.

A zene szertárban van: egy zongora, egy cimbalom, egy nagy bőgő, egy kis bőgő, egy brátsch, egy fuvola és 10 db. hangjegytartó.

KÖZ-KÖNYVTÁR

f) csatolvány.

Ezen III-dik korszakban az 1876—7. isk. évtől az 1895—6. isk. évig használt tankönyvek.

I. Magyar nyelv.

Baráth Ferencz: Olvasókönyv. 1876—8.
Bodnár—Iványi: Olvasókönyv. 1877—1895.
Bodnár Zsigmond: Nyelvtan 1877—1882.
Greguss Ágost: Arany János balladái. 1881—1885
Greguss—Beöthy: Magyar balladák. 1885—1887.
Ihász Gábor: Nyelvtan. 1882—1886.
Ihász—Barbarics: Nyelvtan. 1886—1894.
Imre Sándor: Nyelvtan. 1875—1878.
Imre Sándor: Mondattan. 1876—1880.
Imre Sándor: Mondattan, irály és verstan. 1876—1879.
Kármán Mór: Olvasókönyv. 1876—1878.
Korda Imre: Stilisztika. 1891—1896.
Lehr Albert: Arany János Toldija. 1879—1896.
Lehr—Riedl: Olvasókönyv. 1893—1896.
Névy László: Stilistika. 1879—1891.
Névy László: Rhetorika. 1882—1887.
Névy László: Shakespeare Coriolanusa. 1883—1886.
Simonyi Zsigmond: Nyelvtan. 1880—1882.
Szalay László; Tatárjárás. 1879—1883.
Szinnyei József: Nyelvtan. 1893—1896.

II. Német nyelv.

Ballagi K.: Nyelvtan. 1876—1878. és 1887—1895.
Felsmann József: Olvasókönyv. 1881—1884. s 1886—1888.
Gebaur Izor: Nyelvtan. 1877—1887.
Harrach József: Olvasókönyv. 1887—1896.
Hoffmann Mór: Nyelvtan. 1883—4.
Hoffmann Mór: Olvasókönyv. 1883—1887.
Toepler Theophil E.: Nyelvtan. 1884—1888.
Virányi Ignácz: Nyelvtan. 1894—1896.

III. Latin nyelv.

Bartal Antal: Sallustius. 1883—4.
Bartal—Malmosi: Nyelvtan. 1878—1896.
Bartal—Malmosi: Gyakorló könyv. 1878—1896.
Bartal—Malmosi: Olvasókönyv Liviusból. 1881—1896.
Bartal—Malmosi: Olvasókönyv Ovidiusból. 1887—1896.
Bartal—Malmosi: Olvasókönyv Phaedrusból. 1887—1896.
Jánossy: Jegyzetek Sallustiushoz. 1883—4.
Kolmár—Svábi: Forditási feladatok. 1881—1887.

Köpesdi Sándor: Cicero két beszéde. 1882—1887.
Pirchala Imre: Nyelvtan. 1894—1896.
Pirchala Imre: Olvasó és gyakorló könyv. 1894—1896.
Pirchala Imre: P. Vergilius M. Aeneise. 1882—1887.
Pirchala Imre: Anthologia latina. 1883—1887.
Szegedi Gergely: Szemelvények Ovidiusból. 1881—1883.
Varga János: Nyelvtan. 1876—1883.
Varga János: Gyakorlókönyv. 1876—1879
Caesar. 1876—1887.
Cornelius. 1876—1880
Phaedrus. 1876—1882

IV. Görög nyelv.

Curtius—Ábel: Nyelvtan. 1886—7.
Curtius—Haberern: Nyelvtan. 1881—1887.
Schenkl—Ábel: Olvasókönyv. 1886—7.
Schenkl—Horváth: Chrestomatia. 1883—4.
Schenkl—Horváth: Olvasókönyv. 1881—1887.

V. Történelem.

Jausz György: Történelmi atlasz. 1881—1887.
Ladányi Gedeon: Magyarország történelme. 1876—1883.
Mangold Lajos: Magyarország történelme. 1883—1886.
Mangold Lajos: Világtörténelem. 1887—1896.
Ribáry Ferencz: Világtörténelem. 1880—1886.
Ribáry—Mangold: Világtörténelem. 1882—1887.
Varga Ottó: Magyarország történelme. 1886—1896
Zsilinszky M.: Ókor. 1876—7.

VI. Földrajz.

Bellinger—Fényes: Földrajzi vezérfonal. 1876—1878.
Hacsek: A magyar korona országainak térképe. 1881—85.
Hunfalvy János: Europa földrajza. 1887—1896.
Hunfalvy János: Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália földrajza 1888—1896.
Kozma Gyula: Rendszeres földrajzi atlasz. 1889—1896.
Laky Dániel: Földrajz. 1883—4.
Lange Henrik: Iskolai atlasz. 1882—1888.
Ribáry Ferencz: A magyar királyság földirata. 1877—1880
Ribáry Ferencz: Egyetemes földirat. 1878—1880.
Ribáry Ferencz: Iskolai Atlasz. 1881—1883.
Scholtz Albert: Az osztrák-magyar-monarchia földirata. 1881—1885.
Schwikker: Általános földrajz. 1876—1879.
Visontay János: Magyarország és a földközi tenger környékének földleirása. 1880—1886.

Visontay—Borbás: Egyetemes földleirat. 1886—1888.
Visontay—Borbás: A magyar állam és a földközi tenger környékének földleirata. 1886—7.

VII. Természetrajz.

Mihálka Antal: Növénytan. 1876—1886.
Mihálka Antal: Állattan. 1876—1880.
Mihálka—Fillinger: Állattan. 1881—2.
Papp János: Ásvány és földtan. 1880—1882.
Papp János: Növénytan. 1881—2.
Pokornyi: Állattan. 1883—1886.
Pokornyi—Dékán: Állattan. 1882—3.
Róth Samu: Ásvány, kőzet-, és földtan. 1879—80. 1882—1896.
Roth Samu: Növénytan. 1882—1887.
Róth Samu: Állattan. 1882—1887.
Szabó József: Ásványtan. 1876—1886.

VIII. Természettan.

Heller Ágost: Physikai földrajz. 1882—1894.
Piskó F. József: Természettan. 1876—1880.
Schmidt Ágoston: Physikai földrajz. 1894—1896.

IX. Számtan.

König Gyula: Algebra. 1884—1896.
Lutter Nándor: Logaritmus. 1882—1887.
Mauric Rezső: Közönséges számtan. 1876—1896.
Mocnik—Arenstein: Betüszámtan. 1877—1887.
Mocnik—Szabóky: Mértani nézlettan. 1876—1880.

X. Rajzoló geometria.

Császár Károly: Geometriai alaktan. 1879—1882.
Császár Károly; Szerkesztő planimetria. 1880—1882.
Fodor—Wágner; Rajzoló planimetria. 1883—1896.
Landau—Wohlrab: Rajzoló geometria. 1882—3.
Lutter Nándor: Mértan. 1881—1887.
Magerhoffer-Wagner: Rajzoló stereometria 1883—1896
Mayerhoffer-Wagner: Constructiv planimetria. 1883—96

XI. Mezei gazdaságtan.

Kiss Kálmán: Mezei gazdaság és kertészettan. 1884—5.

XII. Könyvviteltan.

Röser János: Könyvviteltan. 1884—5.

XIII. Alkotmánytan.

Jánossy: Alkotmánytan. 1876—1879.

I. sz. okmány.

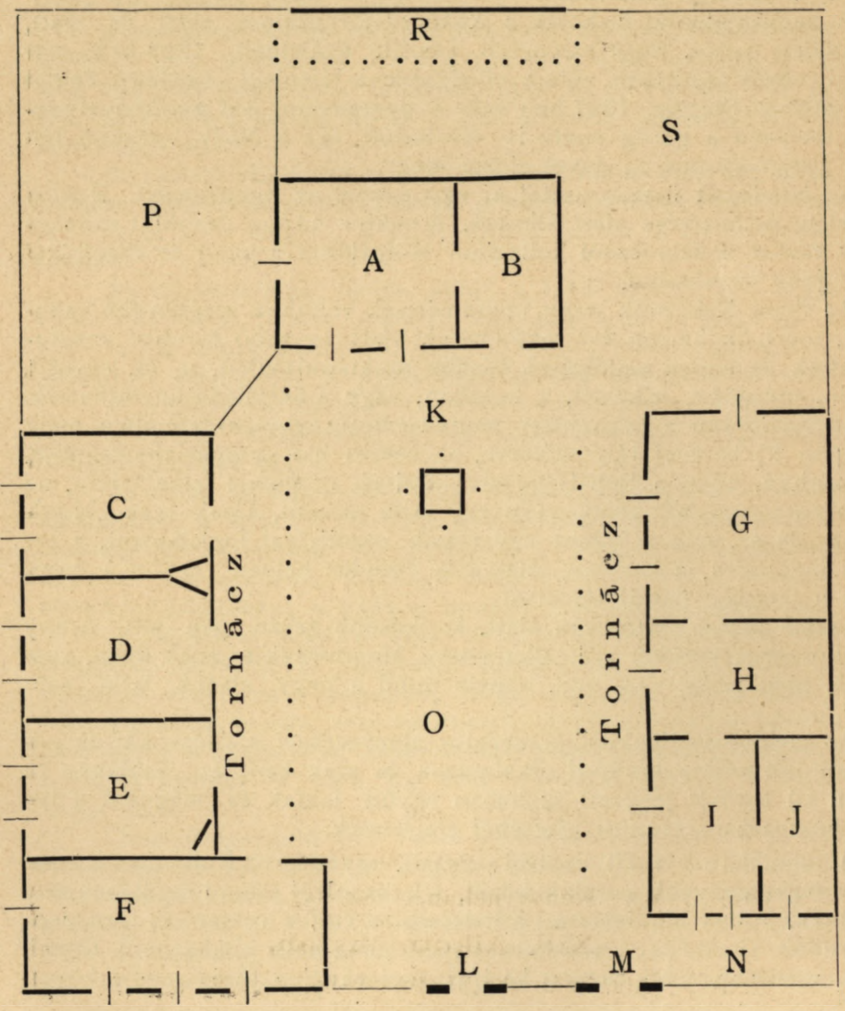
1895. nov. 20.

Tek. Igazgató-Tanár Urnak!

Becses megkeresésére, miszerint az 1848. előtti időkről a n.-szalontai gymnasiumnak s együtt a fiiskoláknak különösen statisztikai állapotáról emlékezetem után adjak valami vázlatot, az alábbiakban felelek.

Az összes fiiskolák helyéül s czéljául azon telek szolgált, mely jelenben is az algymnasium és elemi osztályok telkét képezi, azon kis különbséggel, hogy az ugynevezett »Görög sikátor« a szomszédos Nagy Endre háza háta mögött az iskola telkéhez foglaltatott, ellenben a régi iskolatelekből dél felől egész hosszában 6—8 ölnyi szélesség az elemi tanitók lakásának kertjéhez kapcsoltatott.

A régi iskolatelek s az épületek alapja.



A) Szoktató, vagy első elemi osztály (septima) B) Ennek konyhája (culina) C) Második elemi osztály (sexta) D) Harmadik elemi osztály (quinta) E) Negyedik elemi osztály (quarta classis) F) A gymnasium terme, (nagy classis) hol a Rektor egy maga a hat gymnasialis osztályt tanitotta, egy-egy órát adva minden osztálynak, a rhetoroknak és poetáknak szintén egy órát, ugy azonban, hogy egyik évben tanitotta rhetorikát, a másikban a poesist. G) Az altanitók, vagy praeceptorok lakása. H) Szolgatanulók (mendikások) lakása. I) A rektor dolgozó szobája, hol egyszersmind a halottak könyvét vezette. J) A rektor háló szobája. K) Az iskolába hivó csengő magas faállványon, (mely alatt a csengő szólama mellett a nagy bünös tanuló megvesszőzteteti) L) M) Az iskola kapuja és utcza ajtója, hol egy deák folyvást őrt állott a tanórák alatt janitor néven. N) A rektor kis kertje. O) Felső udvar. P) A rektor nagyobb kertje. R) Szabad ürhely, csak náddal keritve. S) Alsó udvar és a tanulók játszóhelye

A nagy-szalontai fiiskolák a Rákóczy-forradalom előtt és alatt, valószinüleg patics, vagy vályogból készült épületben, 1827-ben már téglából rakott épületben voltak elhelyezve a jelenlegi emeletes épület létrejöveteléig 1847-ig. 1827-ben már a gymnasium hat osztálylyal szerepelt, melyben a görög nyelv is tanittatott, igy a Nagy Váradon felállitott gymnasiumot 24 évvel előzte meg.

Az iskolának összes osztályai egy egyén, az ugynevezett Rektor felügyelete és vezetése alatt állottak. A rektor három évenkint váltakozott és ezeket a debreczeni kollegium szolgáltatta a jogot és theologiát végzett jobb tanulókból.

Az ilyen Rektoriák nagy jótétemények voltak a szegényebb tanulóknak, mert ők három évi rektorságuk alatt 2—3000 forintot megtakaritha tták és ennek segélyével felsőbb szaktanulásokat, u. m. orvosit, ügyvédit, mérnökit, lelkészit, a hazában, vagy a külföldön folytathatták.

Itt Szalontán a rektor egy maga tanitotta egyetlen teremben, mely a tullapon F) betüvel van jegyezve, az összes hat gymnasialis osztályt, ugy azonban, hogy a Bell-Lancaster tanitási rendszert alkalmazta, az az minden osztályból kiválasztott egy jobb tanulót, kinek neve „Monitor“ volt és ez, mig a rektor egy másik osztálylyal foglalkozott, a teremből kivonulva, a kertben, vagy más csendes helyen végezte a tanitást és a tanulást osztálytársaival.

Szabó József rektorsága alatt, ki később geszti pap lett, Arany János koszorus költőnk volt alkalmazva Monitornak és mint ilyen, altanitónak, még pedig nem egy, hanem mind a négy alsóbb latin osztálynál.

Az elemi osztályoknál praeceptor elnevezéssel a rhetorikát és poesist tanulók voltak tanitóul alkalmazva és ezek bent az iskolában a tullapon G) betüvel jegyzett szobában együtt laktak és magukat a lakosok házsorszám szerinti főzéséből élelmezték.

A mendikások a H) betüvel jegyzett, ugynevezett Kulinában laktak. Ezek a legszegényebb tanulók közül, kik hazulról semmi segélyben sem részesültek, voltak alkalmazva. Kötelességök volt a rektor és praeceptorok ruháit kitakaritani, az iskola termeit néha-néha kitakaritani, füteni, minden vasárnap azon házsort bejárni, melyeknél a főzés rendje követ-

kezett és tudatni a gazdasszonyokkal, a hét melyik napján fognak az ételért eljönni, azután déli 12 órakor a soros házhoz elmenni és az ételt elhozni, a tanitóknak feltálalni, a kiürült edényt illetékes helyére pontosan visszavinni

Nem könnyü szolgálatuk volt a mendikásoknak, de a hazulról semmi segitséget sem kapott tanulónak nagy jótétemény. A házsor szerint küldött étel oly bőséges volt, hogy az ételmaradvány bőségesen elegendő volt a tápláltatásukra, az idő viszontagságai ellen jól fütött szobában lakhattak, a temetésre járásból kis pénzecskét kapva, más egyéb szükségeiket fedezhették és tanulmányaikat végezhették.

Az ilyen mendikás tanulókból sok jeles férfit nyert a haza, különösen a nevelés ügynél, mert az ilyenek lettek a leg obb falusi tanitók.

A szalontai algymnasium közel 126 évig csak ily módon tarthatta fel magát, csak igy adhatott oktatást, tanulást saját, de kiváltkép e vidék szegényebb sorsu gyermekeinek.

A rektornak kevés volt készpénzbeli fizetése, hanem csak inkább termény. Ha a termény ára kedvező volt, szép összeget takarithatott meg magának folytatandó tanulmányához és pályájához való készüléséhez. Övé volt a beirási dij és a 40—50 krra menő tandij s a halotti beirás dija is.

Az altanitók fizetése ruházatra is kevés volt, de, mint fentebb érintem, élelmezést nyertek, aztán minden gyermek hozott tanitójának egy marék csős tengerit, a tehetősebbek többet is és mindenik egy pár csirkét.

Az iskola-termek fütése abból a fából történt, mit a gyermekek kötelesek voltak hozni minden nap, mig a tél tartott. És ez a sok apró fa oly tömeget adott ki, hog a rektor, praeceptorok, mendikások szobáinak fütése, sőt a nyári főzés és étel melegités is ebből történt.

A szegényebb iskolásgyermekek a temetésre való járásból apróbb szükségleteiket fedezhették, sőt a takarékosabbak még tankönyveiket is beszerezhették ebből.

Az elemi osztályoknál szinte a Bell-Lancaster-féle rendszer volt alkalmazva. A tanitó a 80—100 gyermekből álló osztályt több csoportra osztotta fel és ezeket 10—12-esével a jobb tanulók tanitása és felügyelete alá rendelte. Ezeknek kötelességük volt a feladott leczkét társaiktól kikérdezni, a hanyag tanulót a tanitónak bejelenteni.

A fegyelem szigoru volt. A latin osztályban nem volt szabad magyarul beszélni. A magyarul beszélőnek a kinevezett monitor a nyakába »signumot« akasztott, mely rendesen egy ocsmány fatuskó volt. Ez addig hordta, mig valamelyik társát a magyar beszéden rajta nem kapta s ekkor »hic habes signum« kiáltással annak nyakába akasztotta. A signum el nem fog dása a legkeményebb büntetést vonta maga után.

Tisztelt Igazgató Ur! Talán mélyebben merültem tárgyamba, mint óhajtotta, de jól esett e tárgyban reminiscentiáimat papirra tennem. Vonzotta lelkemet a szalontai népnek az a szép kegyelete, hogy a szegény tanitók és tanulók részére házsor szerint nyujtott élelmet, hogy nem tervszerüleg, hanem mintegy öntudatlanul, önkényt, szive sugallata szerint járult hozzá a nevelésügyhöz nemes áldozatkészségével, hogy

ez a város, mely a háromszoros nagy futás után igen szegény volt, nem várta be azt, mit más hitfelekezet uralkodó vallásának képzeletében követelőleg bevárt, hogy a szegény haza állitson fel neki iskolát, hanem emelt a nevelésügyének előbb szerény, később diszesebb s szilárdabb épületet.

Vonzott ezeknek elmondásához a szalontai iskolák iránt keblemben ápolt hálás érzet is, mert hisz szépapám, nagyapám, magam és gyermekeim ezen iskolában nyertük az önfentartásra, megélhetésre szükséges első oktatást.

Rozvány György.

II. okmány.

Az orosi föld adományozása.

1861. évi okt. 20-ik napján tartott közgyülésen jelenvoltak: főbiró Varga József, törv. biró Szemes Péter, Szőllősi Sándor, K Kenyeres János, Balogh László, Balogh Gy. János, Balogh Mihály városi esküdtek, tiszt. Nagy Sándor, tiszt. Széll Kálmán, Lovassy Ferencz ur, ügyvéd Mados György, tekts. Balogh Imre, Rozvány András, Lovassy Albert, Pápai Ferencz, ügyvéd Ercsey Sándor, Tolna István, Molnár István, tiszt. Gere Ferencz ur, Balogh János, Hajdu Mihály, Ladányi István, Kenéz Péter, Bondár István, Darvasi Ambrus, öreg Tenkei István, Balogh A János, Bonczos Mihály, S. Nagy János, S. Szabó András, Kenéz István, S. Nagy Balázs, Megyeri Ferencz, Szabó János, Balogh Ferencz, Bondár Pál, Erdélyi Sándor, Kertmegi Lajos, Szőllősi Ferencz, S. Kiss István, Fónyad Imre, Kovács Gedeon, Boros János Boros Lajos, Ercsey Károly, Mados János, P. Varga István, K. Mados György, Fenesi János, Patolcs István, K. Nagy Sándor, Illyés Ferencz, Bonczos János, Szentmiklósi András, Bondár János, Molnár Ferencz, Császar Sándor, Bereczki Máté, Sipos János, Sipos Sándor, stb. városi lakosok, idősb. Nagy József jegyző.

1. sz. a.

Olvastatott a szalontai helv. hitv. egyház előljáróinak kérvényök, melyben ezek előadván egy VI. osztályu gymnasiumnak itt Szalontán leendő felállitása szükségességét, kérik a város közönségét, hogy e czélra adná át örök alapul a város magántulajdonához tartozó orosi pusztájának azon részét, mely abból szántóföldé tétetett s mint ilyen állott használata alatt, valamint az ezzel közvetlen és csaknem elválaszthatatlan kapcsolatban álló — ugynevezett »Salamon érköz« nevü rétet is.

Határoztatott:

A város egész közönségét törvényesen képviselő közgyülés áthatva a nevelés ügyének szentségéből s belátva azon nagyszerü erkölcsi hasznot és szellemi eredményt, melyet a felállitni czélbavett VI. osztályu gymnasialis iskolának felállitása, mind különösen magára Szalonta városára nézve, hol már az 1848. év előtti időkben és az akkori kivántatóságoknak és igényeknek megfelelő gymnasium létezett, — mind ennek vidékére nézve szülni fog: — a legnagyobb készséggel és örömmel teljesiti az egyh. előljáróság kérelmét, annyival inkább, mert az átadni kért földterületnek fele része ugyancsak a város közönségének engedménye folytán, már több évtizedek óta különben is a helybeli helv. hitv. egyház tényleges használata alatt van.

Ezennel átadni határozza és átadja tehát a város tulajdonához

tartozó és a Zsadány községi hiteltelekkönyv 444. sz. lapján bekönyvezett orosi pusztájának szántási művelet alatt álló részét azon 6 hold szántó és körülkeritett luczernás kivételével, mely a város részére visszamaradt, és az ugynevezett Salamon érnek az érintett szántóföld keleti oldalán levő részét : — mely is az ·|· alatt mellékelt hiteles térkép-vázlat szerint összesen 132 holdat és 1075 □ ölet teszen, — a szalontai helvét hitvallásu egyház tulajdonául, — oly világos feltétel alatt, hogy ezt a nevezett egyház *egyedül és kizárólag csupán a meghatározott czélra, t. i. a helybeli ref. iskola gymnasiális osztályának felállitására és fentartására jövedelmeztethesse. Azon nem remélt esetben pedig, ha a gymnasialis osztályok bármi oknál fogva megfognának szünni, az adatott földterület jövedelme az egyház elöljáróinak lelkiismeretes felügyelése mellett tőkésitendő legyen mind addig, mig a föltételezett akadályok elenyészendenek. — És az ily módon tőkésitendő jövedelmek szintén a kitüzött czélra lesznek fordítandók.*

Az ekképen átadott és fentebb térképileg kijelölt birtoknak egyszersmind nemcsak rögtön és tényleges átvételére és használatára jogosittatik fel az egyház, hanem jelen közgyülési határozatnak hiteles alakban a város főbirája és jegyzője aláirásával s város pecsétjével ellátandó kiadása mellett engedély adatik az egyház elöljáróságának, hogy ezen földterületet szalontai helv. hitv. egyház tulajdonául hiteltelekkönyvileg is átkebeleztethessék.

Az urbéri örökegyesség 5-ször főbb pontjának c. alpontjában pedig szóról-szóra ez áll:

1871. decz. 28.

c) A n.-szalontai ref. gymnasiumunk adományoztatik jelen egyesség folytán az orosi pusztán már levő — s szinte adományozás utján nyert 11.839. 11.840. helyrajzi számu birtokuk mellett a térképen 11.841 helyrajzi szám alatt felvett földterületből a vátyoni puszta szomszédságában az ugynevezett Salamon érköze területből kiadandó szinte 1200 □ öllel számitott 50 ·|· ötven hold.

N.-Szalonta város közgyülési jegyzőkönyvéből kiirta

Gere Ferencz.

III. okmány.

A n.-szalontai VI. oszt. gymn. tanterv kimutatása 1869—70. évtől.

Tantárgyak az I. II. osztályban:

		Hetenként
1. Vallás.	Új szövetségi történetek. I. II. oszt. együtt. Kézikönyv. »Varga J. Bibliai történetek« — — — — — — — — —	1 óra
2. Magyar nyelv.	I. oszt. Alaktan. Ihász »Magyar nyelvtana« nyomán — — — — — — — —	1 óra
	II. oszt. Mondattan. Egyszerű, rövidített, bővített stb. mondatok. Imre S. »Magyar mondattana« nyomán — —	2 óra
3. Latin nyelv.	I. oszt. Ejtegetések, azokra vonatkozó szabályok, tulajdonságnevek, számnevek, névmások »sum« és rendes igék. Gyakorlókönyvből 1—67. k. k. Varga »Latin nyelvt.« — — — — — — —	8 óra
	II. oszt. ismétlőleg s folytatólag az egész alaktan. Gyakorlókönyvből 67—107 §. k. k. Varga »Latin nyelvt.« Továbbá az esetekre vonatkozó szabályok a latin mondattanból. A gyakorlókönyvből 1—11. §. k. k. Varga »Latin mondattan« — — — — — — —	6 óra
4. Történettan.	Nevezetesebb férfiak életrajza az Ujkorból s fontosabb találmányok vázlata, mindkét osztályban együtt — —	2 óra
5. Földrajz.	I. oszt. Mathematikai és Fizikai földrajz. K. k. Fényes »Földrajza« — —	2 óra
	II. oszt. Ó-kori földr. kézirat — —	2 óra
6. Mértan.	I. oszt. Vonalak, szögek, körök, háromszögek ismertetése és szögmérés —	2 óra
	II. oszt. A három szögek bővebb ismertetése egyenközüek, négy és sokszögek — — — — — — — — — —	2 óra
7. Számtan.	I. oszt. Közönséges és tizedes törtek	2 óra
	II. oszt. Viszonyok, arányok, egyszerü és összetett hármas szabály, társaságszabály és kamatszámitás — — —	2 óra
	Összesen:	32 óra

Tantárgyak a III. IV. osztályban.

1. Vallás.	Egyháztörténet Márk Pál kézi könyve szerint az egész négy félévre osztva. Egyik évben az általános egyh. tör-

		Hetenként
	ténet, másik évben a reformális. Jelen évben az utóbbi részt, mindkét oszt. együtt tanulta — — — — — — — —	2 óra
2. Latin nyelv.	a) Cornelius Nep munkáiból 8 vezér életrajza	
	b) Phaedrusi mesékből 50 mese a III. osztályban	
	c) Varga J. Latin mondattana nyomán esetek és módok szabályai, alkalmazott gyakorlatokkal, melyek stylus-gyakorlatul is szolgálnak — —	5 óra
	d) C. J. Caesar munkáiból első félévben a galliai hadjáratból I—II. Lib. a másodikban »De bello civili.« I. Lib. a IV. osztályban — — —	4 óra
	Jegyzet. Mindenik osztályban a forditott tárgyakból az érdekesebb helyek könyv nélkül is.	
3. Német nyelv.	a) Ballagi K. nyelvtana nyomán egész évben 80. §. párhuzamban az elméleti részszel. III. oszt. — — —	4 óra
	b) Ugyanezen kézikönyv szerint az összes gyakorlatok a mondattani szabályokkal a IV. oszt. — — —	3 óra
4. Magyar nyelv.	a) Imre S. Mondattana nyomán a mondatok különböző nemei, elmélet és gyakorlatban III. oszt. — — —	1 óra
	b) Munka irás, — Chria, — utasitásokkal. IV. oszt. — — — — —	1 óra
5. Tört. és földr.	a) Magyar nemzet története. Ladányi Gedeon kézikönyve, 4 félévre osztva együtt III. IV. oszt. — — — —	2 óra
	b) Magyar korona országok földrajza III. IV. oszt. — — — — — —	1 óra
6. Mértan.	a) Betűs számtani alsóbb munkálatok, hatványozás és gyökvonás a III. osztályban; a IV. oszt. ugyanezeket ismétli és külön tanulja a gyökmennyiségeket — — — — — —	4 óra
	b) Tértanból: egyenközények, kerületi szögek, területmérés, Pythagorás tantétele, III. IV. osztály — — —	3 óra
7. Természettan.	Gelenczey Pál autographirozott kézirata nyomán, e tárgy négy félévre osztva együtt tanittatik a III. IV. oszt.	2 óra
	Összesen:	32 óra

Tantárgyak az V. és VI. osztályban.

		Hetenként
1. Vallás.	Különböző ker. felekezetek értelme együtt V. VI. osztály. — — — — —	1 óra
2. Latin nyelv.	Horatius Ódái és Virgiliusból a 2-ik mythologiával a két osztály együtt. — Jegyzet. A latin nyelv 2 évre levén beosztva, egyik évben Horácz és Virgil, másik évben Ovid és Ciceró tanittatik.	6 óra
3. Német nyelv.	Ballagi forditási gyakorlataiból, leginkább magyarból németre, a két osztálylyal együtt — — — — —	2 óra
4. Görög nyelv.	V. oszt. a szenvedő forma auristosokig a megfelelő gyakorlatokkal. Kézi k. Kurtius görög nyelvtan — — —	3 óra
	VI. oszt. Xenophon Anabatista egészen.	3 óra
5. Franczia nyelv.	A rendetlen igékig. Nagy Sándor nyelvtan szerint a VI. osztályban. — —	3 óra
6. Magyar nyelv.	Széptani költészettan. Kézirat. Arany János után. A két osztály. — — —	2 óra
	Szónoklattan VI. osztályban — —	1 óra
7. Számtan.	Szorzat és hányados tulajdonai. Viszonyok és arányok, első foku egyenletek 1. 2. 3. ismeretlennel, két osztály együtt	2 óra
8. Tértan.	Párhuzamos vonalu idomok tételei, mértani viszonyok és arányok, a háromszög hasonlósági esetei, a körre vonatkozó tételek, körbe és kör körül irt szögek. A két osztály együtt. — —	2 óra
9. Tört. és Földr.	Ókor, az egész 4 félévre osztva, a két oszt. együtt. Kézi k. Ládányi G. történet.	2 óra
10. Természetrajz.	Egyik évben állattan, másikban ásvány- és növénytan, a két oszt. együtt. Jelen évben tanittatott Állattan. — —	3 óra
	Összesen:	30 óra
	Tornászat mindhat osztályban hetenként	2 óra
	Éneklés mindhat osztályban hetenként	3 óra

Tanárok: Sántha Béla V. VI. oszt. tanára.
Gere Ferencz III. IV. oszt. tanára.
Csepel István I. II. oszt. tanára.
Dr. Kiss Ferencz term. rajz. tan. rendkivül.

Kántor: Sebők Lajos éneket tanit rendkivül.
Sántha Béla tornászatot tanit.

Nagy-Szalonta, 1870. jul. 30.

Észrevételek a n.-szalontai gymnasium 1869—70-dik tanévről felterjesztett évi jelentésére.

1. Latin nyelvet illetőleg Horatius Odáiból nincs kitéve: hányat, melyeket tanultak; holott az egészet bizonyosan nem végezték.

2. Az V. és VI. osztályban magyarázandó latin irók közt Liviusról szó sincs.

3. Görög nyelvet illetőleg a tanterv szerint végezték a nyelvtant a szenvedő forma auristosokig, de nincs megmondva, hogy az **o**- vagy **mi**-végü igéket is tanulták-e; az sincs, hogy a rendes, vagy szabálytalan alakokat is; a nyelvtan többi része pedig a VI-dik osztálynál sem emlittetik! pedig az egész nyelvtan elvégzése nélkül nem lehet Xenophont olvasni. Xenophon anabásisáról az van mondva, hogy egészen elvégeztetett. Rövid kivonata lehet az Xenophon anabasisának, a mi a szalontai gymnasiumban egészen elmagyaráztathatott, mert a teljes anabasis egészben bevégzése, sokkal több időt venne igénybe, mint a mennyivel nevezett gymnasium rendelkezik a görög nyelv tanitására, t. i. hetenként 3 órával.

4. A számtanból az alsó két osztályban több tanittatott a tantervben kiszabottnál. Arról nincs emlités, hogy a területmérést tanitják-e a mértanból.

5. Az I. osztály, — hihetően a tanerők kevés volta miatt, — a vallástant és történelmet együtt tanulta a II. osztálylyal és pedig ezuttal a II. osztályra kiszabottakat.

6. A magyar nyelvet illetőleg a IV. osztályban ennek elöadása nagy átalánosságban levén féltéve, nem tünik ki, hogy a körmondatok és szóképek — tropusok — és szóalakzatok tárgyaltattak-e. Olvasmányok és azok mondattani elemezése sem emlittetik. Fogalmazásról sem az V., sem a VI-dik osztályban nincs szó.

1871. ápril hóban tartott egyházkerületi közgyülés 137. sz. alatti végzése alapján kiadta

Tóth Sámuel,
egyházkerületi aljegyző.

A Püspöktől 1021. sz.: A nagy szalontai ref. gymnasium t. Igazgatóságának: Az 1869—70-dik isk. évről a t. Igazgatóság által beterjesztett, már a felülvizsgálaton átment név és osztályjegyzéket van szerencsém a tiszt. Igazgatósághoz további használat végett mellékletben megküldeni.

Megkülönböztetett tisztelettel

Debreczen, 1871. nov. 8-án.

Révész Bálint.